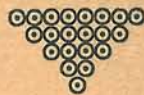

JOS. DÜRICH:

V českých službách

VYPSÁNÍ MÉHO POBYTU
ZA HRANICEMI 1915-1918

1921.

V KLÁŠTEŘE NAD JIZEROU .. NÁKLADEM VLASTNÍM.
VYTISKL KOTRŠAL & KÜHNEL V BĚLÉ U BEZDĚZE.

CENA Kč. 15.—.

JOSEF DÜRICH:

V ČESKÝCH SLUŽBÁCH

UYPŠÁNÍ MÉHO POBYTU
ZA HRANICEMI 1915-1918

V KLÁŠTEŘE NAD JIZEROU 1921.

Nákladem vlastním.

Uytiskla knihtiskárna Kotršal & Kühnel v Bělé u Bezd.

I.

Když z vůle našich vedoucích politiků a na přání předních našich národovců, hlavně však na svoje vroucí přání vlastní jsem opouštěl Čechy, abych za hranicemi pracoval u tehdejší trojdohody pro náš národ, měly již Čechy podobu velkého žaláře. V jeho nitru to ovšem kypělo.

Bylo to z jara roku 1915. Všecky svobody byly suspendovány, zejména svoboda tisku. Takřka všem českým novinám visel každodenně nad hlavou Damoklův meč suspense. Časopisy nejenže nesměly nic otiskovati bez povolení censury, ale musily uveřejňovati i články, jim vládou výslovně k otištění zasláné. To pro tehdejší čtenáře novin byla ovšem hotová duševní tortura — a ze sloupců listů dýchala krvavá ironie. Některé ovšem, na příklad „Národní Listy“, dovedly obratnou stylisací této censuře čeliti, ale právě ony nedlouho před mým odjezdem byly na týden zastaveny. Redaktor „Národní Politiky“ p. Žák, jenž byl zároveň tajemníkem Spolku mlynářů českomoravských a jako takový býval každého úterka přítomen společnému obědu mlynářskému „U zlaté husy“, kam jsem docházel se svojí později zatčenou dcerou, přinášel tam noviny jiného druhu, psané a rozmnožované na psacím stroji. Ty ovšem byly kolportovány

potají a jejich obliba stále se stupňovala, neboť bývaly v nich často dopisy rakouských důstojníků velice zajímavé.

Fysiognomie Prahy v té době byla skutečně pravzvláštní a byla by se snad dala nejlépe charakterisovati Máchovým veršem, přeneseným do politiky: „Hluboký v srdci žal, na tváři lehký smích“ — anebo zase naopak, podle toho, jaké přicházely zprávy z bojiště. O náladě pražského obyvatelstva vypravovala se ostatně tenkrát anekdota, která stojí za zaznamenání. Když prý jednoho dne se kdosi ptal místodržitele Thuna, zdali už četl ranní noviny, odpověděl prý: „Já noviny nečtu, z těch člověk dnes nezmodří. Já se jen potřebuji podívat na ulici, a vidím-li stát pohromadě hloučky Čechů, vím hned, že jsme někde dostali bití — a to mi postačí“. Mezi politiky se však o Thunovi tvrdilo, že se k nám chová dobře a že hledí zabrániti všem persekucím, ku kterým by snad ve Vídni nebo v armádě byli měli chuť. Tak zvaným loyálním anebo smiřovacím demonstracím pražským nevěřil a také brzy sám tomu švindlu učinil přítrž. Byli to čistě jen pražští Žido-němci, kteří to tropili: u pomníku Radeckého vždy jeden jich řečník dělal Němce a druhý Čecha. Novinářské referáty, což bylo příznačno, nikdy ty řečníky neuvedly jménem.

Ve všech vrstvách obyvatelstva, samozřejmě, sledován byl s napjetím průběh válečných událostí a probírala se otázka výsledku války a budoucího upravení našich poměrů státoprávních. Každý si přirozeně přál porážky Rakouska a Německa a úplného vítězství trojdhody, protože jen od toho si sliboval osvobození Čech z německo-maďarského jha. Jen pramalinko hlasů — sotva dva, tři — jsem slyšel mluvíti ve smyslu opačném; naopak, vše se bálo vítězství rakousko-německého, od něhož očekávána byla persekuce a úplné uhnětení národa českého. Opačné ony hlasy pouštěla do našich vrstev vídeňská vláda za tím účelem, aby naši vojáci dělali svou „povinnost“. Nebylo to ovšem nic platno, české pluky se vzdávaly

Rusům a Srbům, někde v celosti, a jinde zase jednotlivci přebíhali kde to jen šlo. O škrtnutí 28. pražského pluku ze seznamu a o vydání příslušného armádního rozkazu jsem zvěděl právě v poslední týden svého pobytu ve Vídni. To také přispělo k tomu, že jsem opouštěl hranice v náladě velice povzbuzené.

Český národ je velezrádný! Takové mínění panovalo asi tenkrát všeobecně ve vládních kruzích, a jestliže se tomu přesvědčení nedávalo výrazu v německé a maďarské žurnalistice, ba jestliže podobné zprávy v žurnalistice zahraniční se vyskytnuvší byly úředně dementovány a chování českých pluků dokonce chváleno, činilo se tak jen ze strachu před nakažlivostí a z obavy před dojmem, jež za hranicemi by to činilo. Skřípali jen zuby, ale mysli si: „Počkejte jen, až bude po válce, pak uhlídáte!“

To také jsme dobře doma věděli a proto jsme se na to chystali.

Ostatně již od samého vypuknutí války r. 1914 ležela česká situace na bíledni a každému z nás bylo jasno, že jest nutno, abychom my Čechevé měli své zástupce za hranicemi u tehdejší trojdhody, obzvláště v Rusku, na něž český národ kladl největší naděje. Ovšem nebylo aktivním politikům snadno dostat se za hranice a tam vystoupiti rozhodně proti Rakousku. Mělať vídeňská i maďarská vláda oprávněné podezření proti našim politickým představitelům a proto činila vše, aby každou takovou akci znemožnila: špiónáž a obtíže cestovní, hlavně passové, patřily k nejvydatnějším prostředkům. V další části tohoto spisku, za nimž — doufám — budou následovati moje obširné paměti definitivní, vysvětlím čtenáři, jakým způsobem se mi pak podařilo ono c. k. úskalí obeplouti.

Je samozřejmo, že také sám patřil jsem k těm, kteří již od prvopočátku války kladli si otázku, zdali naše vedoucí politické kruhy postaraly se o to, abychom my Čechevé byli u trojdhody náležitě, způsobem takřka diplomatickým zastoupení. Takové zastoupení dle mého názoru mělo by za úkol připravovati pro v š e c k y

případy půdu pro příznivé vyřízení české otázky, to jest nejen pro případ vítězství trojdohody, nýbrž a to ještě nutněji pro případ její porážky, tak aby se pro nás Čechy vymohly na Rakousku jisté garancie našeho národního bytí a vývoje. Dle mého soudu i poražená trojdohoda mohla by u zeleného stolu leccos pro nás udělati, ovšem jsouc náležitě informována a mohouc tím způsobem paralyzovati všechny vlivy, směřující ku případnému zničení celé naší národní existence. Klepal jsem v té příčině na všech stranách, mezi jiným i u dra. Kramáře a u posl. Švehly. (Tím ovšem míním ono stadium doby, kdy pravá podstata Masarykových cest zahraničních nebyla ještě plně zjevnou.) Věc byla stále jaksi na mrtvém bodu, ale mně zdála se býti již palčivou, když jsem slyšel (a po překročení hranic hned mi to bylo potvrzeno), že Maďaři přes svůj dynasticko-loyální buben mají takové zastoupení u každé trojdohodové vlády, a to zejména prostřednictvím své aristokracie, spříbuzněné s aristokracií anglickou, francouzskou a ruskou. Tu viděl jsem, že je zejména také ještě nutno, aby taková česká legace ochromovala vliv maďarský, o jehož „přízni“ k nám nemohlo býti sporu.

Na všechny tyto okolnosti a otázky jsem neustále mnoho myslil. Když pak při návštěvě mého syna v Krnsku jsme je probírali v nejužším kruhu rodinném, došli jsme k závěru, že za daných poměrů a za neustálého špehounství jest jenom jeden z českých politiků, který má věrohodnou a nenápadnou záminku k získání cestovního passu: byl jsem to já. Věrohodnou onou záminkou byla okolnost, že rodina mého zetě spisovatele K. Horkého dlela tenkrát v Španělsku. S ní dlela tam i jedna z mých neprovdaných dcer, později zesnulá v Americe. Mým plánem tedy bylo: předstírat, že jedu do Španěl, abych tam vyhledal a přivezl domů své obě dcery a vnučku, a tím způsobem obdržeti pass a dostati se nenápadným způsobem za hranice. Věc měla velikou naději na úspěch a také jej později skutečně měla.

Prvního určitého dojmu o tom, že moje nabídka jeti za hranice setkává se na směrodatných místech s porozuměním, jsem nabyl při jedné rozmluvě, kterou jsem měl s drem. Kramářem ve vlaku na cestě z Prahy k Mnich. Hradišti. Podobně jako já sám, jezdil dr. Kramář skoro každého úterka do Prahy, a tu jsme se dosti často sešli ve vagoně. Dr. Kramář totiž bydlil tenkrát trvale ve svém venkovském sídle v Pojizeří a do Prahy jezdil stejnou tratí. Ve Vídni, jak sám mi tenkrát řekl, nebyl od začátku války, a dodal, že více tam nepojede. Slyšel jsem ho též jednou, jak žádal posl. Maštálku, který rovněž téhož vlaku používal, aby jeho stolec v parlamentě vyprázdnil a věci mu přivezl. Na můj dotaz, není-li špehován, pokrčil rameny beze slova. Ale mluvilo to.

Jednou večer tedy jeli jsme spolu z Prahy domů. Můj syn, který mne provázel, vystoupil v Chotětově, aby z rychlíku přesedl do povozu, a tu jsme zůstali s drem. Kramářem sami v kupé. Sotva syn odešel, promluvil dr. Kramář s významným úsměvem: „Já sice mám vašeho syna velmi rád, ale tentokrát by mne bylo těšilo, kdyby byl vystoupil už ve Všetatech“. (Tam totiž mohl přisednouti také). A hned na to, dotknuv se otázkou mého osobního poměru k posl. Švehlovi, ptal se mne zpříma, mám-li skutečnou vůli jeti ven. Po mém ujištění, že jsem připraven, došlo k důvěrné rozprávce, z níž jsem již nabyl určitého dojmu, že dr. Kramář jest pro moji cestu. Definitivně však neujednali jsme prozatím ničeho. Pokud jsem z řeči dra. Kramáře mohl vystihnouti, bylo k věci potřebí i souhlasu Švehlova.

Skutečně pak po nějakém čase dostal jsem od posl. Švehly telegram se žádostí, abych jej co nejdříve navštívil. Ovšem jsem hned tak učinil a právě na této schůzce bylo mi Švehlou definitivně sděleno, že skupina vedoucích českých politiků přijímá moji nabídku odebrati se do ciziny. Při této příležitosti ptal se mne poslanec Švehla i na výši peněžní summy, jaké k té cestě a k tomu účeli bude potřebí. Naznačil

jsem částku, kterou již nějaký čas před tím jmenoval můj syn, když o mém cestovním plánu konferoval s drem. Scheinerem — to jest 50.000 korun. (Kdysi totiž za rodinné porady, když jsme se zabývali otázkou mé zahraniční cesty po stránce finančního zabezpečení mého zahraničního pobytu, vzpomněl si můj syn, že snad by mohly vypomoci fondy Sokolstva, a odebral se za tím účelem k starostovi České Obce Sokolské dru. Scheinerovi). Myslím, že naznačenou sumou jsem nežádal mnoho. Zvláště pak dnes po letech, když úkol svůj jsem dle sil svých a podle poměrů vykonal a když nákladnost zahraničních cest a aparátu agitačního z vlastní zkušenosti jsem poznal, mám v té příčině úplně klidné svědomí, ani když při tom nehledím k faktu, že — blízek sedmdesátce — spaloval jsem svým odjezdem za sebou všechny mosty a vydával v šanc jak poklid svých drahých v Čechách, tak i možnost svého návratu do vlasti a vůbec svoji stařeckou budoucnost. Podotýkám též, že docela krátce před svým odchodem za hranice jsem byl rakouskou vládou jmenován členem poradního sboru válečného obilního ústavu a vedle toho v polovici března jsem byl zvolen mlynářským důvěrníkem s trvalým pobytem ve Vídni. S funkcí tou spojeno bylo ročních 10.000 korun, plat na tehdejší dobu veliký a pro mnohého snad záviděníhodný; pro mne byl nejzajímavější tím, že to byla první placená funkce za dobu mého celého politického života. Plat ten jsem bral tuším jen jeden měsíc, neboť začátkem května jsem již odjížděl za hranice. Kdyby úroveň lidského citu i úsudku byla dnes taková, jako bývala před válkou, vyhnul bych se konstatování všech těchto detailů za každou cenu, neboť odchod za hranice znamenal pro mne štěstí, ne oběť, ale dnešní poměry veřejné morálky diktují i muži 72 letému trapnou nutnost, mluvití nahlas o tom, o čem nikdy ani potichu nepřemýšlel. Abych však neodbočoval: posl. Švehla nečinil proti jmenované summě žádných námitek, pobídl mne k bezodkladnému opatření si passu

a s tím jsme se rozešli. Podotýkám ještě, že místo výše naznačené částky obdržel jsem pak na cestu pouze 30.000 korun, patrně pro nemožnost opatření více, kteréžto obtíže jsem ovšem plně respektoval. Bylať i tato menší částka na tehdejší dobu značná.

Nedlouho potom, abychom se nenápadně mohli smluvit, svolal Švehla nevinnou schůzi jakési komise, po jejímž ukončení jsme spolu osaměli a měli novou, dlouhou rozmluvu o mém poslání. Svrchu zmíněná opatrnost nebyla bezdůvodna, řekl mi Švehla sám, že před domem má neustále tajného policistu, který jej hlídá a špehuje jeho návštěvníky. Privil mi též, že chodí denně k Thunovi a že „jakživ se nenalhal tolik jako teď“. V té rozpravě mi mluvil i o svém vlastním těžkém postavení, omlouval svoji austrofilskou politiku a odůvodňoval ji tím, že myslí stále na nejhorsší výsledek války. Pokud se rozmluva týkala mého poslání, považují za vhodné poznamenati, že na cestu do ciziny a pro moje budoucí politická jednání nebylo mi za této rozmluvy dáno žádných instrukcí, ani pokynů, ani rad, naopak, bylo vše ponecháno absolutně mým zkušenostem, mému svědomí a uvážení a opouštěl jsem Čechy s „carte blanche“. Podobně tomu bylo i při mých schůzkách s ostatními politiky a vedoucími činiteli v národě, s nimiž v záležitosti své cesty jsem se stýkal, na př. drem. Kramářem, drem. Scheinerem a drem. Šamalem. (Jediné, co se mohlo podobati jakési direktivě, byla slova, která při rozloučení ke mně pronesl dr. Kramář a kterých vzpomenu v dalším. Ale slova ta — památá — nebyla ve skutečnosti pokynem, bylo to jen připomenutí toho, co už celý život před tím jsem v srdci nosil a každý pravý Čech jistě se mnou). Nemusím snad podotýkati, jak svrchu zmíněná neobmezená a jednomyslná důvěra našich politiků mne těšila. Cenil jsem si jí hluboce a měl jsem ji později na zřeteli při všem svém počínání za hranicemi.

Při rozloučení posl. Švehla mne upozornil, abych mu ani nepsal, ani ho nenavštěvoval. Žádal mne též,

abych nevycházel průjezdem do Hybernské ulice, nýbrž na opačné straně na Havlíčkovu náměstí.

V té době — vlastně již po první schůzce se Švehlou — odebral jsem se na hejtmanství v Mnich. Hradišti se žádosti o vydání passu. S použitím známé již záminky, že chci jet pro svoje dcery do Španěl, šlo to docela hladce, bylť okresní hejtman dr. Kreuzmann mým starým známým a sám často již před tím se na osud mých dcer s účastí vyptával. Jistě že ani z daleka ničeho tušiti nemohl. Pass — bylo to 8. února 1915 — jsem v půlhodině měl v rukou, na dobu trvání tří let a s platností pro celou Evropu; den pak na to opatřil jsem si visa tři konsulátů v Praze a později španělského ve Vídni.

Potom v příčině mého odjezdu nastala delší pauza, které jsem dobře nerozuměl, ale vysvětloval jsem si ji — tuším správně — obtížemi, s nimiž setkává se snad financování mého cestovního podniku. Byl jsem jako na jehlách, všechny mé myšlenky byly již za hranicemi. Stále jsem čekal dra. Kramáře, ale on ani do konce března nepřicházel, ač Švehlou mi bylo řečeno, že mne v daném okamžiku navštíví osobně. Ve vlaku, kde s drem. Kramářem jsme se asi dvakrát v té době sešli, on také o celou věc ni slůvkem nezavadil. Bylo mi to nejvýše podivno, ale pak jsem věc chápal — síť špěhounská byla již taková, že už i stěny vagonů zdály se mít uši a stín šibenice ležel již na veškerém nádraží jsem měl příležitost vyměnit s drem. Kramářem nenápadně několik nejdůležitějších slůvek. Spatřiv jej ve vestibulu měl jsem za to, že týmž rychlíkem pojedeme zase spolu; aspoň zavazadla měl v rukou. Ale jakmile mne shlédl, přistoupil ke mně a ptal se mne šeptem, mluvil-li jsem se Švehlou a jak si věci stojí. Na to, rovněž šeptem, odpověděl jsem mu: „Reisegeld“. Kývnuv, hned po tom zmizel mi s očí — a do vlaku vstupovat a s námi jet jsem ho neviděl. Snad z opatrnosti zůstal v Praze.

Mezitím čas ubíhal, všechny události války mluvily čím dále výmluvněji pro můj odjezd a moje netrpělivost se stupňovala. Myslím, že i někteří z těch, kteří do plánu plně neb jen částečně byli zasvěceni, ji silně sdíleli. Poznal jsem to, když jednoho úterka odpoledne jsem se sešel v Representační kavárně s posl. Kalinou, který, jakmile mne spatřil, hned přisedl ke mně a beze všeho úvodu pravil polo žertem, polo vážně: „Co děláte? Počkejte, vy budete pohnán před soud národa!“ — Já na to žertovně: „Proč?“ — A Kalina: „Protože nekonáte svoji povinnost. Protože jste v Cechách místo venku!“ Tu jsem již ovšem věděl, kam bije. V dalším hovoru, an jsem ke Kalinovi měl plnou důvěru, jsme se již otevřeněji domluvili. Bližších jmen, omluviv se potřebou opatrnosti, jsem mu sice nesdělil, ale on sám začal mluvit o dru. Scheinerovi a velmi živě se nabídl, že sám jej vyhledá a promluví s ním o uspěšení mého odjezdu.

Konečně však přece kýžená chvíle nadešla. A sice ve Vídni, kde jsem zastával zmíněnou již funkci mlynářského důvěrníka a poradního člena válečného obilního ústavu. Chodíval jsem někdy na večeri do restaurace „Na poště“ do české společnosti. Byl jsem tam i v pátek 23. dubna večer. A tu v úzké chodbě před místností restaurační, kde se vzal tu se vzal, stál pojednou přede mnou dr. Přemysl Sámal a drže v ruce jakýs dopis ukazoval mi jej slovy: „Toto psaní právě jsem si tu v hotelu vyzvedl. Platilo vám a bylo vám sem zasláno omylem — myslili jsme totiž, že zde bydlíte. Ve středu na druhý týden bude u mne v Praze o půl desáté dopoledne schůze. Přijďte jistě, víte, oč se jedná. Přijďte předním schodištěm do mého bytu, ne druhým, který vede do kanceláře. Až zavoníte, já sám vám přijdu otevřít. A nyní s bohem, bude dobře, když nikdo nás tu neuvidí pohromadě“. A s tím ihned zmizel.

Hned na zejtří v sobotu jsem jel domů na Klášter a v neděli jsem byl u syna v Krnsku, kde jsme ještě umlouvali cestovní plán, Moje snacha, což mne

hřálo, byla mým posláním velice nadšena. Loučení ovšem oplakala, ale až po mém odjezdu, jak mi sdělil můj syn později. . . V úterý ráno jsem opouštěl domov a jel do Prahy; doma jsem se loučil jen jako obyčejně, aby má stará sestra ničeho netušila, ale když jsem usedl do povozu a po oknech mlýna se naposledy ohlédl, bylo mi u srdce všelijak. V Praze jsem si toho odpoledne ještě odbyl mlynářskou konferenci, aby ani v nejmenším nebylo vzbuzeno podezření. Syn můj zůstal se mnou přes noc v Praze.

Druhý den v naznačenou hodinu jsem se odebral k dru. Přemyslu Šámalovi. Ale neotvíral mi, jak předem jsem byl doktorem zpraven, on sám, nýbrž jeho choť, a také schůzka nebyla vlastně žádná. Schůzí v obyčejném slova smyslu nebylo totiž vůbec, krajní opatrnost tak kázala, o věcech mluvili spolu z pravidla jen dva a tím způsobem se zprávy sdělovaly dále a kořala se usnesení bez formálního hlasování. Když dr. Šámal vstoupil do salonu, kde jsem naň čekal, žádal mne, abych z důvodů na snadě jsoucích odejel co možno ihned. Pravil mi nikoli bez pohnutí: „Máte nebezpečné, ale krásné posláni, a každý z nás vám je může záviděti.“ Po další rozprávce telefonoval dru. Scheinerovi, k němuž jsem měl zajít odpoledne. Moje rozloučení s drem. Šámalem bylo velmi tklivé, oba jsme měli slzy v očích.

Na to jsem vyhledal dra. Kramáře. Jel jsem za ním do jeho nové hradčanské villy, která tenkrát byla hotova jen z venčí, vnitřek i park se teprve upravoval. Dr. Kramář vyšel mi vstříc mne vyzval, abych si zatím vše prohlédl, an prý je zaměstnán se stavitelem atd. To trvalo pak hodinu, ne-li více, ale já ovšem postřehl hned, že vše se děje z důvodů opatrnostních. V chvíli pak, kdy dr. Kramář byl volný, objevil se ve ville vojenský lékař dr. Arnošt Dvořák, který odjížděl k odvodům a přicházel se s Kramářem loučit. Vyčkavše jeho odchodu vstoupili jsme pak oba do prozatímního bytu vedle villy, kde zase vyrušila nás jakási dáma, přicházející s nějakou žádostí. Ode-

brali jsme se tedy do parku, kde došlo k poslední naší romluvě a kde dr. Kramář doručil mi i balíček s penězi se slovy, že je v něm 30.000 korun. Z jeho hovoru, který — opakuji — neobsahoval žádných instrukcí ani pokynů, utkvěla mi nezapomenutelně v myslí slova: „Pracujte pro velikou slávskou imperii“. Slova ta, pronesená s velikým pohnutím, podobala se spíše prosbě. Byla vyslovena takovým způsobem, že na ně nezapomenu nikdy — a nejen za hranicemi jsem častokrát na ně vzpomínal, ale i pak, po svém návratu z ciziny, když obrana mé práce pro slávskou imperii nedošla přístřeší ani v Národních Listech. . . Než to nepatří do této kapitoly. A nejlépe — do žádné. Moje rozloučení s drem. Kramářem mělo ráz takřka bratrský. Nikdy jsem ho neviděl tak pohnuta. Na cestu mne objal a líbal a já pro slzy skoro už neviděl jeho poslední pohled.

Po obědě toho dne šel jsem k dru. Scheinerovi, jemuž jsem předal obdržené peníze se žádostí, aby ještě v Praze je vyměnil na švýcarskou měnu, neboť se dalo očekávat, že v cizině bych obdržel ještě méně. Též jsem s ním mluvil o svých dispozicích s odjezdem.

Ten vlastní odjezd nebyl totiž tak snadný, jak mi připadalo snad ještě před měsícem. Celá organizace mlynářská v Praze, „Komenský“ ve Vídni (jehož jsem byl předsedou), orgánové vládní v obou obilních ústavech a také dolnorakouský místopředseda o mně věděli; náhlý a nepřipravený odjezd byl tudíž s to způsobit pozornost, která mohla mít osudné následky. S místopředsedou měl jsem nedlouho před tím dlouhou konferenci, která jednala o zapečetění naší školy v Poštorné a o zatčení tamního řídicího učitele. Bylo tedy třeba, celé toto mé obsáhlé okolí připravovat na můj odjezd takovým způsobem, aby vypadal co možno nenápadným. To ovšem jsem dělal už déle před tím. S každým jsem mluvil o svých dcerách ve Španělsku a předem už připravoval na to, že pro ně asi budu musiti jeti. Největší závadou bylo, že na

den 7. května byl svolán poradní sbor válečného občanského ústavu ve Vídni. Viděl jsem, že tuto schůzi nemohu bez nápadnosti vynechat a že je nutno, aby mě ve Vídni bylo viděti do poslední chvíle.

O tom všem jsme konferovali s drem. Scheinerem, který ovšem s mými názory souhlasil. Umluvili jsme si pak spolu, že on ještě v neděli 2. května za mnou přijede do Vídně s případnými posledními vzkazy a vyměněnými penězi.

Před odjezdem z Prahy jsem ještě zašel ku starému dru. Karlu Mattušovi do Zemské banky. Loučil jsem se s ním jako se starým svým politickým vychovatelem a přítelem. I na něm bylo znáti upřímné pohnutí, ač na venek býval vždycky zdánlivě chladný a lhostejný. Při rozchodu, tiskla mi vřele ruku, doprovázel mne ven a poslední jeho slova byla: „Jsem upřímně rád, že jste to vy, na něhož padla volba. A přeji vám, abyste se vrátil šťasten do šťastnější vlasti“.

S dcerou svojí Věrou, která v té době byla zaměstnána v Zivnostenské Bance, jsem se rozloučil docela vesele, jako obyčejně, ač mi trhalo srdce, že jí nesmím nic říci — bylať by jistě pocítovala radost ze svěřeného mi úkolu. Ale z opatrnosti bylo to nutno, k vůli ní samé, aby byla kryta a nemusela lháti, kdyby k něčemu přišlo. (To jí však nechránilo od určeného osudu, neboť stejně byla v pozdější době zatčena a poznala vězení v Praze i ve Vídni).

Toho dne můj syn, který za několik dní na to se přijel ještě rozloučit se mnou do Vídně, mne doprovázel k nádraží a po 4. hodině odpoledne mne odvázel rychlík z Prahy. Do kdy? A zdali ne na vždy? To byly otázky, které mi šly hned hlavou, hned srdcem.

Ve Vídni jsem nyní chystal vše k odjezdu už velmi intensivně. Kde koho jsem seznamoval se svým úmyslem, že brzy už budu musiti odjeti do Španěl a pod., dokonce i jednu ze svých tamních dcer prohlašoval jsem za vážně nemocnou, ačkoli již dávno byla uzdravena z tyfu, který přestála v Barceloně. Nejvíce

jsem si vyčítal, že musím lháti i mlynářům, mezi nimiž jsem měl řadu oddaných přátel a znal je jako lidi čestné a naprosto spolehlivé, ale jinak nebylo bohužel možná, byl jsem vázán a proti slovu nemohl jsem se prohřešiti. Na lhaní, bohudíky, jsem si nepotrpěl nikdy, ale zde jsem přechasto odprošoval v duši jezuity za to, že jejich heslo „účel posvěcuje prostředky“ jsem kdys zatracoval. A tak nadešla neděle 2. května, kdy měl do Vídně přijeti dr. Scheiner. Přijel skutečně a během rozmluvy v mém bytě — byla to naše poslední — odevzdal mi i peníze, které rozměnil za svrchu již zmíněných 30.000 korun. Srážkou při výměně se částka tato ovšem ještě ztenčila. Obdržel jsem šek na 15.000 franků, znějící na Schweizerische Volksbank v Curychu, a vedle toho čtyři francouzské tisícovky a dva váčky z franc. napoleonory. Celková částka činila 24.060 franků. Byl jsem tím poněkud zmaten, neboť zmíněná summa reprezentovala jen asi 10.000 rublů a moje misse zněla zejména pro Rus, kde za rubl se v obyčejném životě nedostane více než u nás za korunu. (Vedle toho dle přání dra. Kramáře jsem měl z obdržené summy odevzdati 10.000 korun prof. Masarykovi ve Švýcarsku. Direktivou touto jsem se také skutečně řídil, ale Masaryk, jak jsem již konstatoval ve svém ruském obranném letáku — viz dále — jich nepřijal, odvolávaje se na brzký příchod peněz, jež očekával z Ameriky.) To vše, i když jsem k rozpočtu připočetl v duchu vlastní soukromou částku, vzatou na cestu z domova, vnukalo mi jisté obavy o budoucnost a o úspěch mé práce politické a také jsem těch obav před drem. Scheinerem netajil. On plně je sdílel a rozptýlil moje starosti ujištěním, že později obdržím peněžitou pomoc jinou cestou, snad z Ameriky. Při této příležitosti, aby v účtech bylo čisto, akcentuji zde ještě, čeho jsem se již dotkl ve svém ruském obranném spisku, a sice, že kromě 6000 franků poslaných mi Masarykem z Londýna do Paříže a kromě 9.000 rublů poskytnutých mi v nejkritičtější tísni v Kyjevě jsem z a m e

rických sbírek nikdy ničeho neobdržel, ač je známo, že byly ohromné, (jediný čistý výtěžek prvního newyorského bazaru v r. 1916 činil přes 30.000 dollarů), a ač již z podzimu téhož roku byla ve všech českoamerických listech vedena několikátýdenní rubrika s nápisem „Vánoční sbírka pro Masaryka a Düricha“ a vykazovala se číslicemi, které převedeny na evropskou měnu zněly skutečně impozantně. Fakt tento nepřipomínám snad proto, abych jím vyjadřoval svou nelibost, (v této věci jí nebylo nikdy), nýbrž abych jím dokumentoval obtíže své práce zahraniční a vedle toho i ušlechtilost Štefánika a jeho agentů, kteří za mořem se neostýchali na veřejných schůzích a v spolkových jednáních obviňovati mne mimo jiné z marnotratnictví a rozhazování. Než k věci: chtějíce se s drem. Scheinerem ještě užít, šli jsme spolu do kavárny a potom do Prateru, kde jsme ztrávili v srdečném rozhovoru celé odpoledne až do samého večera. Po večeři jsme se rozloučili — opětně s upřímným pohnutím. Tím okamžikem všecky moje politické a osobní nitky s našimi předáky byly přestřiženy, od té chvíle jsem patřil už jen sám sobě. Bylo mi z toho u srdce podivno, ale také krásně. Hranice již se přede mnou otevíraly — a za nimi cítil jsem volnost.

Súčastnív se ještě schůze poradního sboru válečného obilního ústavu a obezřetně se vyhnuv tomu, abych na té schůzi nebyl zvolen do jednoho z komitétů, což by bylo znamenalo nové nutné zdržení ve Vídni, vyřídil jsem svoji poslední korespondenci a potom již se úplně věnoval svému synovi, který v pátek přijel do Vídně za mnou a s kterým měli jsme toho společně na srdci ještě velmi mnoho.

Rychlíkem, vyjíždějícím ze západního nádraží v 7:50 večer a majícím přímé spojení s Curychem, jsem 8. května 1915 opouštěl Vídeň a Rakousko. Můj syn mne provázal na nádraží. Objal mne naposledy s bolestí, ale dovedl ji zakrýtí úsměvem. Rozuměli jsme si úplně. Je to Sokol.

Jelo se mi dobře. Když se blížil vlak k místům, kde měla nastati prohlídka passů, nebylo mi u srdce zrovna nejlépeji — ale všecko dopadlo dobře. Na hranicích v Buchsu mohl jsem si již koupiti volně francouzské a ruské noviny, které po té 9 měsíční c. k. duševní stravě mi znamenitě chutnaly a ukrátkily příjemně mou další cestu do Curychu, kam jsem přijel druhého dne po druhé hodině odpolední.

II.

V Curychu vstoupil jsem ve styk s našimi důvěrníky drem. Sychravou a inž. Baráčkem, kteří sprostředkovali tajnou korespondenci s Prahou, jakož i další styky, zejména s ruským důvěrníkem, žurnalistou Svatkovským, který mne znal z Vídně a dal mi doporučení na sekretáře ruského vyslanectví p. Bibikova v Bernu. To bylo nutné, poněvadž přirozeně nebylo možno, abych bral s sebou nějaké pověřovací listiny z Prahy, pro nebezpečí prohlídky na hranicích.

Jelikož opatrnost kázala, zachovati ještě nějaký čas incognito, a bylo mi sděleno, že v Curychu byl jsem některými Čechy už poznán, přestěhoval jsem se na radu p. Svatkovského do Lausannu, jakožto města mezinárodního, kde bude snadno na určitou dobu zapadnouti.

Ve Švýcařích jsem seúčastnil — kromě několika rozprav s prof. Masarykem — schůze jihoslovan-ských, českých a ruských politiků v Ženevě a vymohl si tam srbský pass na další cestu do Francie, jež mi gener. konsul p. Petrovič s největší ochotou vydal. Súčastnil jsem se tam též Husovy slavnosti, na níž přednášel i prof. Denis a Masaryk a při níž spoluúčinkoval — prostřednictvím prof. dra. V. Štěpánka — též ruský církevní sbor. K žádosti prof. Masaryka šel jsem též navštívit hraběte Lützowa, avšak nezastihl jsem ho, poněvadž mezi tím odejel do Čech.

Když později vrátil se opět do Švýcar, byl již těžce nemocen, a zemřel v jednom ze sousedních pobřežních měst, takže jsem s ním vůbec mluvit nemohl. V seznamu přibývších cizinců nalezl jsem též jméno vůdce slovinských konservativců dra. Šusteršiče, bohužel též později, takže jsem ho v hotelu více nezastihl, abych se ho mohl zeptati, co on ve Švýcarech dělá.

V té době byl v Praze již zatčen dr. Kramář. Prof. Masaryk, jenž bydlil v Londýně, poslal mi koncept provolání, jež jsme chtěli uveřejniti v zahraničním tisku a tak vystoupiti již docela zjevně a oficielně proti Rakousku. K mé radě bylo s uveřejněním sečkáno, až by na Kramáře byla podána žaloba, aby ho již nemohla obviňovati ze styků s námi. Žaloba mu byla dodána koncem října neb začátkem listopadu, a tak známý náš manifest vyšel v první polovici toho měsíce, datován 14. listopadu 1915.

Když mne p. Bibikov představil ruskému vyslanci Bacherachtovi, žádal jsem tohoto, aby mi vymohl oficielní dovolení ku příjezdu do Ruska. Vyslanec mi sdělil, že to bez souhlasu vlády učiniti nemůže, ale slíbil, že moji žádost oznámí do Petrohradu. To se také stalo a já po nějakém čase obdržel sdělení, že k tomu ve vhodné době dojde, mezi tím pak abych napsal a předložil memorandum o českých věcech. Učinil jsem tak a prostřednictvím bernského vyslance jsem zaslal ruskému ministru zahraničních záležitostí p. Sazonovu memorandum, z něhož otiskují níže jeho část čistě politickou, kterou považují za důležitý časový dokument ve mnohém směru. Pro účet z mé činnosti (a pro posouzení všeho toho, co potom bylo z české strany proti mně podnikáno na Rusi i mimo Rus), má ona část memoranda dokumentární význam tím, že již 29. května 1915, vyšel z mého pera první oficielní náběh ku zřízení české armády v Rusku, tedy v čase, kdy se o ní ještě ani nesnilo těm, kteří pak přijeli si prostě na Rus sčesati ovoce práce mé a kteří později ve své smutné

odvaze zašli tak daleko, že i tu nejmenší účast na vytvoření našich slavných vojsk mi nejnelidštějším způsobem upírali. Můj přepis Sazonovu zněl:

V Curychu 29. května 1915.

V a š e E x c e l l e n c e,

ruské vyslanectví v Bernu odevzdalo Vaší Excellencí mou žádost, prokázati mi čest přijetí a k tomu konci povolití, abych obdržel ruský pass.

Včera mi bylo sděleno, že V. E. považuje můj příjezd do Petrohradu nyní ještě za předčasný, ale že budu pozván, až se přiblíží doba řešení otázky, a že zatím mám písemně vyložití své názory.

Jsem velice vděčen V. E. za blahosklonné chování se k mé prosbě v zásadě, ale zdá se mi, že i v nynějším okamžiku má přítomnost mohla by býti užitečnou, ba i nezbytnou.

Moji zmocnitelé vložili na mne úkol, vésti předběžné a úplně nezávazně rozpravy, mající za hlavní účel podávatí vysvětlení a vyžadovati si taková — ovšem jen pokud V. E. sama byla by k tomu ochotna.

Tato vysvětlení týkají se nejenom postupných příprav budoucího řešení české otázky, ale v první řadě již okolností nynějších, v nichž nacházejí se Čechové jak v Čechách tak i v Rusku.

Viděti své syny v rakouských řadách bití se s ruskými a srbskými bratry a to na prospěch našich odvěkých nepřátele, přivádí náš národ v zoufalství. Přeběhněte k Rusům — toť stálá rada, kterou ve všech rodinách dávají našim českým vojákům, a i kdyby toho nebylo, každý český voják to cítí a dle toho i jedná. Víme, že dosud šest českých pluků přešlo ve své celosti k Rusům, nehledě k těm, kteří vzdali se jednotlivě.

Víme, jak Rakušané popravují za to nejen naše vojáky, (bataillon vzdavšího se 28. pražského pluku, jenž upadl zpět v zajetí Rakušanů, byl decimován), ale i každého nevojáka, u kterého najde se jen manifest velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče — nevyjímaje ani žen.

Sděluje se nám, že takových českých zajatců jest v Rusku již přes 100.000. Jejich příbuzní touží, aby z těchto zajatců zřídili se česko-ruské pluky bez ohledu na následky pro ty, kteří by se octli zpět v rakouském zajetí.

Slyšíme dále, že v Rusku nejsou s námi spokojeni z různých příčin, ale my nejsme s to, podati náležitě vysvětlení. Naproti tomu opět slyšíme, že se v Rusku

nacházejí Češi, kteří samovolně osobují si právo mluvit jménem českého národa, ač jich k tomu nikdo nezmocnil. Tyto poslední pověsti znepokojují přirozeně obecné mínění v Čechách, poněvadž se v tom vidí nebezpečí nesprávných názorů a nedorozumění. V tom jest také příčina, že uznána nevyhnutelnost přímých styků legálních představitelů českého národa s ruskou vládou.

V Praze sestoupil se nyní všenárodní komitét, rozumí se, tajný, sestávající z nejpřednějších lidí českého národa, zejména z vůdců skoro všech větších politických stran. Jména jich dal jsem již V. E. sdělit. (Pozn. pisatele. Míněno tím sdělení ústní, diplomatickou cestou).

Ale pouze dvě osoby mohly dosud býti vyslány za hranice. Jest to prof. Masaryk a já. Prof. Masaryk jest pověřen pro Anglii a Francii, já pro Rusko. Prof. Masarykovi podařilo se již vyplniti značnou část jeho poslání, poněvadž mu bylo možno, vyjeti už na podzim, já pak mohl jsem z vnějších příčin vzdáliti se teprve v těchto dnech z Rakouska. To není snadno pro české politiky, poněvadž vydávati jim passy jest nyní zapovězeno, a my dva mohli jsme odejeti jen proto, že máme passy staršího data. Tento pak odjezd značí pro nás dva nemožnost návratu pro nebezpečí života.

Co pak týče se ještě mé vlastní osoby, prosím, aby atd. atd.

(Podpis).

Ale přes znění tohoto přípisu a přes veškeru ochotu, již mi vyslanectví v té věci proukazovalo, musil jsem velmi dlouho čekat. Předpokládal jsem, že asi ruská vláda, zejména ovšem Sazonov sám, chce získati o mně přesnějších informací. V tom jsem se nemýlil, neboť jsem v tomto ministru seznal později diplomata velmi opatrného. Chtěl jsem tedy využití času k návštěvě Paříže, a obrátil jsem se na francouzského ministra zahraničních záležitostí p. Delcassé. Následek toho byl, že jsem obdržel dvě návštěvy franc. generálního konsula v Ženevě a že také zde jsem byl vyzván k napsání promemoria.

Z podzima mohli jsme přistoupiti k vydávání prvního revolučního českého listu zahraničního, jemuž jsme dali jméno „Československá Samostatnost“. V listě tom jsem vystoupil v č. 8. za svoji osobu článkem,

který byl upřímným výrazem mého politického citění a který níže otiskuji, neboť byl mým credem dobrovolného exulanta. Článek onen zněl:

Proč jsem odešel.

„Habent sua fata libelli“. Tento výrok neplatí jen o knihách, on platí i o jednotlivých výrociích samých. Když satyrický filosof francouzský Voltaire pronesl větu: „Kdyby Boha nebylo, bylo by nutno jej vynalézt“, neťušil zajisté účinek svých slov do budoucna. Hned veliká revoluce francouzská, následující v zápětí po jeho smrti, podala toho důkaz. Prohlásivši atheismus za jediné své dogma, nevydržela při tom dlouho a vynalezla si k návrhu Robespierrovu nauku o „nejvyšší bytosti“. Pak přišel chytrácký Talleyrand, jenž na kongresu vídeňském, kdy jednalo se o novou mapu Evropy, použil výroku Voltaireova ve prospěch Rakouska, upraviv je takto: „Kdyby Rakouska nebylo, bylo by třeba je vynalézt“.

A na toto stanovisko postavil se jak známo i náš Palacký, setrvav na něm potud, pokud v něm víra v Rakousko ke všem svým národům spravedlivé nebyla zničena. Tak stalo se r. 1871, kdy císař bez rozpaků zrušil svůj vlastní slavný slib ze dne 12. září téhož roku. Hluboce uražen nejen jako Čech, ale i jako člověk nad touto věrolomností napsal pak Palacký památná slova: „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!“.

Leč víra v Rakousko, „ke všem svým národům spravedlivé“, jak si je přál Palacký, v národě českém i v rozhodujících jeho kruzích politických přece jen neutuchala. Politikové čeští byli přesvědčeni, že zájem dynastie je totožný se zájmem národa českého, že porobení národa českého říší německou znamená i porobení dynastie habsburské touže říší, a nemohli se spráteliti s myšlenkou, že by dynastie nemohla dospěti k těmž přesvědčení při nestranném uvažování své vlastní situace. Vše to, čím důsledně hřešeno proti Slovanům vůbec a Čechoslovákům zvláště, kladlo se na vrub nezkušenosti aneb okolí císařova, nám nepřátelského, a víra Riegrova v obrát názorů císařových, víra, že nutně dospěti musí k pochopení neživotnějších zájmů vlastních i své dynastie, v politických kruzích českých neutuchala.

Přiznávám se, že i já jsem sdílel tyto názory, jež určovaly směr a povahu české politiky od r. 1879, kdy pasivní oposice českého národa byla zlomena a poselstvo jeho vstoupilo do rady říšské. Přese všechnu oposici, někdy opravdovou, někdy jen zdánlivou, česká delegace

na radě říšské byla vůči osobě císařově vždy konniventní a ochotně přisvědčovala v pohodlném pro každého panovníka nazírání, že osobu panovníkovu dlužno líšiti od vlády, tak že toho žádá princip monarchie. Přehlížela při tom rozdíl mezi monarchiemi opravdu konstitučními a mezi Rakouskem, monarchií zdánlivě konstituční, kde politiku vnitřní i vnější určoval císař a kde ministerstvo tvořilo mu pouze španělskou stěnu, za níž byl pohodlně ukryt. Také trestní zákon postaral se o to, aby se o císaři na veřejnosti mnoho nemluvilo.

Ovšem v soukromí a v klubovních poradách na radě říšské se na tuto okolnost a na chování císařovo vůči nám dosti často poukazovalo; ale jak věc napravit, to nevěděl nikdo, stále očekával se jen onen „psychologický moment“ obratu v mysli císařově. Předpokládala se u něho dobrá vůle vůči nám Čechům, předpokládal se u něho pocit trpkosti při vzpomínce na r. 1866, počítalo se s jeho panovnickou hrdostí a nikoho ani ve snách nenapadlo, že by samochtě pospíchal v poměr vasala k císaři německému. Všechny tyto názory sdílel jsem též já.

Tak se věci vlekly po celá léta a tíhu poměrů cítil český národ čím dále tím více, cítily ji zejména české menšiny a jich školství, cítila je nejbolestněji Ustřední Matice Školská v Praze a „Komenský“ ve Vídni. Křížová cesta českých menšin a jejich školství je nejvýmluvnějším dokumentem o dobré vůli vídeňských vlád a císaře k národu českému a ilustrací k ujišťování o stejné otcovské péči ku všem národnostem Rakouska. Či je možná, aby jediná soukromá česká škola ve Vídni po více než třicetiletém svém trvání nedomohla se ani práva veřejnosti? Je možná, aby na Čechy vídeňské organizovaly se hotové štvánice, při nichž různé ty německé „bundy“ platily svým apačům za to pět korun denně? A vše to pod okny císařského hradu a všech ministerstev!

Bylo to roku 1909, kdy byl jsem poslán do Vídně jako „stráž na Dunaji“, v níž jednotliví poslanci čeští se střídali. Co jsem tam viděl a zažil, nevymizí nikdy z mé paměti. Jest pravda, že policie učinila vždy opatření na ochranu Čechů, ale když jsem žádal, aby se učinila opatření preventivní, jež by vůbec znemožnila německé štvánice proti Čechům, pokrčilo se rameny a řeklo se mi, že snad by bylo nejlépe, kdyby Čechové v pořádání schůzí a vycházek ustali; tedy aby učinili to, co Němci svými štvánicemi docílití chtěli.

A jako ty své nevinné schůze a vycházky musili si Čechové hájiti sami, tak i svou školu, proti níž štvá-

nice ony hlavně vždy čelili. Na ulici proti útokům německých apačů si Čechové školní budovu uhájili, ale práva ku škole nově se domoci nemohli. Když bez pomoci vlády, země i obce postavili si za svůj vlastní vdoví groš nádhernou novou školu ve III. okrese, přišel vídeňský magistrát, zavřel a zapečetil všechny třídy, a aby tam děti vniknouti nemohly, zabednil je — hnojnými prkny, u nichž zbytky jich původního určení byly patrný, a dokumentoval tak svůj vztek a svou nenávist k obyvatelstvu českému. Hrdlo se svíralo bolestí při pohledu na ty plačící děti a matky, jichž deputace vodil jsem k ministrům, a dojem toho nářku byl takový, že i ministrům vstoupily slzy do očí a že uznali oprávněnost jich proseb. Ale — neučinili nic. Neučinili nic ani na naléhání českých poslanců, vymlouvajíce se na to, že věc náleží do kompetence vídeňské samosprávy a této samosprávě poroučení že vláda oprávněna není. A když jsme rekurovali a vyhráli, obec neposlechla nálezů správního soudu a vláda ji k uposlechnutí nenutila!

A proč se cítili Němci tak silnými vůči nám a vláda zdánlivě tak slabou? Poněvadž tu byla vůle vyšší, vůle císařova. Roznesla se zpráva o jeho výroku, že pokud on bude císařem, žádná česká škola ve Vídni zříditi se nesmí. Kdo by za těchto okolností o pravdivosti této zprávy pochyboval? Dotvrzena byla zpráva ta naléhavou radou, aby Čechové neobraceli se se zvláštními podáními na císaře, poněvadž by pochodili jistě špatně a tak německé křížácké tažení proti sobě jen posílili.

A co se dalo ve Vídni, opakovalo se v jiné formě, ale se stejným úmyslem v Čechách, na Moravě a ve Slezsku ve všech místech s německou správou.

Ztrácel jsem znenáhla víru v otcovské pocity Jeho Veličenstva císaře k nám Čechům a Slovanům. Poslední zbytek její však zmizel, když nadešla doba tajných příprav k nynější válce. Stanovisko tak krutě nepřátelské proti Srbsku, jemuž po první balkánské válce odepřen přístup k Jaderskému moři, nedalo se odůvodniti žádným skutečným zájmem říše i jejího obyvatelstva, ani politickým, ani hospodářským, — zbývalo jediné vysvětlení: nenávist k Slovanům. Nenávist ta byla u Němců a Maďarů vysvětlitelná, ale že by ji sdílela i dynastie, to přičilo se všemu našemu dávnému očekávání, že dynastie přec jednou pozná, že pravý její zájem je sloučen se zájmy národů slovanských a že jen sympathie těchto národů mohou jí i na Balkáně zjednati postavení vlivné.

Vše, co pak ještě dále až do dneška následovalo, utvrdilo mne jen v názoru, že Slované vůbec a Čechové zvláště mají v dynastii zapřísáhlého nepřítele, který nyní

již zjevně a nepokrytě stávi se proti nim, nevída propast, do které sám se fiti.

Práce germanisační je na postupu. Poněmčeny nejprve železnice dle receptu maďarského a co se dále v tomto směru děje v jiných oborech, o tom časopisy české psáti nesmějí. Zapovězena slovanská trikolora, zapovězeno slovanské pojmenování městských ulic, atribut „českoslovanská“ škrtnut z pojmenování pražské obchodní akademie, konfiskují se zpěvníky a zapovídají se vlastenecké písně atd. atd. — vše, jak to bylo před 60 léty za doby Bachova absolutismu, kdy řiditel pražské policie Päumann se chlubil, že za 50 let nebude po Čechách a češtví ani památky. Na tom však není dosti. Již počátkem tohoto roku sděleno mi, že seznamy poslanců a jiných vlivných osobností určených k uvěznění a po případě i k smrti, jsou už hotovy a skutky této sdělení potvrdily. Žalárují a odsuzují se naši přední politikové, naši čeští vojáci posílají se všude do přední fronty, aby byli postřeleni z předu nebo ze zadu, kde za nimi stojí Němci nebo Maďaři. V Praze organisována špionáž v největším měřítku: státní na policii a dobrovolná v německém kasině na Příkopech pod vedením Schreinerovým. Nikdo ani slovem, ba ani posuňkem není jist, že nebude pronásledován. Žurnalistika spoutána, čistí dnes české noviny, svírá vám srdce. Vlast naše je dnes jeden velký hřbitov . . .

A proto jsem odešel. Odešel jsem s hlubokým, trpkým přesvědčením, že český národ práva svého v tomto Rakousku, u této dynastie se nedovolá nikdy a nikdy.

Odešel jsem s přesvědčením, že nutno pracovati jinak a jinde, že nutno naši při předložiti foru jinému, foru celé Evropy a všeho civilisovaného světa. Odešel jsem s přesvědčením, že u tohoto tribunálu svoji při vyhrájeme, poněvadž věc naše je spravedlivá a poněvadž i tito noví soudcové jsou spravedliví a vůči nám nepředpojatí.

Může mi někdo vyčítati nepředloženost osobní neb politickou ?

Když někdo odhodlá se, opustiti klidný krb domácí a vydati se do neznámé ciziny, opustiti svou rodinu u vědomí všech možných pro ni následků, a když tak učiní člověk šedesátisedmiletý, nacházející se na sklonku svého života, pak nikdo nemůže a nesmí předpokládati u něho chlapeckou nerozvážnost aneb jinošskou mysl dobrodružnou.

Neodešel jsem také jako zoufalec, odešel jsem pln naděje. Ze za nedlouho vrátím se šťasten do šťastnější vlasti;

(Článek tento byl pak péčí inž. Krále přeložen do rumunštiny, a uveřejněn v několika čelnějších rumunských časopisech).

Povolení k jízdě do Paříže obdržel jsem také teprve po několikaměsíčním čekání, a to koncem roku 1915. Podotýkám, že jsem kladl váhu na to, cestovati jen na své vlastní jméno, nikoli s passeem falešným. Čekal jsem pak ještě měsíc na dovození z Petrohradu, ale když nepřicházelo, oznámil jsem ruskému vyslanectví v Bernu, kam odjízdim.

Do Paříže jsem přijel začátkem února; byl jsem tam uvítán p. drem. Eduardem Benešem a učinil jsem návštěvu prof. Masarykovi, jenž té doby rovněž Paříž navštívil. Chtěl jsem v Paříži vyčkati jen tak dlouho, pokud bych z Petrohradu neobdržel povolení k příjezdu. To však dalo na sebe dlouho čekati, a když konečně asi za tři měsíce přišlo a já již k odjezdu se chystal, roznemohl jsem se vážně a vyležel plný měsíc v Paříži, načež k úplné rekonvalescenci jsem se odebral do Versají, kde jsem opět musil strávit plný měsíc, než jsem se cítil schopným k další dlouhé a namahavé cestě.

V Paříži měl jsem rozmluvy s různými politickými osobnostmi. Také ovšem s ministrem zahraničních záležitostí p. Briandem (jenž mezi tím vystřídal Delcassého) a ten na můj dotaz prohlásil, že stojí stále na tomže k nám příznivém stanovisku, jak je prohlásil před tím prof. Masarykovi. Navštívil jsem tehdy také několikrát různé české a českofrancouzské spolky, a maje již na zřeteli svou brzkou cestu do Petrohradu, měl jsem se co brániti, abych nebyl zvolen za předsedu hlavní organisace pro české záležitosti, zejména dobrovolnické. Ve spolku českofrancouzských průmyslníků a obchodníků „Amicale tchèque“, jenž si vytkl za úkol podporovati hmotně české dobrovolníky ve francouzské armádě a jich rodiny, což činil opravdu ve značných rozměrech, byl jsem jmenován čestným členem. V Paříži — jako pak všude jinde — jsem byl bohužel také svědkem nevraživosti, ba nepřátelství Čechů k Čechům, jež způsobovalo, že mnozí dobří našinci se veškeré akce raději vzdalovali. Tak na př. nevráženo bylo na „Amicale tchèque“,

že prý to je spolek židovský, ačkoli v něm byli všeho všudy dva nebo tři židé, kteří bez pretencí a bez okázalosti bohatě na české dobrovolníky přispívali.

V té době přijela do Paříže deputace ruské říšské rady (hosudarstvenné dumy) a byla též dne 25. května na radnici slavnostně uvítána. Byl jsem také k této slavnosti pozván a ovšem jsem se dostavil, doufaje vstoupiti s deputací ve styk osobní. Avšak upustil jsem od toho pod dojmem — slavnostních řečí tam pronesených, či spíše pod dojmem řečí poslance Miljukova, později prvního revolučního ministra zahraničních záležitostí. Ten mluvě o cílech války, vyjmenoval všechny utlačované národy, které válkou mají býti osvobozeny, vyjmenoval zejména explicitě i všechny národy slovanské, jenom — Čechy vynechal. Že se to nemohlo státi pouhým nedopatřením, bylo patrné z okolností, že řeč svou četl. Když později jsem v Rusku si na to stěžoval, odpověděno mi, že tak učinil také tam, a sice při jedné příležitosti v Moskvě.

Zpráva, že jsem v Paříži, pronikla za nedlouho i k ruským Čechům, kteří ke mně vyslali dva své posly: byli to p. dr. Pučálka, petrohradský zastupce kyjevské správy Svazu českých spolků na Rusi, a p. Pavlů, redaktor „Čechoslováka“ a zástupce českého spolku v Petrohradě, tedy zástupcové dvou — jak jsem později dověděl — nepřátelsky proti sobě stojících táborů. V čele Svazu stál totiž do té doby spolek petrohradský, ale podlehl při valné hromadě Kyjevu. Jak mi dr. Beneš s potěšením řekl, vyhrála tu strana „militaristická“, t. j. strana, která si přála, aby zajatci čeští se chopili zbraně proti Rakousku, což bylo v našem akčním programu, nikoli prý ale v programu spolku petrohradského, jemuž to Kyjev vyčítal, jakož i vůbec nehybnost v celém počínání. Mnoho Čechů sloužilo již v ruské armádě a vyznamenali se mnohokrát, zejména ve službě výzvědné, ale my jsme si přáli, aby se utvořila česká armáda, která by vojensky reprezentovala český národ a tak jej po-

stavila po bok čtyřdohodě. Přání to bylo podporováno faktem, že se na Rusi organizovala sama od sebe zvláštní „Česká družina“, která již fungovala jako oddíl ruské armády, ale sestávala po většině z Čechů na Rusi usedlých.

Do Ruska však nemohl jsem ihned odjeti se žádným z obou jmenovaných pánů, jednak nemaje ještě dovolení a jednak proto, že zbývaly ještě některé práce k dokončení v Paříži. Jednal se totiž ještě o jednu důležitou věc vojenskou, to jest, aby část ozbrojené moci české na Rusi přešla do Francie a zde, na horkém tehdy bojišti verdunském, bojovala proti Němcům po boku armády francouzské. Byli zde ovšem již dobrovolníci čeští, ale ti byli dle francouzských zákonů vřadění do cizinecké legie, takže jako zvláštní, osobitý český oddíl se nejevili na veřejnost, ačkoli konali divy udatnosti. Bylo třeba, aby do Francie přišlo vojsko české a co takové aby se veřejnosti francouzské představilo, neboť teprve pak by Francouzi byli poznali, že jest tu ještě jeden spojenecký národ, o němž široké kruhy národa francouzského nevěděly buď vůbec nic, nebo jen velmi málo. Bylo by bývalo přijato s nadšením a tím by naše věc ve Francii byla velice získala. Viděli jsme to při příchodu ruského oddílu — očekávali jsme tedy bezpečně stejný důsledek i pro vojsko naše a tím i pro náš národ. Ale i vojensky bylo by to prospělo armádě francouzské, jejíž velení žaslo nad výkony českých dobrovolníků. Rovněž tak na to pohlíželi i příšedší Rusové. Měl jsem proto konference jak v ministerstvě zahraničních záležitostí, tak ve vojenské misi při ruském velvyslanectví, zejména s pp. Berthelotem, sekretářem zahraničního ministerstva, hrabětem Ignatěvem, generálem Lochvickým a j. Všemi jsem byl zmocněn, abych v Petrohradě se domáhal ozbrojení českých zajatců a vyslání české vojenské expedice do Francie, a abych tam sdělil, že Francie bere na sebe závazek, nésti veškerý náklady s výzbrojem a přepravou spojené. Bohužel, úspěšnost tohoto jednání

byla mi ztrpčena tím, že dělo se v době, kdy jsem byl vážně nemocen a kdy vícekrátě musil jsem opustiti lůžko a odebrati se na místa, kam jsem byl pozván a kde mne bylo zapotřebí. To tuším prodloužilo také značně moji nemoc.

V tom čase přinesly noviny také zprávu, že dr. Kramář byl ve Vídni odsouzen k smrti. Jednal jsem o otázce, jak předejiti tomuto nebezpečí s prof. E. Denisem, a výsledek naší porady byly mé návštěvy na ruském vyslanectví a u kardinála pařížského Amette-a. Vyslanec Izvolský prohlásil, že s ruské strany bude možno pohroziti represáliemi a že o tom dopíše ihned do Petrohradu. Kromě toho dal mi vlastnoruční průtahu dal ohlásiti. Ten přijal mne velmi přátelsky, ale zároveň mi sdělil, že dvůr vídeňský způsobem málo zdvořilým si v Madridě výslovně zakázal další intervence ve prospěch rakouských „velezrádců“; to prý že je vnitřní záležitostí říše rakouské a ta že musí hájiti své mocenské zájmy. Byl totiž dvůr madridský již vícekrátě zakročil ve prospěch odsouzených, posledně ve prospěch několika Jihoslovanů. Četl mi dotyčný list zahraničního ministra španělského, který mu ukládal, aby se dle toho v možných dalších případech řídil. Žádal jsem vyslance, aby přece jen do Madridu dopsal a aby poukázal na rozdíl mezi Kramářem, jemuž juridicky nebylo ničeho dokázáno, a mezi oněmi Jihoslovany, kteří byli přistiženi in flagranti; u Kramáře že se tedy jedná čistě jen o nález politický. Vyslanec mi konečně slíbil, že bez průtahu do Madridu dopíše.

Slyšení u kardinála Amette-a sprostředkoval mi jeden senátor konservativní strany a i zde dostal jsem slib, že kardinál bezodkladně dopíše sekretáři papežské stolice kardinálu Gasparimu a na zejtrí již sdělil mi, že tak učinil. Ovšem neopoménul jsem poukázati na prospěšnost toho, nebudou-li se oba dvory dovolávati, že se tak činí na prosbu s české

strany, poněvadž by taková zmínka měla jistě výsledek zcela opačný.

Když všechny tyto věci byly zařízeny, mohl jsem přikročiti k vlastnímu cíli své cesty do Ruska. Před tím jsem byl ještě pozván k ministru obchodu p. Clémentelovi, kde jsem byl požádán, abych v Rusku podporoval missi ministerstva obchodu v záležitostech aviatiky, ku kterémuž účeli mi přidělen pařížský odborník p. Stern, bohatý český průmyslník, v Paříži od mládí usedlý, jenž rovněž podporoval Čechy a české účely velmi vydatně, ale pro nesváry mezi tamními Čechy panující neúčastnil se jinak života spolkového. Jelikož moje nedlouhé styky s p. Sternem zavdaly podnět k pomluvám všeho druhu, ovšem skrz na skrz nectným a bezpodstatným, považuji za nutno zde poznamenati, že pan Stern, ubíraje se za mnou do Petrohradu, odvážel si tam připsi s vřelým oficiálním doporučením, vydaným francouzským zahraničním ministrem a adresovaným p. Paléologueovi, vyslanci francouzské republiky v Rusku. Opis tohoto doporučení, datovaného 28. června 1916 a žádajícího o le meilleur accueil, nachází se v mých rukou. Byli p. Stern židem či ne, nemohu sám usouditi s určitostí, ale mně samému tvrdil, že židem není; konstatuji tak, protože mezi „zločiny“, jež se mi později vyčítaly, byly i „styky s pařížskými židy“.

Ministerstvo války přidalo mi zvláštního českého vojenského průvodce, jenž mi měl v pracích pro expedici do Francie býti nápomocen, a sice poručíka Štafla, jenž svoji důstojnickou hodnost byl si vysloužil před nepřitelem od piky. Já sám vzal jsem si k osobní službě českého žurnalistu p. Crkala, kromě z jiných příčin i proto, že byl zkoušeným ošetřovatelem raněných a nemocných, kteréžto opatření po mé nemoci bylo mi na tak dlouhou a obtížnou cestu nevyhnutelně nutné; proto také mi jej p. dr. Beneš doporučil.

Když pak od ruského vyslanectví jsem obdržel pass, opatřený poznámkou, že se vydává na základě

zmocnění zahraničního úřadu v Petrohradě, bylo možno vydati se na cestu. Pokud se týče mého českého oficiálního mandátu, s nímž jsem na Rus odjížděl, podotýkám, že jel jsem tam v hodnosti místopředsedy české Národní rady, která se byla před tím v Paříži ustavila a měla vlastně pouze tři členy, profesora Masaryka, dra. Beneše a mne, nebo — možno snad říci — toliko členy dva, ježto dr. Beneš v naší Národní radě měl funkci generálního sekretáře. Aby otázka mého pověření, která později byla nejneslýchanějšími prostředky obrácena proti mně, se dostala do jasného a pravého světla, otiskuji níže část informačního dopisu, (viz archiv Správy kyjev. Svazu), jež dr. Beneš v sekretářské své funkci poslal v té době na Rus. Dopis jeho, nesoucí datum 30. V. 1916, obsahoval mimo jiné:

Organisace jest provedena takto: President T. G. Masaryk. Vicepresident Jos. Dürich. Generální sekretář dr. Ed. Beneš. To je předsednictvo zahraničního výboru, jež má kooptační právo přibíratí členy další — — — na základě mandátu, jež mají všichni tři přímo z Čech.

Ujednáno, že Masaryk bude v Londýně, já v Paříži a p. Dürich pojedje do Petrohradu.

V celku, jak vidíte, situace jest dobrá a bude ještě lepší. Poslanec Dürich odjede nyní do Ruska. Oba poslanci naši už asi pět neděl, bohužel, jsou nemocni chřipkou a proto odjezd Dürichův byl odložen. Odjede snad v nejbližších dnech. Atd.

(Podpis dra. Beneše).

Do Petrohradu jsme jeli směrem tehdy jedině možným, t. j. přes Londýn, Newcastle, Bergen, Kristianii, Stockholm do Haparandy, kde po překročení malé pohraniční říčky vstoupili jsme v Torneu na ruskou půdu. Zde už byli úřadové o našem příjezdu zpraveni a tak jsme bez jakýchkoli překážek dorazili do Petrohradu.

Zastávky v Londýně použil jsem k návštěvě prof. Masaryka a k rozhovoru o mém úkolu v Rusku.

Jeho názor byl: „Přijedete a uvidíte sám, jak si tam počínati“. Kromě toho mě upozornil, že tam mezi Čechy najdu poměry ještě horší, než jak jsem to seznal v Paříži. Na ta slova jsem si pak mnohokrát vzpomněl.

Do Petrohradu přijeli jsme začátkem června 1916. a zprávu o příjezdu dal jsem hned písemně do redakce „Čechoslováka“ a telegraficky ji oznámil do Kyjeva. Hned na zejtrí a v prvních dnech vůbec byl jsem předmětem žurnalistických interviewů, a pan Pavlů, jež Masaryk doporučoval v Londýně zvláštní mé pozornosti a důvěře, představil mne v jednom svobodomyšlném spolku ruském, stojícím pod předsednictvím p. Brjančaninova, člena dumy. Na to sešel jsem se s p. drem. Štěpánkem, jež mne už dříve ve Švýcařích byl navštívil a do Ruska mne předešel, a s p. Konfčkem-Horským, jež nedlouho před tím přijel ze své cesty z Ameriky. Dr. Štěpánek měl již rozsáhlé známosti v ministerstvu zahraničních záležitostí a představil mne p. Priklonskému, jemuž tam byl svěřen ressort český. Okolnost, že mne do ministerstva uvedl dr. Štěpánek, vzbudila nevěli proti mně u jiných Čechů — a to byla charakteristická črta vzájemných vztahů ruských Čechů mezi sebou. Mohl jsem mluvití s kýmkoli, vždy to bylo některému jinému Čechovi nevhod, obzvláště byl-li jsem jim už předem varován. Nebyl jsem s to přesvědčiti někoho, že nezbytně musím každého, kdo se ke mně obrátí, přijmouti a vyslechnouti, jak to slušnost vyžaduje, a že nemohu nikoho už napřed nepřipouštětí aneb někomu prostě dvěře ukazovati. Trpce jsem tyto poměry pocítoval a jich želel a každý z toho může souditi, jak se mi v nich mohlo pracovati. Jak mnoho, mnoho jsem jich tam poznal, jimž osobní chuť nebo nechť byla vyšší a světější než prospěch naší společné věci! A řeknu-li, že to bylo někdy pravé peklo pro mne, neřekl jsem příliš.

Zmiňuji se tu jen o jednom případě takové zajatosti. Brzy po mém příjezdu přihlásili se mi zá-

stupcové ruského Sokolstva a učitele tělocviku pp. Erben a Starý. Stěžovali si mi, že se jim vyčítá „austriáctví“ poněvadž nesvolali Sokolstvo při vypuknutí války hned do zbraně. Oni však že toho nečinili ne k vůli austrofilství ani ze zbabělosti, nýbrž že se obávali nejhorších repressalií rakouské vlády vůči Sokolstvu doma a zejména konfiskace jeho jmění. Čekali, až dostanou náležitý pokyn přímo z Čech, a nyní, když jsem tady já, že ho čekají ode mne. Řekl jsem jim, aby Sokoly v Rusku mobilisovali. Zároveň jsem se snažil rehabilitovat vlastní čest pp. Erbena a Starého a svolal jsem zatím zastupce českého spolku a redakce „Čechoslováka“ k poradě, jež po rokování více než čtyři hodiny trvajícím nevedla k žádoucímu cíli. Provolání k Sokolům v Rusku, jež pp. Erben a Starý sepsali a „Čechoslováku“ zaslali k uveřejnění, nebylo v tom listě otištěno, což mnozí vysvětlovali tím, že jeho redaktori sami ani před tím, ani potom k české vojenské službě se nepřihlásili.

V p. Priklonském shledal jsem muže nám Čechům přátelsky nakloněného, ač o nepřátelských prouděch mezi Čechy v Rusku dobře informovaného a tudíž v přijímání zpráv a tvrzení velmi opatrného. Vidno, že nesvornost česká i tam zasila semínko nedůvěry a že i zde bylo třeba často korigovat to, co by nám mohlo škodit. Pan Priklonský byl dříve generálním konsulem v Pešti a jeho první úředník p. Obnorský na Cetyni; z vlastního názoru znali tedy lépe Jiho-slovany nežli nás, což však nebylo překážkou pro správné nazírání na naše poměry ve většině případů. Pan Obnorský byl národohospodářským odborníkem a žádal mne o pomůcky zejména statistické. Opatřil jsem mu, co bylo možno. Měli jsme spolu několik konferencí o budoucích možných obchodních stycích Čech a Ruska, při čemž mi prohlásil, že na věc tu on pohlíží se stanoviska zájmů ruských a poukázal na to, že moskevští velkoobchodníci se styků těch obávají. Přesvědčoval jsem jej, že obavy takové jsou

bezdůvodné, poněvadž výroba našeho malého státu nebude nikdy s to, ukrytí všechny potřeby velikého Ruska, a že, necítí-li Rusové tíhu nynější konkurence německé, budou tím méně cítiti import náš, obzvláště uspořádá-li Rusko své hospodářské vztahy k cizině tak, abychom my Čechové obsadili posice, jež Němcům bude opustiti. K tomu p. Obnorský přisvědčil a konečně prohlásil, že je přesvědčen, že obchodní styky obou států budou jen na prospěch Ruska a že takovéto přesvědčení rozhodujících kruhů ruských by bylo pro nás Čechy lepší garancí než co jiného. —

Kromě toho seznámil mne dr. Štěpánek s drem. A. J. Gerovským, známým z procesu marmarošského Haličanem, jenž osvědčil se mi věrným přítelem našeho národa a vlivným prostředníkem u ministerstva zahraničních záležitostí, kde se těšil veliké důvěře.

V slyšení, které jsem měl u ministra zahraničních záležitostí p. Sazonova a u jeho „pomocníka“ (u nás asi tolik, co sekční chef) p. Neratova, shledal jsem rovněž nejlepší dispoice pro nás Čechy. Měl jsem tu příležitost poukázat na rozdíl mezi „neoslavismem“ a „austroslavismem“ a opravit v té příčině některé mylné názory, jež tu a tam v Rusku byly vysloveny; dále poukázal jsem k tomu, že dosavadní ideál velké mohutné Slavie mohl by se nyní snad v jisté, poměrům odpovídající formě uskutečnit, kdyby Rusko se zaň postavilo. Sazonov ukázal pak na nepopíratelný fakt, jak západní Evropa hledí žárlivě na každé posílení posice Ruska, ale slíbil mi, že o té věci si ještě pohovoříme podrobněji, jakmile se vrátí ze své třínedělní dovolené. Jenže se již nevrátil, dovolená byla předzvěstí jeho propuštění a na jeho místo nastoupil Stürmer.

Stürmer byl překvapením — byl velikým nejen politickým, ale i byrokratickým otazníkem. Když jsem se tázal Priklonského, jaké je Stürmer orientace a

neznamená-li jeho jmenování pro nás Čechy zhoršení v tom nebo onom směru, odpověděl mi, že na to nemůže odpovědět, poněvadž ho blíže nezná ani on, ani nikdo jiný z ministerstva. Řekl mi, že asi za týden mi bude moci sdělit něco určitějšího. „Horší to nebude, než to bylo dosud“, řekl mi pak. A také nebylo. Vše šlo svým obyčejným chodem dále a nic nenavědčovalo tomu, že by státní loď se uchýlovala snad více v pravo.

Když jsem byl jím přijat (bylo to poprvé a naposled), neučinil na mne nijakého nepříznivého dojmu. Naopak, byl jsem překvapem jeho informovaností o nás Čechy, obzvláště o dru. Riegrovi a jiných starších našich politicích. Vzpomínal si velmi živě jeho „moskevské“ pouti z r. 1867 a vypravoval mi o ní různé zajímavé podrobnosti. Na mou žádost, aby Rusko neopouštělo nás Čechů a pomáhalo k našemu osvobození, dal mi odpověď nevyhýbavou, nýbrž zcela určitou, že na Rusko a na něho můžeme spoléhat, a vyhověl také mé žádosti, abych byl přijat carem.

Naše přijetí u cara (mé a Štafflovo) bylo stanoveno na den 6. srpna starého stylu. Vypravili jsme se tedy v čas na cestu do Mohyleva, kde tehdy byl hlavní stan (stavka) armády. S námi jel též dr. Václav Vondrák, ruský Čech a předseda správy Svazu československých spolků na Rusi — tedy leader strany „militaristické“ — který byl mezi tím přijel do Petrohradu a přál si mluvit s náčelníkem vojenské misse francouzské v hlavním staně gen. Janninem, a chefem gener. štábu gen. Alexějevem, v záležitosti aviatické. V rozmlouvách s drem. Vondrákem nabyt jsem dojmu, že příliš vyzdvihuje význam práce vykonané Svazem, že zveličuje dosah koncessí, udělených ruskou vládou Svazu a že snad až příliš úzkostlivě lpí na zachování veškeré agendy v rukou Svazu. Ostatně připouštím, že jsem byl do určité míry proti Kyjevským předpojat; kromě varovného hlasu prof. Masaryka mohlo na mne účinkovati i úsilovné, soustavné in-

formování pp. Pavlů a Čermáka, zarytých to nepřátel Kyjeva.

V slyšení, jež se konalo, jak již řečeno, v hlavním armádním stanu, byl jsem nejprve carem přijat já sám u přítomnosti gen. Alexějeva a jiného generála. Car činil na mne dojem člověka skromného a — málomluvnost jeho byla ostatně známa — nekladl mi mnoho otázek, nýbrž poslouchal mlčky můj výklad. Když jsem někdy učinil přestávku, abych mu poskytl příležitost, položit mi otázku nebo učiniti poznámku, neučinil tak, nýbrž čekal na pokračování, což samozřejmě mne přivádělo do jistých rozpaků a mne nutilo výklad svůj dále rozprávati. Na mou prosbu, aby nás Čechy neopouštěl, nýbrž ve svou ochranu přijal, odpověděl car rozhodným „ano“. Nevěděl jsem ovšem po této audienci, jaký dojem můj výklad na něho učinil, ale že měl svůj účinek, tomu nasvědčovala okolnost, že před samým odjezdem vlaku se přišel se mnou rozloučiti na nádraží generál Jannin, jenž s velikým potěšením mi podával zprávu o svém dlouhém rozhovoru s carem, který po celou dobu oběda mluvil výhradně o Čechy. Také osobně gen. Jannin gratuloval mi k výbornému dojmu, jež můj výklad na cara učinil.

Po čas našeho pobytu v Mohylevu byli jsme já a moji soudruzi hosty důstojnického kasina, a ježto při stole bylo mi vykázáno čestné místo naproti gen. Alexějevu, měl jsem příležitost promlouvati s ním jakož i s gen. Janninem o otázce českého vojska a zejména o vyslání jedné jeho části do Francie. Alexějev z počátku této myšlenky nakloněn nebyl až když jsem mu vysvětlil, že se nejedná tak o moment strategický, jako politický, t. j. o to, abychom na francouzskou veřejnost učinili žádoucí dojem a pak že si to výslovně přeje i ruská misse vojenská a ruská armáda ve Francii, k níž by oddíl český mohl býti přičleněn, odpověděl: „Mohu-li tím českému národu prokázati službu, nejsem proti tomu. V příčině

provedení obraťte se na generální štáb v Petrohradě“. Dále mne poukázal na Svaz českých spolků v Kyjevě, jenž od cara měl formální slib, že se mu svěřuje organisace české armády, na jeho předsedu dra. Vondráka, jenž se těšil obzvláštní důvěře Alexějeva, na gen. Červinku a na — spory v táboře českém, které realisaci tohoto důležitého projektu stěžují.

Z Mohyleva odejeli jsme zajíždkou přes Moskvu do Kyjeva. Zajíždka ta měla učen informační a já chtěl tam promluvit pouze s některými českými předáky, ale ze soukromého rozhovoru a z pouhé návštěvy vyvinula se pak schůze velmi četně navštívená, v níž sám jsem musil informace podávat, místo abych je přijímal. Ale i tak jsem seznal, že sama česká Moskva se dělí na různé frakce, v nichž ponejvíce nechuf osobní udávala ton.

V Kyjevě byl jsem sice přijat způsobem slavnostním, ale i tam řevnivost nedala se ukrýti a hned v slavnostním zasedání správy svazové téhož večera byla mi učiněna výtka, že jsem nepřišel dříve do Kyjeva než do Petrohradu, poněvadž v Petrohradě musil jsem prý nabýti nesprávných informací o poměrech mezi Čechy na Rusi. Poukaz na okolnost, že jako vyslanec národa jedu k ruské vládě a že tudíž nejprve musil jsem — jako každý jiný diplomat — jeti do jejího sídla a pak teprve že mohu dělati návštěvy, mnoho nepomohl; výtka ta byla mi z těchže úst opakována i později.

Předmětem našeho jednání v Kyjevě byla hlavně otázka vojenská. Viděl jsem, že správa Svazu od valné jeho hromady, tedy během asi čtyř měsíců, učinila v organizačním směru velmi mnoho, ale přes to přese všechno bylo jí vyčítáno, že to nemyslí do opravdy, a že to, co se stalo, stalo se samočinně, t. j. z vůle zajatců samých, kteří sami dobrovolně přicházeli se hlásit do vojska, — a tím že celá akce a vzrůst české armády vázne. Na to ovšem se namítalo, že nová správa

Svazu vykonala za několik měsíců více než stará (petrohradská) za celý rok svého trvání. Hlučný výraz svému odporu dala oposice na následující na to veřejné schůzi v kyjevském Pedagogickém museu.

Věcnému jednání o vzájemném poměru Svazu ke mně dostalo se neočekávaného ukončení příjezdem česko-francouzského nadporučíka Štefánika. Vznikly totiž některé různosti v náhledech mezi Svazem a mnou a správa Svazu pověřila Štefánika úřadem rozhodčího. Vyjednávání trvalo celý den, ale ne mezi mnou a Svazem, nýbrž mezi Štefánikem a Svazem. Já s malou změnou podepsal optima fide před samým odjezdem večer, co mezi oběma ujednáno bylo. Ujednání toto, známé pode jménem „Kyjevského paktu“, znělo takto:

Zápis o zásadách česko-slovenské akce.

1. Češi a Slováci, kteří bydlí v kompaktním massách v Čechách, na Moravě, ve Slezku a Slovensku (severní Uhry), chtějí se vymaniti z jařma německo-maďarského.

2. Češi a Slováci, jsouce si vědomi, že jsou úzce spjati vzájemně jak životními zájmy, tak i kulturou a jmenovitě krevními svazky, přejí si vyvinouti se v jednotný, politicky nedílný a svobodný národ pod záštitou a protekcí Ctyřdohody.

3. Tento národ chová absolutní důvěru k Rusku, které šlechetně projevilo svou rozhodnou vůli pokračovati ve svém historickém poslání: chrániti a osvobodovati Slovanstvo. Národ česko-slovenský současně pevně věří v upřímné a účinné sympatie, které jeho snahám byly již jasně projeveny jmenovitě ve Francii, Anglii a Itálii.

4. Avšak především národ česko-slovenský jest hluboce přesvědčen o vítězství své národní myšlenky, neboť toto vítězství jest neodlučnou částí politiky spravedlnosti a obezřetnosti, na níž jedině zbudována býti může rovno váha Evropy.

5. Češi a Slováci, úpějíci dosud pod jařmem centrálních mocností, mohou dnes vůči svým nepřátelům vykonávati ač houževnatý, přece jen trpný odpor; ti však, kdo se nacházejí vně Rakousko-Uherska, mají svatou povinnost činně se účastniti boje za svou národní samostatnost.

6. Organizace československé za hranicemi, čítající na dva miliony příslušníků, ustavily a uznaly za tím účelem „Česko-Slovenskou Národní radu“, které se dostalo i schválení všech kompetentních předáků národa ve staré vlasti.

7. Tato rada, jediné zodpovědná a kompetentní, pracuje v naprostém souladu se směřovatými orgány společenství velmocí i jich přátel.

8. Vzhledem k zeměpisné rozptýlenosti československého živlu a k nutnosti jednotného politického vedení, jakož i vzhledem ku zvýšení intenzity branného odporu i celkové politické akce, z vůle zahraničních Čechů a Slováků i předáků národa tam za Karpatami vyjímají se z kompetence organizací československých věcí vojenské a zajatecké, jakožto neodlučitelné části akce diplomaticko-politické a předávají se Československé Národní radě.

9. Místopředseda Československé Národní rady pan Josef Dürich, český poslanec, přijel do Ruska a jest reprezentantem Národní rady v Rusku. On je povolán jako takový mluviti jménem této rady a budiž považován také za reprezentanta česko-slovenského národa na Rusi. V těchto svých vlastnostech opírá se o skupinu odborných pracovníků, vybraných za jeho souhlasu Československou Národní radou.

10. Organizace československé loyálně se zavazují pomáhati všestranně Československé Národní radě k uskutečnění jejích snah.

11. O finanční stránku celé akce, stará se finanční komise, podléhající vrchnímu dozoru Československé Národní rady.

V Kyjevě, 16.-29. srpna 1916.

Za Československou Národní radu:

Jos. Dürich.

M. Štefánik,

Za Svaz Československých spolků na Rusi:

Václav Vondrák, předseda.

Jan Volf, sekretář.

Za Slovensku Ligu v Amerike:

Gustav Košík, vyslanec.

Koncept tohoto paktu, jenž je prací Štefánikovou a na němž jsem nezměnil, když mi byl předložen ku schválení, než jen některé nepatrnější věci, dokazuje nepravdivost dvou výtek, které mi byly později činěny: nezřízenou tížádosť a úmysl, vnést do českých řad nesvornost. Ze zápisu vychází na jevo, že jsem úplně se podřizoval pařížské Národní radě (ač de jure existovala jen z. prof. Masaryka a mne a pouze de facto také ze Štefánika a Beneše) a že právě tím samým jsem dokázal svou vůli zachovati svornost. Já loyálně setrval na tomto svém podřízení, i když mi z přátelské strany byly proto činěny výtky a poukazováno na fysickou nemožnost stálého dorozumívání se s Paříží a Londýnem, neboť zmocnění v odstavci 9. mohlo se vykládati jen jako ustanovení pro foro externo a ne pro foro interno.

Avšak nehledíc ani k tomu, že s paktem nebyl spokojen nikdo, ani Kyjev, ani Petrohrad, byl opomenut při něm jeden důležitý, vlastně nejdůležitější faktor, který jedině byl s to, uvést ustanovení „zápisu“ v život — a to byla ruská vláda, která hned, jakmile jí byl pakt zaslán, vyřkla své veto. Prohlásila, že nemůže svoliti, aby zahraniční nějaká instituce rozhodovala o vnitřní záležitosti Ruska, a to ještě o záležitosti vojenské. Mně bylo zcela formálně prohlášeno, že kdybych na paktu trval, nemohla by vláda se mnou dále jednati. To uznal také Štefánik a řekl mi v té příčině: „Vy se nacházíte v položení opravdu tragickém. Budete-li trvati na smlouvě kyjevské, nebudete moci dále pracovati ve prospěch náš národní a chcete-li pracovati ve prospěch národa, musíte porušiti dané slovo. Force majeure jest při alternativě druhé. My pak budeme musiti vystoupiti proti vám nějakým prohlášením, ale buďte jist, že neučiníme ničeho, co by práci vaši mařilo“.

Otázka neležela sice právě tak, jak Štefánik ji položil, ale já brzy zpozoroval, že slovo mi tuto dané plní se — naopak. Dostával jsem zprávy z různých

stran, že rozšiřují se o mně nekalé, ba diffamující pověsti, a když před svědky, mezi nimiž byli i členové redakce „Čechoslováka“, jsem Štefánikovi položil otázku, čím to je, že pověsti ty spadají právě v dobu jeho příchodu na Rus, odpověděl mi vyhýbavě. A když brzy na to vyjednávali se mnou pp. Rixi a Országh z Moskvy o zřízení instituce národní rady pro Rusko a citovali tyto pomluvy, žádajce ode mne určité vyjádření, tázal jsem se jich, kdo jim to tvrdil, a oni odpověděli výslovně, že — Štefánik.

Vliv petrohradské akce se pak i v ústředních místech uplatňoval na úkor organisování českého vojska; k tomu pak napomáhala i rozháranost v těchto státních ústředích a jich vzájemná nevraživost mezi sebou, jak jsem bohužel brzy postřehl. Generální štáb petrohradský, na nějž mne odkázal gen. Alexějev, stál v oposici vůči ministerstvu zahraničních záležitostí, ale jinak obě tyto instance měly velkou nedůvěru ku kyjevské správě Svazu. Předseda jeho, dr. Vondrák, byl tam vyličen jako revolucionář a „mazepinec“, ba v generál. štábe mi vyslovili přímo domněnku, že si Kyjevští počínají tak, jako by doopravdy organisace české armády si nepřáli, neboť podání jejich jsou prý stylisována tak, že musí mít v zápětí průtahy, kdežto gener. štáb že si upřímně přeje, aby záležitosti české šly ku předu a obzvláště ve věci českého vojska aby se stalo něco definitivního.

A tu mi bylo výslovně prohlášeno, že vláda nemá důvěry ani k petrohradským, ani ke kyjevským Čechům a jich organisacím. K této nedůvěře přispívaly i okolnosti jiné, bohužel takové, které nebyly právě ku cti českého jména. Byly mi předneseny z různých stran stížnosti o zneužívání práva, propůjčeného vládou českým spolkům, aby vydávaly národnostní certifikáty příslušníkům národa českého a slovenského, jimiž by tito pro všeliké případy byli chráněni. Bylo mi žalováno, že se certifikáty takové vy-

dávají za úplatky a to i osobám jiných národností, kdežto skutečným Čechům že se z nepřízně odpírají. Tytéž stížnosti šly i ku vládě, která mi o tom učinila sdělení. Konec konců vláda prohlásila, že si přeje mít nějakou organisaci, ku které by důvěru mít mohla a sice pod mým vedením.

Tak vznikla myšlenka zvláštní české Národní rady. O té věci konaly se pak v ministerstvu zahraničních záležitostí porady, na jichž základě toto ministerstvo vypracovalo statut a pozvalo k jeho projednání zastupce i petrohradského spolku i kyjevského Svazu. Ani proti myšlence, ani proti statutu nebylo podstatných námitek a tak byl statut podán ministerské radě ku schválení. To dalo na sebe dosti dlouho čekati, neboť věci musily vždy projíti několikerými instancemi a tak jsem byl oficiálně o tom vyrozuměn teprve dne 11. února (starého stylu) 1917 a potvrzený statut byl mi současně doručen. Průtah zaviněn však hlavně následkem brojení se strany české. Znění jeho jest (v překladě) následující:

20. ledna 1917.

Statut československé Národní Rady v Rusku.

§ 1. Ku spojení žijících v Rusku Čechů a Slováků i pro záležitosti, jich se týkající, a rovněž i ku předchozímu uvažování žádostí a podání, zasílaných Čechy i Slováky i jich spolky k úřadům v říši, zřizuje se v Petrohradě „Československá Národní Rada v Rusku.“

Poznámání I. Rada ve všeliké své činnosti jest podřízena zákonným předpisům a nařízením vlády.

Poznámání II. Úřední jednání Rady vede se v ruském jazyku.

§ 2. Rada sestává z předsedy a 12 členů, Čechů i Slováků. Polovici celého počtu jmenuje předseda na rok a druhou polovici jmenuje správa Svazu československých spolků v Rusku.

§ 3. Prvním předsedou jest Josef Dürich. V případě jeho odstoupení jmenuje se předseda z počtu žijících v Rusku Čechů a Slováků ministerstvem vnitřních záležitostí v souhlase s ministerstvy zahraničních záležitostí a války.

§ 4. Předseda nastupuje svůj úřad, jmenuje 6 členův, zpraví o utvoření Rady všechny československé spolky v Rusku a navrhne správě Svazu československých spolků, aby jmenovala druhých 6 členů Rady nejdéle do dvou neděl ode dne, kdy obdrží vybidnutí, a aby o tom předsedu zpravila. V případě, že by ve lhůtě této předseda neobdržel sdělení o jmenování těchto šesti členů, Rada zahájí svou činnost s tím počtem členů, které předseda jmenoval, i těch, o jejichž jmenování obdrží zprávu.

Nahrazení odstoupících členů děje se na těchže základech.

§ 5. Předseda sdělí seznam naznačených členů ministerstvům vnitřních záležitostí, zahraničních záležitostí a války.

P o z n a m e n á n í. Členové Rady mohou být i z vyloučení k žádosti ministerstva vnitřních záležitostí v souhlase s ministerstvy zahraničních záležitostí i války, při čemž záměna vyloučených členů se děje ustanoveným pořádkem.

§ 6. Předseda naznačuje ze členův Rady sekretáře a pokladníka.

§ 7. Ku platnosti usnesení nutna přítomnost aspoň polovice členů, při čemž všechny záležitosti rozhodují se většinou hlasův, při rovnosti hlasův rozhoduje hlas předsedův.

K provádění záležitostí má Rada vypracovati zvláštní řád.

§ 8. Rada má právo styků s vládními úřady, které se své strany řídí k ní k usnesení žádosti i sdělení, podané jim bezprostředně od československých spolků a jich Svazu.

§ 9. Národní Rada má právo zřizovati svá oddělení i v jiných místech říše, při výslovném svolení ministerstva vnitřních záležitostí.

§ 10. Rada má právo naznačovati k provádění rozličných usnesení svoje plnomocníky, potvrzované ministerstvem vnitřních záležitostí v souhlase s ministerstvy záležitostí zahraničních a války. Takovito plnomocníci mohou být Radou vysíláni ku stykům s válečnými če-

skými a slovenskými zajatci, ale pokaždé s dovolením vojenských úřadů.

Rada má v případě potřeby právo svěřovati zvláštním důvěrníkům vedení záležitosti soudních jejím jménem.

§ 11. Rada má právo prováděti sbírky dobrovolných příspěvků s příslušným dovolením.

§ 12. Rada má právo svolávati sjezdy a schůze Čechů a Slováků v Rusku a jich spolků, zachovávajíc platné předpisy.

§ 13. Rada má právo vydávati, zachovávajíc platné zákony o tisku, svůj orgán a jednotlivé brošury, a tolikéž uveřejňovati v jiných periodických spisech říše materiále, vztahující se k činnosti Rady.

§ 14. Rada má svou pečeť s nápisem Československá Národní Rada v Rusku.

§ 15. Rada jest povinna věsti protokoly o svých zasedáních a o sjezdech jí svolaných, a rovněž i účetní knihu k zapisování všech částek, jež obdrží i vydá. Kopie protokolů a knihy zašlou se na žádost ministerstvům záležitostí vnitřních i zahraničních a války. Závěrečné celoroční účty předkládají se povinně těmto instancím.

P o z n a m e n á n í. Rozhodnutím ministerstva vnitřních záležitostí může se každé doby předsevzítí revise záležitostí i účetní.

§ 16. Tento statut může být změněn rozhodnutím ministerstva vnitřních záležitostí v souhlase s ministerstvem zahraničních záležitostí a války.

§ 17. Rada může být každé doby rozpuštěna ministerstvem vnitřních záležitostí v souhlase s ministerstvem zahraničních záležitostí a války.

Potvrzují.

Za ministra vnitřních záležitostí pomocník ministra :
St. Kukolj-Jasnopolský.

Ředitel : Stremouchov.

Náčelník oddělení ; Čeljcov.

Toť tedy doslovné znění statutu, jímž měl býti akci české dán podklad pevný, poskytující široké pole působnosti. Z obsahu statutu vysvítá jasně povaha celé jím obmyšlené instituce. Již okolnost, že

tam stále jsou jmenována tři ministerstva vedle sebe, ukazuje, nač působnost Rady se vztahovati měla: byly to záležitosti vše-české, t. j. záležitosti Čechů ruských, v Rusku usedlých, záležitosti Čechů mimo-ruských, tedy všechny věci rázu mezinárodního, diplomatického a záležitosti českých vojenských zajatců a utvoření z nich českého vojska. Jestliže ruské vládě starého režimu se vytýkalo (a dousud vytýká), že utvoření českého vojska si nepřála, že myšlenka ta měla pro ni příchut příliš revoluční, pak obsah statutu ukazuje při nejmenším to, že vláda názor svůj v našem smyslu změnila a to radikálně. Z řady svých vyjednávání jsem to ostatně poznal přímo, jakož i jiné věci, jež vyžadovaly a našly nápravy. Tak hned v záležitostech zajateckých. Docházely mne dosti četné stížnosti — tak jako i do spolků českých — jak se zajatci se nakládá. Bylo to někdy dosti kruté a mělo to dvojí příčinu. Jednak velmi mnozí ruští vojáci-poddůstojníci, ba na mnoze i důstojníci neviděli v Češích než „austriaky“ nebo Němce a jich deserci připisovali prostě zbabělosti a dle toho s nimi také zacházeli, hlavně to však byli důstojníci-Němci, kterým svěren byl dozor nad zajateckými tábory. Tyto své Němce ruská vojenská správa neposílala do fronty, poněvadž jim nedůvěřovala — a zaměstnávala je tam, kde se jí zdáli neškodní. Že se v nich nemýlila, dokázali tím, jak se chovali k zajatým Slovanům, obzvláště k Čechům. Na ty vylévaly všechny nádoby své národnostní nenávisti. To vše dověděl jsem se později, jako výsledek zahájeného úředního šetření, jež na mou intervenci vždy bylo ochotně zavedeno. Byla pak zřízena zvláštní komise vyšetřovací, s hrabětem Bobrinským a drem. Gerovským v čele, která pracovala velmi úspěšně. Pan Priklonský při některých detailech přímo trnul nad možností takých věcí a úplně sdílel můj názor o neblahém vlivu, jaký mohou mít na ruské sympatie zajatých Čechů. Tu je zajímavá též jedna epizoda, kterou mi vyprávěl redaktor „Čechoslováka“ pan Pavlů. Přišla

do spolku stížnost od českých zajatců-dělníků, kteří pracovali na velkostatku p. Priklonského. Ale p. Pavlů a ostatní členové výboru dopsali stěžovatelům, aby nejen si nestěžovali, ale aby vzorně vše konali, co se jim uloží a to se zřetelem k majiteli, osobě pro nás Čechy velice důležité, jejíž sympatie nám mohou velice prospěti. Tohoto mínění tedy byli pánové, kteří mně vytýkali pak mé — nezbytné — styky s tímto mužem, jehož jsem ostatně poznal ve všem jako člověka dobré vůle a který vždy rád přijal korekturu svého někdy mylného názoru.

Podobně to bylo s otázkou ozbrojení a vypravení zajatců jako vojáků. A zajímavo při tom bylo to, že oni sami v uskutečnění této snahy překáželi. Ne snad nějakým odporem, vždyť proto dali se v zajetí a hořeli přímo touhou, chopiti se zbraně, ale svými výbornými vlastnostmi jako odborníci. Pracovali na polích a v hospodářstvích k údivu ruských dělníků, úředníků i majitelů půdy, pracovali v dílnách a továrnách k údivu ruských dělníků, inženýrů a továrníků. A to právě mi bylo vytýkáno! Vždyť prý to jsou výborní dělníci, výborní odborníci, „kteří zde za frontou mohou nám Rusům prokázati daleko lepší služby než na frontě.“ Bylo by prý věčná škoda, je nechati postřílet. A Rusové prý mají vlastního vojska dost. A bude to prý také pro nás Čechy s výhodou, když neporušení nám přijdou zpět domů. Bude prý jistě o mužské pracovníky všude po válce nouze. Tohoto poslednějšího názoru byli ostatně také mnozí Češi, kteří vůbec nikdy do vojska se nepřihlásili, ba dlouho i maskou pseudonymity se zahalovali, aby se o nich v Rakousku nikdo nedověděl, že v Rusku přece jen také trochu pomáhají. Ale i tento led se prolomil a výraz toho nachází se právě ve statutu rady.

Bylo tedy zřízení Národní rady velkou vymožeností, kterou každý uznával, jenom ten ne, komu boj proti mně stál výše, než naše věc. To se jasně poznalo, mimo jiné, jedním úkazem. Jakmile totiž

zpráva o zřízení Národní rady pronikla novinami i za hranice, dostalo ministerstvo zahraničních záležitostí vřelý děkovací telegram od amerických Čechů, ale téměř v zápětí telegram druhý, odvolávající onen první projev díků. Který telegram byl spontánní a který výsledkem agitace, netřeba doličovatí. A rovněž to ne, jak působily na mne podobné uměle vyvolané agitace, spadající zrovna v prostřed mé činnosti.

Ostatně agitace tato vedla se již dlouhou dobu před tím; v boji proti Národní radě jen vyvrcholila. Otáčela se kolem několika hesel, pronášených vždy dle časových okolností; já zde však zmíním se o nich souhrnně.

Hlavní výtku činila se zásadě, na jaké mělo spočívatí složení tohoto sboru. Polovici členů měl jmenovati předseda — toť prý zásada naprosto nekonstituční, rada prý by měla býti veskrze volena.

Zapomnělo se tu úplně na praecedens pařížské. Ani zde nebylo volby — mně vůbec nebylo a dosud není známo, kdo volil Beneše a Štefánika — a máme tu i případ pozdější: президенství profesora Masaryka a seskupení Národního shromáždění. Na omluvu všeho toho řekne se: nezbytnost, okolností, poměry. Ale tytéž příčiny platily i pro Národní radu v Rusku. I zde to byly okolnosti, které vše s sebou přinesly. Ani já, ani vláda nechtěli jsme nic autokratického. Vláda vycházela s hlediska opravdu parlamentárního, pravíc: jest třeba, aby byl národ český zastoupen dle okolností; tedy polovice buď volena Čechy ruskými, polovice Čechy v Čechách. Ale poněvadž tito nemožou žádnou volbu prováděti, ani přímo, ani nepřímo svými zajatci v Rusku, spadá právo to na Düricha, jakožto oprávněného zástupce národa českého v Rusku. Mně však, abych pravdu řekl, tato výhrada způsobila jenom starosti a nepříjemnosti s výběrem osob. Při tom učinil jsem dva zajímavé poznatky: předně, že námitka proti mému oprávnění byla jen theoretická, v praxi se mnozí výslovně ucházeli o to, aby byli

mnou jmenováni a ne voleni, — a za druhé, že všechen ten šum měl marku francouzského úsloví: ôte-toi que je m'y mette.

Ale všechny úvahy pro i contra mohly míti význam, jen kdyby se bylo jednalo o nějaký rusko-český parlament a to, aby v něm různé strany atd. měly své poměrné zastoupení. Ale tomu tak nebylo: Národní rada neměla míti žádného politického úkolu, neměla býti žádným parlamentem, nýbrž prostě poradním a pracovním sborem, mezi jehož členy měly býti rozděleny různé práce. To vláda několikrát prohlásila, zvláště při jedné příležitosti. Byl jsem totiž jedním z členů redakce „Čechoslováka“ požádán za důvěrnou rozmluvu. Myslil jsem, že se jedná o rozmluvu mezi čtyřma očima, ale zatím se dostavila ke schůzce celá redakce „Čechoslováka“ (to se nestalo poprvé) a p. Klecanda měl pak dlouhý výklad o poměrech a konečně prohlásil, že mluvil s ministrem Neratovem, který prý se vyjádřil, že ruská vláda uznává pařížskou Národní radu za jedině kompetentní orgán, s nímž jí jest jednatí, a se mnou prý jen potud, pokud i já stojím na tomže stanovisku. Poukázal jsem na pakt kyjevský a vyhradil si dotaz u vlády. Odpověď, kterou jsem pak od ministra Neratova obdržel, byla zcela opačná: vláda nevstoupí v politické jednání nežli se mnou, jakožto zástupcem českého národa v Rusku, jemuž však nebrání, aby nebyl v ideovém spojení s jinými českými institucemi za hranicemi Ruska.

Se vším tím splétala se také otázka mého poměru k Masarykovi. Mnozí Čechové z různých příčin přáli si příchodu Masarykova do Ruska — jedni z poctivého úmyslu, jiní, aby jej měli jako trumf proti mně, podezřívající mne, že jeho příchodu bráním. Tito poslednější snažili se vyvolati mezi námi konflikt. První pokus učiněn byl článkem „Masaryk contra Dürich“, uveřejněným v „Čechoslováku“. Byl jsem článkem tím nesmírně překvapen, netuše v nejmen-

šim nějakého konfliktu. Článek byl mistrovským dílem stylistické tartufferie. Bědovalo se tam úpěnlivě nad možností konfliktu, varovalo se — anonymě — přede vším, co by jej mohlo přivoditi atd. A přece ve skutečnosti nic podobného nebylo ani znáti. Ale článek svého cíle dosáhl. Fakt, že Masaryk měl té doby svým spisem o Rusku, jež nedávno byl vydal, stíženu možnost přijetí do Ruska a zde působiti, fakt to širší veřejnosti české málo známý, vykládal se jako výsledek intriky proti němu vedené a ze článku „Čechoslovák“ mohlo se vykládati, že já jsem vinníkem. A mínění to se potají posilovalo oněmi pomluvami, o nichž jsem se již zmínil, o nichž však tehdy neměl jsem ani tušení. Vláda ovšem dostávala s české strany přípisy, jichž obsah čelil více méně proti Masarykovi; tyto přípisy jsem od ní obdržel k vyjádření, a já — s riskováním své vlastní důvěry u vlády — jsem se Masaryka i jeho cti rozhodně zastal. Tento spis viděli moji odpůrcové, když Miljukov jim později spisovnu s českými akty otevřel, aby hledali data — proti mně . . . Těch nikdy a nikde ovšem nalézt nemohli — z té prosté příčiny, že jich nebylo.

Zatím Štefánik, který byl Rusko opustil, se opět na Rus vrátil a počínal si tak, že jsem byl nucen poslati Masarykovi do Londýna dne 4.-17. února 1917 tento telegram: „Štefánik a Pavlů pracují ve vašem jméně proti mně neloyálně. Žádám jich désaveu, jinak bych byl nucen podati demissi (z Národní rady)“. Na to obdržel jsem dne 8.-21. února odpověď, z níž ihned jsem poznal, že jest koncipována — v Petrohradě. Byly tam opakovány jako výtky ony bídné pomlavy, jež v Rusku se o mně šířily, pomlavy na mnoze — abych to zkrátka charakterisoval, rázu nejnižších klepů. Odpověděl jsem, že je Masaryk špatně informován a že přijetí do Londýna, kam mne vybízel, jest mi nemožno.

Na to mi poslal Štefánik dva dopisy, z nichž

vycházelo na jevo, že on byl příčinou mého vyloučení z Národní rady pařížské*), (tedy po tom, když já už jsem svou demissi opověděl) a že učinil proti mně kroky u ruské vlády. Zároveň mi sdělil, že podání čelící proti mně mi v opise zašle. Čekal jsem s pochopitelným zájmem na tuto kopii, avšak nikdy jsem jí neobdržel. Vím o jeho spisu jen tolik, co mi odjinud bylo sděleno: jeho obsah prý byl hrozný a vyplňoval prý 30 listů. Výsledek však byl pro pisatele neočekávaný, a sice ten, že dne 11. února byl mi s přípisem ministra zahraničních záležitostí Pokrovského zaslán potvrzený statut Národní rady pro Rusko a já byl vyzván, poslati zúčastněným ministerstvům seznam členův.

Štefánikovo jednání bylo ovšem příčinou, že jsem přerhl jakékoli styky s ním. On však přece ke mně — neohlášen — přišel a já také dle toho s ním mluvil. Vytkl jsem mu, že tak, jak on si vůči mně počínal, nemůže si počínati žádný poctivý Čech vůči člověku, jenž jediný z Čechů zjednal si důvěry kruhů, od nichž český národ téměř výhradně očekává své osvobození. Nerozešli jsme se ovšem jako přátelé. Podotýkám při této příležitosti, že není pravda, že mi Štefánik vyhrožoval zastřelením, jak v nedávné době bylo tvrzeno v některých časopisech. Možná, že si něco podobného přál, nebo se někde podobným způsobem vyjádřil, ale mně do očí to neřekl nikdy. Má pozice v Rusku byla ostatně v té době tak silna, že k podobné vyhrůžce by bylo bývalo potřeba více osobní statečnosti, nežli jest jí potřeba k denunciacím a k vyhrůžkám — v Americe, kde potomní československý generál mne na schůzích posílal na lucernu za potlesku shromážděného obecnstva.

V jakém duchu bylo stále referováno do Paříže, do Londýna a Ameriky a jak se mého „vyloučení“

*) O tomto „vyloučení“ jsem nikdy oficiálně zpraven nebyl, dočetl jsem se o něm pouze v novinách.

využívalo ku poškození mé dobré pověsti, lze si snadno domyslet. „Vyloučení“ z instituce, která měla vlastně jenom dva členy, Masaryka a mne — — Prvotní působnost této Národní rady začala tím, že 5. února 1916 Masaryk v jednom ze svých dopisů psal mi mimo jiné: „Souhlasíte, aby dr. Beneš byl generálním sekretářem našeho zahraničního komitétu?“, a potomní a patrně „pravá“ její působnost vyvrcholila pak tímto charakteristickým telegramem, který dr. Beneš 6. února 1917 poslal Čechům na Rus: „Vzhledem na nynější situaci a poslední události oznamujeme vám, že jsme úplně solidární s Milanem. Jest čas, aby to skončilo. Jde o naši čest a vše, čeho bylo dosaženo, jest v sázce. Žádným způsobem nemůžeme schváliti oportunistické řešení. Přicházím z Londýna, kde bylo učiněno definitivní rozhodnutí. Prosíme vás, abyste podporovali Milana. Beneš“. Familiernost slov, která v telegramu jsem podtrhl, jest příznačna. Když jsem v únoru 1916 souhlasil, aby dr. Beneš byl generálním sekretářem pařížské Národní rady, neměl jsem skutečně tušení, že tatáž Národní rada za rok na to bude již míti moc, vylučovati svoje místopředsedy a vypuzovati je svými „Milany“ z míst, pro která byli legitimováni vůlí i duchem národa.

Vyčítaly a vyčítají se mi dosud styky s carskou vládou, jakožto vládou černosotěnskou, zpátečnickou — ale moji odpůrcové podnikali u téže vlády všechno možné a byli tam daleko častěji nežli já — téměř každodenně, hlavně ovšem proto, aby mne u ní diskreditovali. Jedné chvíle zdálo se jim již, že se jim vlastenecký úmysl jejich zdařil, když tu právě v okamžiku nejméně očekávaném stihla je zvěst o potvrzení statutu a o mém uvedení v úřad předsedy Národní rady a to tímže ministrem Pokrovským, od něhož očekávali vyplnění svých tak ideálně ryzích úmyslů a jehož jen proto počtili ve svém listě titulem „slušný člověk“. Byl to ovšem slušný člověk skutečně, a nejen to, slíbil mi právě v té době, že po opětném

sestoupení se duma učiní v ní oficiální prohlášení o osvobození nás Čechův a o samostatnosti českého státu. Slib ten byl dán v době, kdy v Římě zasedala konference spojenců, která asi o podobném prohlášení rokovala též, neboť následovalo pak známé prohlášení Wilsonovo. Že nestalo se samostatně podobné prohlášení ruské, to zavinila neblahá okolnost, že дума vůbec se nesestoupila, byvši znova odročena. — okolnost, jež měla za následek ruskou revoluci. Nezvratným však důkazem tehdejšího příznivého stanoviska Ruska k nám Čechům a jeho pochopení našeho boje za národní samostatnost jest přípis, jež 4. ledna toho roku jsem obdržel od ministra zahr. záležitostí Pokrovského. Přípis ten, jímž děkoval mi car za moji adresu díků, měl znění:

Velectěný pane, Josefe Josefoviči.

K nejvyššímu rozkazu Jeho Veličenstva mám čest sdělití Vám nejvyšší dík Jeho Imperátorského Veličenstva za pocity, vyslovené Vámi v telegramu ze dne 3. ledna t. r. v příčině prohlášení Ruska a ostatních států Dohody o nevyhnutelnosti osvoboditi Čechy a Slováky od cizí nadvlády.

Přijměte, velectěný pane, ujištění dokonalé mé úcty a oddanosti.

Pokrovský.

Než dále k věci. Když tedy po několika konferencích v ministerské radě statut Národní rady byl definitivně schválen a já (11. února) vyzván, abych přikročil k jejímu ustavení, vyhověl jsem vyzvání tomu ihned a žádal telegraficky správu Svazu v Kyjevě, aby do 14 dnů vykonala právo jí ve statutu vyhrazené a zaslala mi seznam členů, jí zvolených. Správa Svazu potřebovala k tomu plných čtrnácte dní, statutem stanovených, a sice proto, že vyjednávala se svou petrohradskou opposicí, již nabízela polovici míst. Leč Petrohrad nedbal již této nabídky a postavil se na stanovisko nesmířitelné, ignorovati

vůbec novou institucí, což také v „Čechoslováku“ prohlásil.

Aby ustanovení statutu o vydávání vlastního časopisu se usnadnilo a časopiseckým sporům se učinila přítrž, snažila se vláda, přivoditi splynutí obou českých listů, „Čechoslováka“ a „Čechoslovana“, vycházejícího v Kyjevě. Jednání o to vedl dr. Vergun a byla svolána schůze důvěrníků a interesentů do místnosti „Slovanského dobročinného spolku“, jenž místnosti své propůjčoval českému spolku petrohradskému. Ve schůzi té prohlásil p. Švihovský, vydavatel „Čechoslovana“, plnou ochotu k tomu, kdežto p. Pavlů jménem svého „Čechoslováka“ mluvil velmi vyhýbavě, takže na tom pak celé jednání uvázlo a k pokračování více nedošlo.

Očekáváje pak odpověď z Kyjeva a vida, jak se „pracuje“, obrátil jsem se dne 21. února následujícím telegramem na Masaryka do Londýna:

Národní rada československá v Rusku pod mým předsednictvím uznána ruskou vládou. V zájmu naší národní věci bylo by velmi žádoucí, stanoviti souhlas názorů mezi námi. Byl bych velmi rád, kdybyste mohl přijeti do Petrohradu, abych vás zpravil osobně o stavu našich záležitostí v Rusku a abychom vypracovali společně budoucí plán akcí.

(Podpis).

Žádal jsem ministerstvo zahraniční, aby nejen k odeslání telegramu svolilo, ale aby jej samo cestou diplomatickou odeslalo. To se také stalo. Ale odpovědi jsem neobdržel a Masaryk do Ruska vůbec nepřišel — až v době značně pozdější — po revoluci . . .

Kyjevský Svaz telegrafoval dne 2. března seznam členů jím do Národní rady zvolených — a hned na to zaslán byl seznam všech členů příslušným ministerstvům — tehdy již revolučním, jakož i redakcím. Členové tito byli: Štábní kapitán Vlad. Klecanda,

S. Koníček, inž. Fr. Král, gen. Jar. Červinka, redaktor V. Švihovský, O. Šmitt, J. G. Tajeviský, Cyrill Žďárský, Prokop Maxa, V. Miller, Josef Országh a F. K. Šnepp. Prvních šest bylo jmenováno mnou, druzí byli voleni správou Svazu. Všichni členové byli pak telegraficky pozváni do Petrohradu, aby se Rada mohla ustaviti. Avšak již dne 6. března telegrafoval Svaz z Kyjeva, že odvolává volbu svých členů, ale poněvadž statut Národní rady předvídal podobnou možnost, nebyla tím činnost Národní rady znemožněna.

Mezi tím pracovalo se dále horečně proti mně. Ovoce pomluv Štefánikových zrálo a po Benešových telegramech, jichž jednu ukázkou výše jsem citoval, chuť k házení kalu a kamení ovšem ještě stoupala, což při známém sklonu českých lidí k nesvornosti, vášním a zrádcování je snadno vysvětlitelné. A pak ovšem — byla tu již ruská revoluce a s ní objevil se i rub lidské morálky: nejrevolučnějšími totiž byli a nejvíce pro moje styky s carskou vládou do mne bili ti, kdož před revolucí tiskli slova „Hosudar“ a „Jeho Imperatorské Veličenstvo“ nejtuctnějšími písmeny . . .

Konečně časopis „Čechoslovák“ odhodlal se vystoupiti proti mně článkem, obviňujícím mne dokonce už — z úplatnosti, ze zaprodanosti „černosotěnské vládě ruské“ atd. Jmenovány tam značné summy, které prý jsem obdržel atd. Ovšem, již před tím „Čechoslovák“ dělal narážky, tak citováním článku „Lidových Novin“, aby pak se vymluvil, to že se týče poslanců v Čechách a nikoho na Rusi. Ale nyní využil plnou měrou nespoutané svobody tisku, aby mne připravil o čest. Já tu stál úplně bezbranný proti těm útokům a nadávkám, které jen na mne pršely z per pp. Pavlů, Maxy, Patejdla a jiných. Neměl jsem časopisů k dispozici, ba ani žádné tiskárny, a tak to trvalo velmi dlouho, než jsem — teprve v Kyjevě — mohl vydati na čtyřstranovém letáku následující, jen letmo a v rozechvění načrtnutou, ale pro ducha doby tím příznačnější obranu:

České veřejnosti!

S myslí rozechvělou a rukou se třesoucí chápu se pera, abych hájil svou osobní i politickou čest proti ne-svědomitým útokům Čechoslováka ze dne 14. t. m.

Nikdy nebyl bych mohl ani ve snách tušiti, že na sklonku mého života podá se mi z české strany taková odměna za mou bezvadnou, více než 40letou politickou minulost, za mou nezištnou, dlouholetou práci ve prospěch národa našeho a že čistý štít mé cti bude pokálen hnusným podezříváním a prodejností.

Což opravdu přední mužové národa našeho posílajíce mne sem, vybrali si k tomu člověka mravně spustlého a intelektuálně neschopného? Což opravdu tito mužové národa našeho pracující se mnou po celá desetiletí, nebyli by věděli, koho vysílají na tak důležitou missii? Což opravdu já, stařec tehdy 68letý, opustil jsem rodinu, jmění i příjemné postavení své a vyjel si na zábavní výlet z Čech do Ruska za okolností tak nebezpečných pouze k účelům tak nekalým, z jakých mne již přes půl roku podezřívali různí političtí dobrodruzi? Ano, dobrodruzi, jež v Čechách nikdo nezná, dobrodruzi rázu Schelkingova, jenž uprchl tyto dni před zatčením pro podezření z německé špionáže, s nímž oni pěstovali přátelské styky jako s „ vynikajícím diplomatem“ a jehož posílali do ruských spolků mluvití proti mně!

Ano, byl jsem poslán mimo jiné také s tou instrukcí, překážeti nepovolným lidem, aby nemohli se vydávati za representanty českého národa. A k naje tento úkol, vyvolal jsem jejich hrozné nepřátelství.

Leč chci vypravovati vše chronologicky.

Odejel jsem z Vídně počátkem dubna 1915, jako samostatný, nikomu nepodléhající vyslanec českého národa pro Rusko a s neobmezenou plnou mocí, kterou i Masaryk uznal, když při loučení v Londýně mi řekl: „Vy jedete do Ruska, vy tam seznáte poměry a budete jednat, jak za dobré uznáte.“ Kromě toho mi řekl: „V Rusku najdete poměry mezi tamními Čechy ještě daleko horší, než jaké jste poznal mezi Čechy v Paříži.“ Toto předpovědění, které jsem považoval za pessimistické, bylo bohužel do písmene správné.

Přišel do Ruska, vstoupil jsem přirozeně do styku s ministerstvem zahraničních záležitostí; s jinými ministry neměl jsem co činiti, což připomínám proto, že se mi kdysi také vyčítá — Protopopov; toho jsem vůbec

ani neviděl a neznám ho osobně ani dnes. Jedině s hrab. Ignatěvým jsem jednou mluvil.

Přišel jsem v době samých ministerských krisí a tím se vysvětluje, že jsem s každým z ministrů zahraničních záležitostí mluvil jen jednou; k Trepovu a ke Golicynovi jsem se vůbec nedostal.

Hlavní mé styky byly s oddělením, jemuž přikázány záležitosti české, a tu mohu říci, že jsem našel pro naše české potřeby vždy náležitě porozumění a ochotný sluch a to nejen ve věcech čistě diplomatických. Zejména ve věcech zajateckých vyhovělo se mi vždy ochotně; byla zřízena zvláštní komise, jejíž členové jezdili vyšetřovati stížnosti na místo, nebo delegovali k tomu jiné funkcionáře, byl vydán přísný cirkulár, jak se slovanskými zajatci zacházeti, bylo mnoho zajatců puštěno na svobodu atd.

Na různých místech „Čechoslováka“ vytýká se mi tížádost. Ano, jsem tížádostiv, ale jen tak, jak by měl býti každý Čech; toužím po cti, by jméno mé bylo třeba sebe skromněji spjato s dějinami osvobození našeho národa. Docílíme-li tohoto osvobození, pak budu spokojen a uchýlím se na ten zbývající krátký čas svého života do ústraní, ponevadž další tížádosti nemám.

Útok na mne týče se však v první řadě věci pro každého člověka vždycky trapné, t. j. poměrů finančních, a jsem tudíž nucen přinést i tuto oběť pravdě a dotknouti se také těch pomluv, které v „Čechoslováku“ dosud obsaženy nejsou, ale rozšiřují se ústně a snad i písemně proti mně.

Z Čech obdržel jsem k svým vlastním penězům, jež na cestu jsem si vzal, příspěvek 30.000 K, za které však vyměněno mi bylo pouze 24.000 franků. Ze částka ta je nedostatečná, vědělo se předem a proto řeklo se mi, že budu dostávati potřebné další částky ze sbírek amerických Čechů (posílaných potom prof. Masarykovi). Přes to přese všechno nabídl jsem v Ženevě Masarykovi ze svých peněz 10.000 franků pro jeho potřeby;* Masaryk peněz těch nepřijal, nýbrž potvrdil mi to, co bylo řečeno doma o sbírkách amerických.

(Mimo chodem podotýkám, že částka ona byla sebrána několika mými zámožnějšími přáteli a že nebyla výsledkem nějaké sbírky chudých lidí, kterou přece vůbec nebylo možno uspořádati).

*) V době, kdy tento leták jsem publikoval, nebylo ještě možno dáti do veřejnosti, že peníze ty pocházely od dra. Kramáře. Bylo by to znamenalo jeho zničení.

Ani do Francie ani do Ruska nebyl mi příjezd ihned povolen, ač jsem ihned po svém příjezdu do Švýcar o to na příslušných diplomatických místech zažádal. Musil jsem velmi dlouho na povolení k tomu čekat; následkem toho přijel jsem do Paříže začátkem února 1916 a do Petrohradu teprve koncem června, poněvadž má nemoc prodloužila můj pobyt v Paříži také ještě o dva měsíce. Mezi tím žil jsem ve Švýcarsku dva měsíce v hotelu a 8 měsíců ve studentském pensioně za 4 franky denně.

Musil jsem šetřit, poněvadž nejen že jsem musel podporovati část své rodiny, žijící ve vyhnanství ve Španělsku a pomoci jí tak ku přejezdu do Ameriky, ale i udělení podpory Čechům, na mne se obracel. To uvádím proto, že se zde o mně úmyslně rozšiřují též pověsti, jako bych byl ve Švýcarsku žil prostopásně a utratil tam ohromné tisíce, sebrané od chudých lidí.

Z amerických sbírek, které prý dostoupily několika set tisíc dolarů (což ovšem nemohu kontrolovati), dostal jsem od Masaryka před svým odjezdem do Ruska 6000 franků. Od té doby více nic. Chtěje býti zajištěn pro všechny případy, uzavřel jsem v Paříži u Čecha ve Francii žijícího půjčku toho druhu, abych dostával od něho, až odjedu do Ruska, měsíčně 2000 franků, načež bych pak po uzavření míru a po mém návratu do vlasti celou summu i se 4% úroky vrátil. Půjčka ta byla čistě obchodní, ale, díky mé upřímnosti, moji „přátelé“ z toho udělali politické zaprodání (bůh ví zač!) a „Čechoslovák“ mluví o stycích bohatě placených. Nuže, tyto styky přestaly velmi záhy zásluhou těchže přátel, snažících se nejen pokáletí mou čest, ale zničití mne i hmotně. Můj věřitel mi vyplatil smlouvené měsíční částky pouze dvakrát, pak smlouvu se mnou uzavřenou přerušil — či asi zásluhou? — a prohlásil prý, že slyšel, že se mají všechny podpory posílati jen Masarykovi . . .

Musil jsem tedy také v Rusku hledati podobnou pomoc. Ucházet jsem se opět o půjčku, ale ruští moji starí přátelé, na které jsem se obrátil, zařídili věc tak, že mi poskytnuta opravdu subvence z prostředků státních — a tu jsem u hlavního bodu žaloby, u obvinění z úplatnosti. Že tu není ani pomyslení o něčem takovém, vidno z toho, že ministerstvo zahraničních záležitostí mi nabídlo tuto subvenci z vlastní iniciativy a ne k mé žádosti a že mi ji nabídlo bez jakýchkoli závazků politických z mé strany. Já žádal, aby mi subvence ta byla poskytována veřejně, jako Masarykova subvence anglická, a lituji, že prosbě té vyhověno nebylo, poněvadž neviděl jsem a nevidím v tom nic nečestného, jako v tom neviděl nic nečestného Masaryk, když od vlády anglické přijal

subvenci, která se mu poskytuje ve formě honoráře profesorského za stolicí, nově pro něho utvořenou při universitě londýnské. Já naopak to považuji přímo za povinnost Ruska, aby českou akci v každém směru také materiálně podporovalo. Rozhodně však popírám, že by tato subvence, určená vlastně pro Národní Radu, jakožto vládní poradní orgán pro záležitosti české,*) obnášela ony veliké summy, které Čechoslovák uvádí jakoby z pramene úředního, o jehož existenci i obsahu mně však nic známo nebylo a dosud není. Prohlašuji kategoricky: Nikdy jsem nedostal žádných 25.000, žádných 8.000, žádných 4.500! Subvence pohybovala se jen ve skrovných mezích mé bývalé pařížské půjčky, což vidno již z toho, že vydávati časopis nejsem s to, ač „Čechoslovák“ pro ten účel uvádí značnou měsíční summu, a že jsem nucen utéci se při této sebeobraně k formě letáku.

Nesmyslnost takového podezření bije ostatně sama sebou do očí. Neboť k čemu vlastně by mne ruská vláda takovými sumami podplácela? Mohu já jí něco za to poskytnouti? Já, který přišel prosit za osvobození své vlasti? Za tu prosbu snad? Nebo za to přesvědčování, že svobodné Čechy jsou v zájmu Ruska i celé čtyřdohody?

Ovšem bylo nadhozeno kdesi slovo: ruská gubernie. I to je výmysl a — nesmysl. Nehledě k tomu, že o budoucím statním útvaru naší vlasti bude po vítězné válce rozhodovati ústavodárný český sněm a ne já — já sám proti této myšlence bojoval již ve vlasti a rovněž jsem se proti ní vyjádřil i zde ve všech svých memorandech, která jsem na různá místa podával, i v tom, které četl sám bývalý car a v němž právě s důrazem jsem hned z předu kategoricky takovou kombinaci odmítl. A tu mohu konstatovati potěšitelný zjev, že jsem nalezl souhlas u všech ruských politiků aktivních i theoretických, pravých i levých.

Ale i této vládní subvence jsem se zřekl a to dříve, než jsem o útoku „Čechoslováka“ zvěděl**) a zřekl jsem

*) Měla sloužiti za vzor pro Národní Radu jihoslovanskou, kterou ministerstvo rovněž zříditi hodlalo.

**) „Čechoslovák“ mi úmyslně nebyl poslán dříve až dnes, ač vyšel a byl jinam rozeslán už před týdnem. I to charakterizuje boj pánů „Čechoslováků“ proti mně. Stalo se tak jistě s úmyslem, aby mně do sjezdu, jenž má býti dne 2. dubna, byla odňata možnost včasné obrany, tak aby sjezd rokoval pod jediným dojmem jeho pomluv a nactiutrhání. Snad se jim to podaří, poněvadž nevím, kdy se tento leták dostane do rukou adresátů.

se jí právě proto, že se stal tentokrát opravdu první pokus vládního nátlaku na mne a to se strany p. ministra zahraničních záležitostí.*) Věc stala se takto: Statut Národní Rady byl potvrzen dne 20. ledna t. r. a mně doručen dne 11. února. Já 14. února vyzval správu Svazu, aby zvolila svých 6 členů, a musil jsem pak vyčkat (dle předpisu statutu) lhůtu 14denní, která vypršela 28. února. Dne 2. března dostal jsem z Kyjeva telegrafický seznam osob zvolených, načež ihned jsem oznámil jména všech 12 členů příslušným ministerstvům.

Mezi tím Svaz opětným telegramem, jenž mne došel 6. t. m., zvolení svých členů odvolal, což však dle zmíněného statutu nebylo překážkou, aby Národní Rada svou činnost zahájila. A to se také stalo příjezdem člena p. generála Červinky, jehož i Stavka do Národní Rady přikomandovala. Pan generál přivezl s sebou naléhavou prosbu generála Alexějeva, aby zřízení českého vojska konečně bylo rozřešeno. Každý ví, jak všichni Čechové na Rusi žijící a zejména naši zajatci naléhavě si toho přejí a že to jest kardinální náš požadavek, jehož uskutečnění bohužel vnitřními spory ruských Čechů stále bylo znemožňováno a oddalováno. Proto také každý upíral své zraky na tvořící se Národní Radu, očekávaje od ní rozhodné kroky v této věci. Nyní se k tomu připojil i generál Alexějev.

Před samým však příjezdem p. generála Červinky bylo mi z ministerstva zahraničních záležitostí telefonováno, že p. ministr si přeje, aby Národní rada svou činnost prozatím nezahajovala. Já sám měl dojem, že v daných okolnostech sotva to bude možno, a proto jsem na to odmítavě neodpověděl.

Ale s příjezdem gen. Červinky s hotovým projektem a vzkazem gen. Alexějeva bylo mi ihned jasno, že v této věci zachovati passivitu a začít činnost nečinností jest nemožno, ba že by to byl přímo hřích. Proto jsem všechny návrhy týkající se vojska dal ihned Národní radou projednat a příslušné listiny na patřičná místa vypravit, jsa té naděje, že dodatečně vysvětlení postačí ministerstvu, aby proti tomuto postupu nebylo činěno námitek.

V tomto očekávání jsem se zklamal. Měl jsem dvě dlouhé a velmi oživené konference v ministerstvu — ale přes všechno vysvětlování bylo na mne naléháno, abych usnesení Rady anuloval tím, že pošlu na příslušná místa dopisy, odvolávající dopisy první. To jsem zamítl s tím,

*) T. j. Miljukova (Poznámka dodatečná).

že nemohu srovnati se svou vlasteneckou povinností, abych v této otázce tak nesmírné důležitosti a pro mne osobně tak veliké odpovědnosti se zachoval negativně. Byl mi předložen koncept odvolávacích dopisů a byly při tom vysloveny tři vyhrůžky pro případ neuposlechnutí: 1. odebrání subvence, 2. zrušení Národní Rady a 3. možné vypovězení jejích členů!

Po několika dnech byl jsem telefonicky tázán, zdali jsem odvolávající dopisy ty odeslal; na mou odpověď, že ne a že tak učiniti nehodlám, bylo mi sděleno, že subvence se mi odebrá a Národní Rada, že bude rozpuštěna. Já pak odpověděl na to, že návrh na zastavení subvence jsem chtěl sám učiniti. O vypovězení členů při tom řeči nebylo, nevím, zdali jen prozatímně, aneb vůbec. Nebude-li nyní organizační projekt vojenský schválen, pak to není vinou mojí — já jsem svoji povinnost vykonal.

To jest má historie subvenční a z ní každý vidí, jak jsem já za peníze podajný a prodejný.

Nyní ovšem moji nepřátelé mi říkají: „A od čeho budeš dále živ, ne-li z úspor těch velkých subvencí?“ Na to klidně odpovídám: „Žádných úspor nemám, poněvadž žádných velkých subvencí jsem nedostával, a od čeho budu živ, sám nevím“.

Abych trapnou tuto kapitolu ukončil, podotýkám ještě toto:

Již v Paříži byl mi učiněn nepřímý návrh na francouzskou vládní subvenci; já jej zamítl. Zde v Rusku pp. Országh a Rixi z Moskvy mi učinili podobný finanční návrh na základě ročního rozpočtu 100.000 rublů; já jej zamítl. Pan dr. Štefánik v létě mi sliboval, budu-li „poslouchat“, že budu mít peněz dost (nevím odkud); já to zamítl. Nechtěl jsem být na žádné straně závislým. Jsem nezávislým a chci jím zůstat i nadále, nezávislým ode všech a od každého, ať jest to nějaká vláda anebo soukromá osoba, anebo třeba i t. zv. Národní Rada pařížská, existující ne po právu, nýbrž samozvaně. Nějakou ústřední Národní Radu jsme mohli vytvořiti jen Masaryk a já, ale my se nikdy o něčem podobném neusnesli a tudíž také nikoho do ní nevolili. Pánové, kteří se vydávají za „členy“ této Rady, jsou prostě samozvanci. Uznává-li tuto Národní Radu „pařížskou“ Masaryk, pak snad to činí asi z téhož důvodu, pro který jsem se dosud ani já proti ní neozval, nechtěje jíti s touto věcí před veřejnost, a doufaje, že pp. „členové“ budou se chovati aspoň korektně. To se nestalo, činnost jejich čelila ne tak k hájení české věci, jako spíše a to hlavně k podryvání

půdy vyslanci českého národa na Rusi, k jeho ničení morálnímu i materiálnímu, ku zničení jeho vlivu u vlády, aby zde jménem českého národa mluvití a ve prospěch české věci ničeho vykonati nemohl.

A tu končím otázkou:

V čí prospěch se to všechno dělo a děje?

V Petrohradě, dne 21. března 1917.

(Podpis.)

Z této obrany jest zároveň vidno, jak stály věci v druhé polovici března. Útoky na mne podnikané měly kromě jiného i ten účel, učiniti chystaný sjezd československých spolků na Rusi povolným orgánem v rukou petrohradské dosavadní opposice, vlastně pp. Pavlů & cons., a povaliti dosavadní kyjevskou správu svazovou.

Proti mně pak vedena akce tím směrem, aby mi za každou cenu, i násilím, bylo zabráněno na sjezd se dostaviti. Začalo to dne 27. března 1917, kdy se ke mně dostavili čtyři čeští vojáci, z nichž jeden mi předčítal dvojí jakési prohlášení, stylisované tak, že ani po druhém přečtení jsem mu nerozuměl. Z další řeči jeho teprve jsem vyrozuměl, že se „pluk jejich usnesl, abych se k nim dostavil“, a že tam budu „vším náležitě opatřen“. Na můj dotaz, je-li to krok přátelský nebo nepřátelský, ježž tuto vůči mně podnikají, dostalo se mi odpovědi vyhýbavé. Já pak zcela rozhodně odmítl jsem vyzvání jejich uposlechnouti, řka, že musím se dostaviti na chystaný sjezd v Kyjevě, a tu teprvé dostalo se mi jasnější odpovědi, že „pluk“ si toho nepřeje. Vidouce moji rozhodnost, odešli. Jak jsem se později dověděl, byl tento podnik, jakož i stylisace oněch prohlášení předmětem předchozí úrady v redakci „Čechoslováka“. Obrátil jsem se ještě téhož dne na poručíka Klecandu (ne totožného s členem redakce „Čechoslováka“ téhož jména), ježž právě byl do Petrohradu přijel jako člen Národní rady, a ten způsobil, že v kormutlivém tom a českou

věc — ne mne — snižujícím podniku dále se nepokračovalo.

Hned na zejtří však přinesl mi člen redakce „Čechoslováka“ pan Hurban dopis, v němž mne tato redakce žádala a to velmi důtklivě, abych do Kyjeva na sjezd nejezdil, a p. Hurban dal si velikou práci, aby mne k takovému rozhodnutí přemluvil, uváděje k tomu důvody velice neupřímné. Mne ovšem nepřesvědčily a já začátkem dubna do Kyjeva odejel. Správa Svazu mi na můj dotaz odpověděla, že si mé přítomnosti na sjezdě přeje.

Den před sjezdem vyhledalo mne v Kyjevě opět několik pánů a odevzdalo mi dopis, podepsaný různými osobami (mezi nimi pp. Maxa, Chalupa a j.), v němž mi přímo zakazovali, sjezdu se účastniti. A můj úmysl byl pak zmařen násilím téměř brachiálním: budova, v níž sjezd se konal, byla postavena pod vojenskou stráž, která měla nařízeno, vstup do ní mi třeba násilím zabrániti! Věda, že na sjezd byly také pozvány čelné osobnosti ruské ze světa politického a vědeckého, a nechtěje před očima kulturního Ruska dáti dojití k veřejnému pohoršení, podrobil jsem se truchlivé nutnosti a nešel tam, kde ze všech nejvíce měl jsem co mluvit.

Tak se ti lidé báli pravdy, kterou znali, ale kterou nechtěli, aby se dověděl sjezd, ač ten sestával z účastníků, předem úsilovnou prací dobře zagitovaných.

Žádal jsem pak — a to byla poslední moje naděje — ještě sjezd písemně, abych mu mohl býti přítomen a tam přednésti svou zprávu a obhájit se. Na to nebylo mi vůbec odpověděno, ač prý se stalo usnesení, abych byl sjezdem slyšen, ale až — po jeho ukončení. Na prospěch mé žádosti ozvalo prý se ovšem několik nesmělých hlasů, ale neměly úspěchu. I kdyby však mi usnesení takové bylo sděleno, byl bych je jako urážlivé musil odmítnouti.

Tak — díky fátu ruské revoluce a díky rafinované zkonstruované síti intrik, pomluv a umělé rozdmýchovaných vášní — končila tato kapitola mé činnosti v Rusku a sice zrovna uprostřed nejlepších výsledků politických, dosažených takřka bez peněz a bez reklamního aparátu. Po této epoše, jejíž politické štěstí bylo vykupováno neustálými osobními mukami, nastal pro mne nucený klid. Ale než přejdu k dalšímu líčení svého pobytu na Rusi, musím ještě doplnit obraz pomluv, proti mně v působnost uváděných jak na Rusi tak i ve Francii a v Americe.

Jednal jsem prý s vládou zpátečnickou, černosotěnskou, byl jsem zaprodán Stürmerovi atd.

Já jednal ovšem s vládou carskou — ale jen politický analfabet může mi něco podobného vytýkati. S kým pak jednali a pracovali vyslanci francouzští, angličtí a jiní — ne-li s toutéž vládou? S jakou pak vládou jednali pp. Štefánik, Pavlů atd. proti mně? A jest někde na světě vůbec diplomaticky možno, jednati s nějakou jinou vládou, než jaká tu právě jest?

A já pracoval úplně v duchu českého národa, nejen za ideu samostatnosti království Českého (pravím království, neboť na jinou formu státní tehdy nikdo nemyslí) a za osvobození vlasti pomocí Rusů v první řadě, ale i za ideu velké jednotné Slavie s Ruskem v čele. Nikdo přece nebude popírati, že to byly tehdy ideály celého českého národa, ideály, kterým dostalo se i veřejného výrazu a to ne jednoho.

Hned začátkem války sestoupili se ruští Čechové v komitét, jež nazvali Česká Rada, a vypracovali adresu ruskému caru, která zároveň byla obšírným promemoriem o věcech českých. V adrese té obracejí se tu ruští Čechové „k Vám, veliký Hosudare, s plamennou nadějí a prosbou: obnoviti samostatné království České a dáti zazářiti lesku koruny svatého Václava pod paprsky koruny veliké, mohutné dynastie Romanových“, — a dále mluví o „těsném spojení se

svou mocnou osvoboditelkou“. Tímto tonem nese se celá adresa, která má datum 2. září 1914 a následující podpisy České Rady v Rusku: V. Ot. Červený, předseda, F. F. Paul, Jan Hampl, Varšava, F. Dědina, Kyjev, Jiří Klecanda, Petrohrad, B. O. Čermák, tamtéž, L. Tuček, Moskva, J. M. Országh, Varšava, Svatopluk Koníček, Moskva, J. Hejk, Varšava.

Dne 9. prosince 1916 poslala mi redakce „Čechoslováka“ obrněný dopis, v němž však se nalézá tento podivuhodný passus: „My, kteří jsme si vždycky přáli, aby koruna svatého Václava zaleskla se na skráních krále z rodu Romanových . . .“. Dopis podepsán je takto: Místopředseda petrohradského spolku V. Müller, tajemník V. Štíbnér, za varšavskou československou Besedu Bohdan Pavlů, za české důstojníky v srbské divisi poručík Ferdinand Písecký, za československý spolek v Moskvě B. Čermák, Jiří Klecanda — tedy až na první dva vesměs členové redakce „Čechoslováka“.

Pod titulem „Delenda est Austria“ napsal v lednu 1917 (tedy několik týdnů před ruskou revolucí) prof. Masaryk článek do ruského listu „Russkaja Volja“, orgánu to nejnenáviděnějšího ruského ministra Protopopova. Článek ten v českém překladě byl otištěn v pařížské „Československé samostatnosti“ v čís. 8. ze dne 25. ledna. Prof. Masaryk praví v něm mezi jiným: „Forma samostatnosti (království Českého) může být různá. Dynastie ruského původu byla by nanejvýš populární. Možno, že postala by personální unie s Ruskem . . .“. A pokračuje se tu dále myšlenkovým pochodem, jenž téměř úplně se kryje s tím, co jsem já napsal několik měsíců před tím v pamětním spise, podaném ruskému caru; v spise tom, mimochodem řečeno, hned v úvodu jsem a limine odmítl možnost zřízení z království Českého nějaké ruské gubernie, což podotýkám proto, že i takové věci se mi přičítaly. Není také pravda, co ne-

dávno tvrdil p. Maxa, že článek Masarykův byl napsán a uveřejněn v orgáně Protopopova dříve, než tento byl ministrem. Článek vyšel v lednu 1917 — asi dva měsíce před vypuknutím revoluce, tedy na sklonku úřadování Protopopova jako ministra vnitra. Jméno profesora Masaryka jako spolupracovníka tohoto listu, jenž tehdy teprve byl Protopopovem založen, uvádělo se trvale na plakátech, v inserátech a jiných reklamních publikacích, zvoucích ku předplacení.

Jiná výtku, která se mi činila a o které jsem se částečně již zmínil, byla ta, že měl jsem prý účast na domnělé Stürmerově konspiraci proti dalšímu vedení války a pro uzavření separátního míru Ruska s Německem. Přes patrnou a každému do očí bijící absurdnost takového obviňování mám přece za vhodné, ukázat na historický fakt, zdali vůbec byly okamžiky v Rusku, kdy se na něco takového pomýšlelo. Z nejnovějších spisů o původcích války, jakož i o pokusech o mír, jako na př. z paměti Hindenburgových, vychází na jevo, že na popud tohoto generála, jenž slabou vojenskou pozici Německa dobře znal, činily se pokusy, uzavřítí s Ruskem separátní mír a to již roku 1915, tedy rok před mým příjezdem na Rus. Jakkoli tehdy situace válečná Rusův nebyla záviděníhodná a jakkoli Německo činilo nabídky přímo skvělé, na př. ohledně průlivů, Rusko nabídku tu zamítlo a nepřátelství mezi ním a Německem se jen zvětšilo. Tvrzení některých známých znalců německé špionáže, na př. francouzského žurnalisty Arnošta Daudeta, který o německé mírové nabídce z listopadu 1915 se vyslovuje v časopise „L' Écho de Paris“, že carem byla zamítnuta s tím dodatkem, že „přátelství s Německem je mrtvo, nechť se mi o něm více nemluví“, — nemusí sice býti příkládána historická cena absolutní, ale to dnes všeobecně jest známo, že car osobně opovrhoval i Vilémem i Františkem Josefem, jež oba prohlásil za lháře. To jsou dosvědčená fakta historická (já sám byl o nich zpra-

ven vynikajícím vojenským členem bývalého ruského vyslanectví ve Vídni) a v r. 1916 nebylo vůbec pro Rusy důvodu, ucházeti se o separátní mír s Německem přes to, že Miljukov tvrdil, že má o tom důkazy. Svědectví Miljukova je velmi problematického rázu, když muž tento v roce 1918. se přiznal k německé orientaci a zajel do Kyjeva, obsazeného Němci, kde s nimi vstoupil do vyjednávání. Myslím ostatně, že kdyby dokumenty tyto skutečně existovaly, pak že již dávno a dávno by byly vyšly na jevo, tak jako se tomu stalo s dokumenty nabídky rakouského císaře Karla Francii.

O svých pak stycích se Stürmerem — vlastně o jediné své návštěvě u něho — jsem již mluvil na jiném místě. Zde ještě jen dodávám, že byl to „Čechoslovák“, v němž dva měsíce po mém příjezdu na Rus byla uveřejněna zpráva o rozmluvě, kterou měl Stürmer s moskevským starostou. Myslím, že tato rozmluva, v níž Stürmer staví se důrazně na stanovisko spojenecké politiky a pověští o chystání separátního míru Ruska veřejně vyvrací, vyjímá se velice příznačně ve sloupcích „Čechoslováka“, který po revoluci házel Stürmera pojednou na moji hlavu a z mého jednání s ním vytloukal co největší kapitál pro ošoučování z černosotěnství a vlastizrady . . . Zpráva „Čechoslováka“ měla znění:

Stürmer o své zahraniční politice.

Předseda ministerské rady a ministr zahraničních záležitostí, Boris Vladimirovič Stürmer, v rozhovoru s moskevským starostou Čelnokovem prohlásil: Moje jmenování ministrem zahraničních záležitostí jistě kruhy vykládají jako odchýlení ruské politiky na stranu separátního míru. Já jsem se již o tom vyslovil, ale chtěl bych ještě více upevniti ve veřejnosti víru, že změna ministra zahraničních záležitostí nemá býti vykládána jako pokus odbočiti s té cesty, po které dosud Rusko šlo spolu se spojenci. Dosavadní podmínky a smlouvy se spojenci zůstanou nezměněny, ba Rusko půjde ještě dále a zamýšlí vyplniti všechna

opatření, která jsou naznačena Anglií proti Německu.

Konečně tu musím ještě vzpomenouti výtek, které se činí mým stykům s vysokými úředníky ministerstva zahraničních záležitostí pp. Priklonským a Obnorským. Kdosi prohlásil p. Priklonského za exponenta ministra vnitřních záležitostí Protopopova v ministerstvu záležitostí zahraničních; tvrzení nesmyslné pro každého, kdo zná byrokratické poměry nejen v Rusku, ale vůbec i v každém státě. Já mohu tu citovati jiné mínění, které jsem slyšel v Petrohradě, že totiž pp. Priklonský a Obnorský jsou v nitru svého politického přesvědčení — sociálními revolucionáři! Já jsem s těmi pány o vnitřních poměrech Ruska nikdy nemluvil. Nebylo na to času; naše konference týkaly se jediné věci jejich ressortu, totiž záležitostí českých, zejména aktuálních otázek organizačních a vojenských. Že si moji odpůrcové vybrali za terč svých pomluv i tyto dva muže, není divu; vždyť oni viděli v každém, kdokoli se mnou promluvil, hned člověka špatného i neschopného.

Nejpříznačnější však ukázkou prostředků, jakými se vůči mně postupovalo a jakými systematicky jsem byl znemožňován všude, kde jen nějaká česká duše dýchala, jest jeden z dopisů, který dr. Beneš poslal v těch dobách do Ameriky svému bratru, tenkrát organizátoru Národního Sdružení v Americe. Dopis ten, za jehož věrohodnost ručím, cituji níže. S největším jen osobním sebezapřením, neboť na volbě prostředků záleželo mi po celý život můj a použití dopisového materiálu, byť i nežádaného a jen náhodně získaného, jsem nikdy nepřipouštěl, ale v dnešních časech mi nezbývá, nežli smířit se s výjimkou. Dnešní poměry veřejné morálky, jak již jinde jsem poznamenal, jsou takové, že i člověk 72letý začíná k sobě pocítovati chtěj nechtěj jisté povinnosti. Není, jak bývalo; uloupená čest, jak se zdá, se dnes už nevrací přirozeným pochodem logiky, samočinně. Dopis dra. Beneše jeho americkému bratru zněl:

Drahý.

Máme nyní o tom doklady, že vážně šlo o separátní mír, ale hlavně že v Petrohradě byrokracie a černá sotnia byla proti nám, denuncovala nás (Masaryka a mne) z nepřátelství k Rusku, v minist. radě nás docela nařklí, že jsme placeni od záp. mocností a pracujeme v neprospekch Slovanů. Pramenem byl Dürich, který takto v Petrohradě o nás mluvil, který vůbec se tak mizerně choval, že nestačí největší opovržení pro něj. Dopouštěl se opravdových zločinů, neboť spojoval se s těmi nejčernějšími reakcionáři proti nám, dělal politiku s Koníčkem, toho u Vás znají, a s jakýmsi Priklonským, úředníkem zahraničního ministerstva, stvůrou Protopopova,*) který byl pro Maďary a který využíval sporů mezi našimi lidmi proti naší věci. A ten starý osel (a zároveň ničema) toho zase používal pro své cíle. Docílil toho, že ten Priklonský mu dal zaplatit z vládních fondů asi 25 tisíc rublů (menší nějaká částka byla už vyplacena), že dal zřídit Národní Radu, strašně ostudnou sic, neboť to mělo podléhat ministerstvu vnitra (Protopopov), nemělo to dělat nic bez rozhodnutí ministerstva, mělo tam být jmenováno 6 lidí Dür. a D. neměl nic podepsat bez vědomí Priklonského. Z toho asi vidíš, jak se prodalí, jaká to byla zrada na naší věci. V Rusku z našich lidí jen Petrohradští, Pavlů, Klecanda, pak Štefanik bojovali. Vondrák a Svaz zachovali se hanebně, ramenářsky, nestydatě i přes moje a M. varování.

Zařídili jsme věc tak, že ještě před revolucí Štefanik vyložil celou věc zahraničnímu ministroví Pokrovskému — slušný člověk celkem — ukázal mu na hanebné jednání D. k nám, na jeho neloyalnost, neschopnost, nepoctivost, jeho svinstvo v aféře Š. a podvedení kardinála Ametta, protestoval proti vládním penězům a konečně oznámil, že D. je vyloučen z Nár. Rady.

V Paříži já podal Izvolskému mémoire, v němž žádám, aby D. nebyl dále pokládán za našeho reprezentanta. Brání peněz od ruské vlády — což pro nás je vůbec věc absolutně nepřipustná — je poslední rána do D. Můžeš věc Vaším vyložit, můžeš oznámit, že pro akci D. už neexistuje. Přelhal kard. Ametta, politicky důležitou osobu. Já sám osobně byl u kardinála žádat za prominutí a oznámil mu, že my nemůžeme něco

*) Zde dr. Beneš miní téhož Protopopova, do jehož orgánu napsal Masaryk několik týdnů před vypuknutím ruské revoluce, že český král z dynastie ruského rodu by byl na českém trůně nanejvýš populární!

podobného trpět. Kardinál vše mi potvrdil a hlavně byl rozhořčen, že na D. žádost on zakročil u papeže ve prospěch Kramáře a za to že se mu dostalo podvodu od D.)*

Zde v Paříži rozšiřoval o mně a Sychravovi, že jsme rak. špioni, (v době, kdy byla Hančí v kriminále). V Petrohradě spojoval se s našimi nejhoršími nepřáteli, šifil o nás klep, že M. bere peníze od žida Šterna. Šamzřidil N. Radu, podnik konkurující N. R. pařížské, a tím rozbíjel jednotu.

Masaryk pojedje v brzku do Ruska — atd.**)

Vyvraceti jednotlivosti obsahu, myslím, jest zbytečno. Jsou vyvráceny již tím, že list uveřejňuji. Moje dobré svědomí může si otištění všech těchto pomluv dovoliti. Jedině k osočení, že moje Národní Rada měla být loutkou ruské vlády, musím zde přičiniti prostou poznámku, a sice tu, že základy své práce politické jsem nestavěl na půdě nějaké svobodné republiky, nýbrž na půdě carského Ruska, a že, měl-li jsem uspěti, přizpůsobení poměrům bylo mi takřka příkazem. Ale i přes všechny tyto brzdy, troufám si

*) Věc tato, kterou dr. Beneš hledí prostřednictvím svého amerického bratra vsugerovati americkému lidu jako „svinstvo“, byla neškodným a zcela nevinným engagementem u příležitosti sňatku (válečného rychlosňatku) jistého tenkrát v mých službách se nacházejícího mladého muže, jemuž kardinál na moji žádost prokázal úsluhu čistě jen formálně-náboženského rázu, vzdáleného naprosto nějakého významu politického anebo podobného. Naprosto jest pak lži, že bylo by se v tomto případě jednalo o nějaký podvod kardinála, anebo dokonce, jak později se to ličilo, o nějaké křivé svědectví. Je-li pak pravdou, že kardinál, který v záležitosti zakročení ve prospěch dra. Kramáře projevil mi skutečně největší ochotu, byl pak onou druhou nepolitickou úsluhou nějak dotčen anebo dokonce „rozhořčen“, jsem naprosto jist, že „rozhořčení“ to bylo dodatečné a že, abych tak řekl, bylo kardinálu u měle vsugerováno. Já však chýlím se k tomu, nevěřiti nějakému rozhořčení vůbec, protože formálně náboženská úsluha, kterou mi tehdy kardinál prokázal, stála úplně stranou všech nesnází a soukromoprávních sporů, které později po uzavření sňatku mladého muže vznikly a které byly čistě jen soukromou záležitostí súčasného příbuzenstva.

**) Ostatní část listu týče se již jiných záležitostí a osob.

řící, sunula se naše věc s takovou jistotou ku předu, že nebyti drtivých koles ruské revoluce, pak ani pikle a podkopy nejhoršího druhu by nebyly bývaly s to, základy mé práce rozrušiti.

Nechci též rozhodovati o tom, je-li ton Benešova listu ministerský či kabinetní, nebo shoduje-li se s akademickými řečmi, jaké bývají mluvívány na př. v senátě; chci poukázati jen na to, že tento ton nelze nazvati loyálním. Vybídka, adressovaná americkému bratru: „můžeš věc Vašim vyložit, můžeš oznámit, že pro akci D. už neexistuje“, padla skutečně na půdu úrodnou; tisíce a tisíce Čechů zahraničních, kteří ke svým vůdcům vzhlíželi s bezmeznou důvěrou, kladli si otázku: tak o víhle jsou tedy lidé, kteří za hranicemi představují náš národ? Po uveřejnění tohoto listu, myslím, nemusím už nijak vyličovati stav své duše, v jakém jsem byl, když z tisícových stran jsem pak musil slýchati hlas výtek, že já jsem to, který za hranicemi porušil svornost a zanesl do českých řad rozklad ... Podotýkám též, že dopis jest jen nepatrnou ukázkou toho, co mými odpůrci bylo proti mně za hranicemi i v Rusku podnikáno; některé ukázky jejich slohu, zbraní a prostředků jsou ještě horší, v jistém ohledu přímo netišitelné, a sbírka mých autografů vykazuje více než 40 čísel ...

Pokud pak běží o ukázkou loyálnosti, jest tu ještě jeden list, jemuž přičítám cenu dokumentární, a sice list, který poslal prof. Masaryk za čátkem dubna roku 1917 do Ameriky témuž organisátoru Národního Sdružení p. V. Benešovi. Dopis ten měl znění:

Vážený příteli,

naskytl se mi posel, posílám tudíž tyto stručné zprávy. Aféra Dürichova doufám převratem v Rusku bude šťastně vyřízena. Natropil mnoho zlého. Vyloučili jsme ho, nebudeme ho uváděti jako místopředsedu. Větším dílem, že je

nevědomou obětí*) rak. a maď. intriky. Bral peníze od velmi podezřelých kšeftářů rak. původu, bral peníze od rus. minist. zahraničního. Úředník, jenž mu vyplácel nekvitované peníze, část si podržel pro sebe. Je to člověk, jenž byl před válkou mnoho let konsulem v Budapešti. Kdo ručí, že nebyl placen Rakouskem? Člověk, jenž zpronevěruje vlastní peníze, nemůže mít důvěry. D. to všechno mohl a musil znát. Konečně nám hrozí skandální proces o rozvod. D. dal křivé svědectví, na jehož základě sňatek jistý byl uzavřen. Svědčil, že od dětství zná ženicha, že byl křtěn atd. Takto kardinál v Paříži Amette dovolil církevní sňatek, jinak nemožný, protože ženich (Š . . . .) neměl papíry v pořádku. Rodiče nevěsty procesem usilují o rozvod, a hlavní důvod to křivé svědectví D. Kardinál, člověk také politicky významný a vlivný, je velmi rozhořčen proti D. a Čechům vůbec. Národní rada dostala žádost od otce té nešťastné pí. Š., v níž žádá o vyloučení D. z N. R., dávaje důkazy o tom křivém svědectví. Abychom předešli skandálu, vyloučili jsme ho (bez hluku) a zároveň jsem žádal prostřednictvím Izvolského ruskou vládu, aby zastavila to placení atd. Totéž žádám též přímo od Miljukova.

Dr. Fisher píše, že Pergler bude teď ve Washingtonu — velmi schvaluji.

Obdržel letos 82 celků**). Pomohli jste nám tím spravit deficit loňský.

Rak. a Něm. pracují parou. Máme mnoho práce.

Obávám se i poslem napsat detaily. Situace naše je stále těžká. Obrat v Rusku pomůže.

Vystoupení Sp. států také pomůže. Teď by mohli naši am. přátelé dát větší obnos, když přestali mít obavy neutrální.

Hojně využívat Wilsonových uznání malých národů.

Bude snad potřeba kabelovat hlavní věci, nesvěřovat poštu. Také celky káblem — nestojí to mnoho.

Mějte se všichni dobře.

Váš

Masaryk.

*) Too full of the milk of human kindness. (Shakespeare-Macbeth).

***) Smluvené slovo pro označení jisté souhrnné, vysoké summy penězů.

Také v tomto případě — byly Masarykovy řádky všude za hranicemi přijímány jako instrukce — padl v Americe list na půdu úrodnou. Osobní úroveň naší dnešní politiky jest bledná; ale pochybuji, že našlo by se dnes příkladu, aby prostředky tak ubohými a obskurními byla očerňována něčí čest. A my nebyli doma! My byli za hranicemi, dělali jsme jménem národa revoluci a celé massy našinců a legie vojáků pohlížely k nám s láskou, nadějí a synovskou důvěrou!

Maje na mysli toto vše a nacházeje v sobě ještě zbytek síly, zapomenouti na vše, poslal jsem Masarykovi koncem prosince 1917 lístek, obsahující mé novoroční blahopřání. Na lístek můj — a jest dobře, že jsem jej napsal, neboť on pak mimoděk přispěl k tomu, že mému užaslému zraku konečně se objevila celá ta propast charakterů a věcí — dostalo se mi této odpovědi:

Kyjev, 31. prosince 1917.

Děkuji Vám, pane kolego, za přání a přeju Vám navzájem. Doufám a přeju si velmi, aby dohoda, jak jste to formulovali s p. Králem, se osvědčila; budte jist, že jsem proti Vám neučinil ani jednoho kroku neloyálního, a že jsem měl ná starosti pouze bezpečnost našeho vojska a náš konečný cíl politický.

S přáním všeho dobrého

T. G. Masaryk.

V listě tomto jest nejcenějším dokumentem — jeho datum. To, co jest v něm psáno — hlavně ovšem to, co jsem podtrhl — bylo mi totiž napsáno půl roku po napsání výše uvedeného listu, poslaného organisátoru p. V. Benešovi.

Datum to mluví samo za sebe, poznámek k němu nemám.

Nemám jich mnoho ani k jinému, níže citovanému dopisu Masarykovu, jenž byl zaslán jednomu z mých amerických přátel, p. S. S., který žije nyní na Moravě a který v začátcích r. 1918 poslal Masarykovi dotaz stran mé činnosti, resp. mé nucené nečinnosti. Odpověď Masarykova, vlastnoruční a v tomto případě skutečně historická, obsahovala mezi jiným tyto řádky:

Aféra Dürichova je prostá: byl přece uveřejněn protokol ministerstva staré vlády carské a ten stačí na důkaz, že kol. Dürich nemohl zůstat v polit. vedení. Proto, že se postavil do služby reakční vlády, zřejmě austro-filské a germanofilské, a proti spojencům a proti nám ostatním. Revoluce pochovala absolutism a také jeho slovanskou politiku a s tím i kol. Düricha. Rečený protokol byl otištěn v Amer. českých listech (nejen v ruských a českých v Evropě), prosím vyhledejte si ho, a věc bude vyřízena.

Věřím sice s prof. Masarykem, že revoluce pochovala absolutismus. Ale nesdílím jeho radosti — a ta z jeho řádků je očividná — že revoluce „pochovala slovanskou politiku“. Pochovala ji jen na čas, má víra ve veliké slovanské Rusko jest i dnes neztenčena. Bylo-li však Masarykem již napsáno, že „revoluce pochovala absolutism a také jeho slovanskou politiku“, nezbývá mi než přiznat: jsme-li již na tom tak špatně, že sama hlava našeho národa mluví o hrobu slovanské politiky, pak bych v tom hrobě skutečně ležel rád. A slova „a s tím i koll. Düricha“ znamenala by pak pro mne satisfakci a čest, nikoli příhanu.

III.

Revoluční proud rozlil se po celém Rusku a vedení českých věcí vzala do rukou t. zv. „Odbočka Národní Rady pařížské“, sestávající z vítězů nad bývalou kyjevskou správou Svazu československých spolků na Rusi a nade mnou.

Já zůstal v Kyjevě a se mnou můj petrohradský spolupracovník, inženýr Frt. Král. Ten sdílel osud ostatních mých přátel — bylť pomlouván a očeřován již dříve v mých očích i u jiných.

Inž. Král představil se mi v Petrohradě nedlouho po mém příjezdu, jakožto zástupce balkánských Čechů. Ujel šťastně ze Sofie, kde byl dlouhou dobu podnikatelem železničních staveb. Byl výborným znalcem balkánských poměrů nejen politických, ale i strategických a vojenských a velice bystrým pozorovatelem všeho, co se kolem něho dělo. V jeho pozůstalosti — zahynul později tragickou smrtí — našel jsem pak veliký počet poznámek a seznamů rakouských špehouň, pracujících v Rumunsku. Byl důvěrníkem admirála Veselkina, stacionovavšího tehdy v Reni, jenž svěřoval mu důležité misse.

Král přijel za mnou do Kyjeva, chtěje se rovněž účastniti sjezdu. Leč tu pojednou zmizel a teprve jeho „moták“, poslaný mi — z vězení, mne poučil, co se stalo. Král nevěda, proč byl zatčen a uvězněn, prosil mne, bych učinil kroky na jeho propuštění. Sběhal jsem tehdy všechny možné instance, jednak abych se dověděl, kde a proč je vězněn, a jednak, abych vymohl jeho propuštění. Teprvé na můj telegram, poslaný ministerstvu zahraničních záležitostí do Petrohradu, byl propuštěn. Tušili jsme, že příčinou zatčení byl — sjezd a obava, aby se Král na něm neobjevil! Po sjezdě bude zas propuštěn jako „omylem

zatčený“ — — Další mé pátrání v tomto směru potvrdilo moji domněnku. Na „kontr-razvědce“, kde ve prospěch Králův jsem intervenoval, potvrdili mi přímo, že příčinou jeho zatčení byla denunce.

Revoluce ruská řtila se střemhlav a pohlcovala jako Kronos své děti. Nejdříve padl Miljukov, pak šli ostatní — hlavně ovšem následkem osudného přepínání ideí revolučních. Nejfatálnějším krokem hned z prvopočátku učiněným byl tak zvaný „prikaz No. pervyj“, jenž rozbořil vojenskou disciplínu a zavedl osudné hospodářství komitétů a deputátů. Armáda se držela ještě dosti dobře. Ale pak začal rapidní útek z fronty. Vlna událostí vynesla na svůj vrchol Kerenského, bývalého vůdce „trudoviků“ v dumě, kteří ze skupiny parlamentárních theoretiků (soc. demokratických maximalistů) se přeměňovali již v bezohledné radikály. Zájem revolučního Ruska o naše aspirace, který hned z počátku klesl za Miljukova, klesl ještě více za Kerenského . . . Oblíbené pouliční krasořečnění Kerenského v různých městech nebylo nic platno, vojáci utíkali z bitevní čáry neustále. Tu odhodlal se konečně, jsa na vrcholu své slávy, jíti na frontu a tam plamenně mluvíti o samodisciplině vojska. Učinil tak, měl jako řečník veliký úspěch, ale když odešel, odešli za ním i — vojáci, a zkáza šla dále plným proudem, až na frontě zbylo jen málo vojáků. A sběhové přeplovali železniční vlaky, nejeli přímo domů, nýbrž tloukli se po nich sem a tam, takže pro jiné cestující nezbylo místečka, neboť vojáci jezdili zdarma a nikdo nesměl se opovážiti žádati od nich plat za jízdu.

Tak se pomalu hroutila válečná moc Ruska. To ovšem nezůstalo nepozorováno, viděli to zejména ruští vojevůdcové, viděl to i Kerenský. Aby katastrofě zabránil, smluvil se s generálem Kornilovem o nápravu. Kornilov měl táhnouti na Petrohrad, ten se mu měl vzdáti a měla pak býti zřízena vláda pořádku. Ale Kerenský spáchal zradu. Když se Kor-

nilov přiblížil k Petrohradu — následkem úmluvy jenom s nepatrnými silami — byl vládním vojskem zaskočen, poražen a zajat.

Kornilov spoléhal tu také na Čechy. Důstojníci jeho přišli potají do Kyjeva, aby zde hledali styky, a tu to byl inž. Král, jenž styky ty sprostředkoval. Důvěrné porady s Rusy i Čechy konaly se v hotelu „Praga“, v němž jsem i já bydlil, a byl jsem o všech fásích jednání Králem zpravován. Tito vyslanci Kornilova byli ovšem také u mne, načež Král odejel s nimi do hlavního stanu Kornilova, odkud se měl v několika dnech vrátit. Ale nevrátil se — ani za týden — ani za dva — ani později. Byl jsem osudem jeho velmi znepokojen, a to tím více, když došla zpráva, s jakým osudem výprava Kornilova se potkala. Až tu jednoho dne dostavil se ke mně ruský voják, opětně s „motákem“ z vojenského vězení při Pečerské lavře. Byl od Krále, jenž tam byl zavřen, a zase obsahoval žádost, abych mu pomohl ven. To byl ovšem oříšek trochu těžší, nežli v prvním případě jeho zatčení. Zde se už jednalo o formální veležrádu a účastenství v ní, a tu na intervenujícího mohlo padnouti podezření také. Leč já považoval za svou povinnost učiniti vše možné a tak nemeškaje odebral jsem se dle rady Královny nejprve k důstojníkovi, jenž byl adjutantem velitele vězenského a zprostředkoval odeslání dopisu. Ten přijal mne velmi vlídně a tak soudil jsem, že asi sympathisoval s Kornilovem. Odkázal mne na velitele garnisony. I tento byl velmi vlídný a prohlásil, že je přesvědčen o Králově nevině a že do toho přišel pouhou náhodou. Byl totiž zadržen automobil, ve kterém se Král s důstojníky opět do Kyjeva vracel z porady u Kornilova, již se účastnilo asi 90 generálů. Byli zadrženi vojskem, jemuž byl dán rozkaz, zadržeti každý automobil. Byli by projeli, kdyby šofér byl jel původní rychlostí, ten ale brzdil a tím umožnil zadržení. Jeden z důstojníků, maje jej v důvodném podezření, že tak učinil úmyslně, okamžitě jej zastřelil a skočil sám na jeho místo, aby

automobilu dal náležitou rychlost, ale bylo již pozdě. Byli obklopeni a zatčeni. Nyní byla dobrá rada drahá. Král podstrčil všechny papíry, které u sebe měl — mezi nimi dopis Kornilova mně — „děščíkovi“ důstojníku, a ten nepozorovaně zmizel s nimi v poli, kde je roztrhal a rozházel, načež zcela nevinně se zase vrátil. Zatčení byli dopraveni do Kyjeva a zde uvězněni. Velitel sdělil mi, že nepodléhájí více jeho právomoci, poněvadž již byli odevzdáni vojenskému soudu, ale vyslovil naději, že Král z toho vyjde. To se skutečně po nějakém čase stalo, Král byl propuštěn i jeho vojenští soudruzi. Vše to na mne činilo dojem, že důstojníci kyjevští sympatisovali s Kornilovem; jinak pochybuji, že by vše bylo dopadlo celkem tak hladce, ač uvěznění trvalo kolik neděl.

Následky zrady Kerenského se brzy jevily. Nejenže neupevnila jeho postavení ve vládě, ale vliv bolševický stále vzrůstal. Nic nepomohlo také demagogické jmenování praporčíka (Krylenko) vrchním vojevůdcem — vojáci utíkali s fronty houfně a konečně zmizel takřka nepozorovaně Kerenský sám. V Petrohradě octla se vláda úplně v rukou bolševických a v Kyjevě etablovala se poprvé „ukrajinská“ vláda rakouského agenta Hruševského. Byla však jenom více méně nominální, neboť posádka byla vládně-republikánská. Bolševici formovali armádu, která postupovala stále vítězně na jih, takže byla obava, že dříve nebo později zmocní se i Kyjeva. Zde konaly se porady kozáctva, kterých i já byl částečně účasten. Ale kozáků bylo málo, málo bylo i „junkerů“, aby v případě útoku mohli odolat bolševickému náporu. Velitel, generál Kwieciński, hledal pomoc u Čechů. Povolal s fronty druhý český pluk, jenž měl přibýti dne 29. října (11. listopadu) do Kyjeva. Generál Kwieciński vydal téhož dne rozkaz, kde vyzývá k zachování klidu, prohlašuje výslovně, že „pracuje v těsném spolupůsobení s představiteli revoluční demokracie i občanských úřadů, jichž snahy směřují k zachování klidu a pořádku v městě“, a

obrací se zejména ke všem částem vojska věrným „prozatímní vládě“. Rovněž téhož dne náměstek komisaře jihozápadní fronty dr. Nikolaj Grigorjev vydal provolání k občanstvu Kyjeva, v němž se pravilo úvodem: „Svěřený mi oddíl pod velením plukovníka Leontjeva vstoupil do Kyjeva. Oddíl ten sestává z ruských pěších i kozáckých a z československých částí. Byl vyňat z vojska jihozápadní fronty k ochraně týlu od shroucení a rozkladu při nastávších nepořádkách. Přímý účel oddílu jest, chrániti frontu od proražení, dále chrániti týl, poskytující potravu a jiné potřeby armádě. Oddíl nachází se pod velením komandanta vojska kyjevského vojenského okruhu“. V dalším jest opakováno ujištění generála Kwiecińskiego, že oddíl nechce bojovati proti jednotlivým politickým stranám, nýbrž proti anarchii.

Česká část oddílu toho očekávala se v noci ze dne 30. na 31. říjen. O půlnoci přišel pro mne posel*) se žádostí, abych dostavil se ku štábu okruhu a abych uvítal české vojíny, kteří každou chvíli se očekávali. Ti přišli ve 4 hodiny ráno a přivítal jsem se s nimi velmi srdečně. Všichni byli nadšeni vyhlídkou na boj s bolševiky, kteří již byli v blízkosti Kyjeva a ve městě měli ozbrojené tajné organizace, jež vstupovaly nepřátelsky proti Čechům; bylť český voják jeden zavražděn v universitě. V době, kdy nám bylo čekati na příchod Čechů, mluvil jsem s generálem Kwiecińským a jinými důstojníky o aktualitách a tu generál netajil se mi tím, jak velice počítá na pomoc Čechů. „Prosím vás Čechy úpěnlivě“, obracel se ke mně hlasem rozechvěným, „neopouštějte v této těžké chvíli Ruska“. Já mu řekl, že smýšlení mezi českým vojskem jest naprosto příznivé, ale že jeden pluk k větší válečné akci nepostačí; poněvadž pak byl k tomu oprávněn, radil jsem mu, aby nařídil příchod

*) Jedna z mnohých okolností, které pro vnucenost mého ústraní bývaly příznačny.

celé české armády, která s ruskými oddíly kyjevskými bude pevnou oporou proti blížícímu se nebezpečí bolševismu. Generál požádal mne, abych nazejtří opět se k němu dostavil. Učinil jsem tak ještě dopoledne a tu mi jím bylo sděleno, že byl povolán 8. pluk český, ale že daný rozkaz musil býti odvolán, poněvadž ráno přišel prof. Maxa, který jménem prof. Masaryka prohlásil, že k povolání českého vojska nedává svého svolení. Šel jsem na to ihned do kanceláře české správy vojenské, ale prof. Maxy už jsem tam nezastihl. Cestou připojil se ke mně kyjevský továrník (ruský Čech) p. Dědina, jenž ku přítomným českým důstojníkům u přítomnosti ruského vojenského zastupce měl velmi důtklivou řeč, jež při známých poměrech ovšem zůstala bez účinku.

Dozvěděl jsem se později, že 8. pluk, stojící v Borispolu, již nasedal do vlaku, když došel nový telegram, odvolávající rozkaz první. Vojáci, kteří přímo s nadšením vstupovali do vlaku, nechtěli odvolávacímu rozkazu věřit a teprve na další důraznější telegram s nechutí a reptáním vystupovali opět z vozů.

Následky této české defekce byly osudné, ba katastrofální. Velitel ruské posádky vida nemožnost uhájiti Kyjev svými slabými silami, odevzdal správu ukrajinské vládě, která tímto aktem teprve vešla ve faktické držení moci, a opustil se svým vojskem město směrem k jihu. Ale také bolševici se tím vzpružili, a začal nyní intensivnější boj mezi nimi a Ukrajinci. Na obou stranách však scházela náležitá vojenská organizace a náležitý výcvik. Ukrajinským velitelem posádky jmenován — patrně po příkladu Kerenského — mladý praporčík Šinkar, jehož prvním činem bylo, vypověditi všechny cizince z Kyjeva. Úmysl tu byl správný, totiž sprostiti se všech živlů nebezpečných a nespolehlivých, ale postižení byli i lidé politicky zcela bezúhonní, mezi nimi také já. Odebral jsem se tedy do štábu, kde před nedávnem

ještě jsem konferoval s velitelem vojska ruského, abych vyžádal si slyšení u Šinkara, jenž mne ujistil, že opatření to netýká se osob takových jako já, a odkázal mne na zvláštní reklamační kancelář, k tomu cíli zřízenou. Při té příležitosti tázal jsem se ho, zda-li jsou pravdivy dvě pověsti, kolující městem, totiž že bolševici táhnou na Kyjev ve velkých massách a že ukrajinská vláda hodlá pozvati Němce k okupaci města a jižního Ruska vůbec. Na první otázku mi přisvědčil, druhou rozhodně popřel. A přece ta pověst, byť i v jiné formě, byla pravdiva. Když totiž později bolševici v Brestu Litevském vstoupili v jednání s Němci, protestovala ukrajinská vláda, že k jednání tomu nebyla také pozvána, a vymohla si — že se tak stalo a že potupný mír brest-litovský byl podepsán nejen bolševiky, ale i ukrajinskou vládou Hruševského. I sever i jih revolučního Ruska se tedy dobrovolně poddal Němcům. Ale ačkoli v této ohromné zradě spáchané na své vlasti se obě strany předstíhovaly v podlosti, mezi sebou trvaly dále v nepřátelství, jež stále více se stupňovalo, až bombardováním Kyjeva vyvrcholilo.

To započalo 15. (28.) ledna 1918. — tedy po dvou a půl měsících, co armáda provisorní vlády ruské postoupila Kyjev Hruševskému. Ale po jedenácti dnech, v pátek dne 26. ledna (8. února), byli bolševici pány v Kyjevě. A obě strany — dle výroků odborníků i neodborníků — dokázaly svou absolutní neznalost věcí válečných. Obyvatelé hotelu „Praga“, v němž jsem bydlil, byli toho přímými svědky.

Po celou tuto fási pouličních bojů v Kyjevě byl život chodců každé minuty ohrožen. Nejvíce však náš život v hotelu, který (patřil dru. Vondrákovi) nachází se ve Velké Vladimírské ulici a snad na nejvyšším bodu města, takže obléhajícímu vojsku mohl tvořiti vítaný cíl pro dělostřelbu. Nejkritičtější dnem pro náš hotel byl čtvrtek, 18.-31. ledna. Toho dne byla střelba v naší ulici snad nejrudčí. Šikmo

naproti hotelu nachází se telegrafní úřad a odtamtud Ukrajinci řídili svou střelbu ze strojních pušek. Posice té bolševici dobyli, strojní pušky odvěkli k nám do hotelu a sice na plochu jeho střechu, sloužící za letní restauraci, (odkud jest velmi krásný rozhled na celé město a okolí). Tím ovšem nebezpečí pro obyvatele hotelu bylo nesmírně zvětšeno, Ukrajinci však učinili na bolševiky protiútok, aby strojních pušek dobyli přímo na našem hotelovém schodišti; výsledek boje byl: čtyři mrtví a sedm raněných. Vítězi zůstali Ukrajinci, kteří strojní pušky odvěkli z hotelu pryč. Já byl po čas bitvy ve svém pokoji. Chtěje se přesvědčiti, co se vlastně venku děje, vyšel jsem na chodbu, ale tu již ukrajinský důstojník nasadil mi svůj revolver téměř na prsa a komandoval „ruce vzhůru“, čemuž ovšem jsem okamžitě vyhověl; v zápětí však následovala jeho zdvořilá omluva a odvolání povelu. Ve velkém nebezpečí života nacházelo se toho dne také malé děcko, spící v hotelu na kolébce: kulka prorazila dvéře a zaryla se do stěny přímo nad hlavičkou nemluvněte. Bylo to dítě polského žurnalisty Bandrowského. Když jsem večer sešel dolů do restaurace, nebylo tam ovšem nic k dostání. Nabídli mi kousek nakousnutého chleba, ležícího na pultě buffetu s kouskem slaniny a zanechaného tam bezpochyby někým z bojujících. Zvláštní tuto večerí jedl jsem v sousedství zastřeleného bolševika, jehož mrtvola ležela vedle na podlaze po odnešení dvou raněných.

Následující na to dni boj o Kyjev se strany obléhajících pokračoval, ale v ulicích, aspoň na naší straně, bylo poměrně ticho; jediné granáty nám litaly nad hlavami. Mohl jsem se tudíž odvážit jakž takž na ulici a konati každodenně návštěvy v rodině pana Lešera, na Rusi usedlého českého sládky a mého přítele z mládí. A tu viděl jsem spousty, jaké dělostřelba nadělala; byly to oba nárožní domy v naší nejbližší blízkosti, které byly značně poškozeny, zejména dům náš sousední, kde balkony byly rozbity

a okna zela prázdnotou zpustošení. Střely, které to způsobily, platily asi našemu hotelu, ale na štěstí naše a na neštěstí sousedů byly špatně mířeny. Střelba z děl byla v pondělí opět velmi silná a také na ulicích blíže nás začalo býti velmi živo, když pak v úterý večer jsem se vracel od Lešerů domů, ozvala se mi na rohu ulic Podvalné a Divadelní děsná salva v samé blízkosti. Byl to výstřel celého oddělení do vnitřku železničního ředitelství — ale jen jediný. Ptal jsem se vojáka stojícího na rohu na stráži, možno-li bez nebezpečí dále jíti, on ale to asi špatně pochopil a myslil, že se ptám, je-li dovoleno vůbec jíti dále; odpověděl proto s olympickým klidem: „Možno“. Když delší dobu nic se neozývalo, riskoval jsem, zatím co ostatní mimojdoucí prchali za dveře domů, další chůzi mezi ulicí a parkem, neboť nechtělo se mi zůstatí státí na ulici, když jsem měl jen asi dvě stě kroků domů. Tam jsem také bez úrazu došel i přes ojedinělé rány z ručnic. Od toho dne ale také mé návštěvy u přítele Lešera musily ovšem přestatí.

Nazejtří bylo opět velmi bouřливо, tentokráté jeden granát nezabloudil k sousedům, nýbrž dopadl správně. Rozbil roh křídla blízko mého pokoje a detonace byla tak hromová, že otřes vzduchu rozbil téměř všechny tabule mého okna a omítka začala padati se stropu. Na štěstí rána ta ostala rovněž ojedinelou, ale bydlení stalo se tu při rozbitých oknech zhola nemožným — a sice pro zimu; byloť to dne 6. února našeho kalendáře. Sešel jsem po příkladu ostatních obyvatelů hotelu do „podvalu“, t. j. do podzemní místnosti, kde nacházely se kulečníky, ale zde byla zima rovněž tak citelná, že jsem se opět raději vrátil do svého pokoje a obvěsil okno kusy svého šatstva. Zimu tu, příznávám, jsem velice těžce snášel, neboť v té době měl jsem již patrně v sobě začátky těžké choroby, která dolehla pak na mne po opuštění Kyjeva. Příští noci jsem však přece zůstal dole, poněvadž dělostřelba byla tak veliká, že každou chvíli

bylo lze očekávat smetení hotelů; byla to nejhorší noc té doby.

V pátek bylo město již téměř v rukou bolševiků a pak nastalo poměrné ticho; v neděli na to odvážil jsem se po tolika dnech hrůzy opět k návštěvě ulice Lvovské, kde nacházel se dům paní Freymannové, dcery přítele Lešera. I jim padl granát do dvora, ale tak šťastně, že nezpůsobil žádné škody. Za to padl jeden lidský život v domě, kde nacházela se česká vojenská kancelář; nevím, byl-li to Čech čili Rus, krvavou kaluž viděl jsem tam na dvoře, právě jda na tuto návštěvu.

Druhého dne (11. února) byli obyvatelé hotelu „Praha“ příjemně překvapeni okupováním hotelu s rozkazem, že do sedmi hodin večer máme býti všichni vystěhováni. Rozkaz byl nám sdělen v poledne — a tu si může každý představit naši náladu. Opustiti během sedmi hodin byt v městě, obyvatelstvem již dříve přeplněném, neku-li nyní! Avšak nezbylo, než spakovati kufry, snést je do přízemku a odevzdati se pak do vůle boží, neboť kde hledati a v tak krátké chvíli najíti přístřeší, byla záhada nerozřešitelná. Ale náhoda mi přála; právě v tu chvíli meškal v restauraci hotelu jeden z kyjevských Čechů, inženýr pan Heřman, který vida moji situaci, stal se mým zachráncem a nabídl mi svůj vlastní byt, jež sdílel se svými příbuznými. Tam byl mi vykázan pohodlný a příjemný pokoj a byl jsem tam přijat se srdečnou pohostinností.

Avšak příjemností tohoto klidného pobytu mohl jsem okoušeti jen čtrnáct dní — brzy pak očekával mne pravý opak tohoto klidu. Po bouři bolševické vystupoval na obzoru válečném nový mrak, pro nás Čechy v tehdejších okolnostech daleko nebezpečnější — okupace německá. Vláda bolševiků v Kyjevě byla nespornou pouze asi pět neděl, t. j. do začátku března našeho stylu, kdy město bylo obsazeno Němci. Zatím co tito se rapidně přibližovali ku Kyjevu, mu-

sili Čechové pomýšleti na svoji záchranu. Česká vojenská kancelář konala všechny přípravy k opuštění Kyjeva. Co bylo z českého vojska v Kyjevě, odtáhlo dne 13.-26. února — a mně bylo nabídnuto, abych anabasi jeho sdílel. Přijal jsem s povděkem toto nabídnutí, neboť pro mne, který dle Masarykova dopisu „se postavil do služby reakční vlády, zřejmě austrofilské a germanofilské“, bylo nejméně radno, abych vyčkal příchodu Němců — —

Vyrazili jsme tedy 26. února na dalekou pouť k východu — s tendencí dostat se přes Vladivostok do Francie. Ale náš ústup dál se pro nedostatek osobních vlaků velice pomalu. Po zastávce v Dárnici, zajateckém to táboře ruském, kde měl jsem příležitost vyspati se lépe na pryčně jednoho z našich důstojníků, došlo po další jízdě k nové zastávce v Be-rezanech. Pro mne byla tím příjemnější, že shledal jsem se tam s milými přáteli, manželi Kánskými. Byl jsem v pivovaře jejich hostem, a statečná paní Kánská, která po dobu pouličních bojů kyjevských jezdívala do Kyjeva a tam za nejprudčí střelby granátů konávala s bezstarostnou tváří své nákupy, zásobila mne na další cestu bohatě potravinami všeho druhu, což v myslí jsem jí pak vděčně kvitoval velmi často. Následkem pomalé jízdy nákladními vozy teprve 21. února (6. března) jsme dorazili do Bachmače, kde bylo nutno učiniti delší zastávku i přes to, že Němci nám byli téměř stále v patách. Vinu nesla i okolnost, že téměř každé nádraží bylo obstruováno spoustou vlaků jiných, naplněných těmi vojáky bolševickými, kteří nechtěli uznati mír brest-litevský a stavěli se tu Němcům na odpor, kdežto na severu šli bolševici s Němci.

Velitelem našeho ešelonu, sestávajícího z části 7. českého pluku, byl kapitán Kadlec, bývalý redaktor českého listu „Revoluce“ v Kyjevě a proto na indexu pánů z „Čechoslováka“. Ale kdežto tito pánové obmezili své hrdinství na redakční kancelář v Petrohradě a na kanceláře ambulanti ve vlaku, kapitán

Kadlec vstoupil při první příležitosti do řad českého vojska a z Bachmače šel naproti Němcům, kteří nebyli již daleko za námi. Zde osvědčil se i jako strážník i jako voják a Němce odrazil poměrně s malými ztrátami našich lidí.

Byla tu tedy po Kyjevě prolita poprvé česká krev a bylo jí pak prolito ještě daleko více pod Uralem a na Sibíři. A tak ona opatrnost, nezasahovati do boje, nebyla nic platná a neosvědčily se bohužel předpoklady, že passivitou českou krev česká bude ušetřena. Více krve by to jistě nebylo stálo, kdyby Čechové byli v Kyjevě poskytli žádanou pomoc generálu Kwecińskému. A čeho se tu mohlo dosáhnouti! Kyjeva by se nikdy nebyli zmocnili ani Ukrajinci ani bolševici, kteří tehdy neměli náležité válečné organizace, ale za to měli veliký, přímo panický strach před Čechy. Ti by byli disponovali Kyjevem a s republikánskou armádou ruskou by nebyli pustili ni jediné nepřátelské nohy na jih Ruska; ba nepřátelé by si to vůbec ani nebyli troufali. Neblahé heslo „nevměšovati se do vnitřních záležitostí Ruska“ se v důsledcích svých ukázalo skutečným vměšováním a to na prospěch bolševiků, kteří nebyli žádnou „vnitřní záležitostí Ruska“, nýbrž záležitostí evropskou, jak dnes už i každý nepolitik vidí a jak již v Kyjevě jsem to tvrdil. Rovněž tak tomu jest i s heslem „šetřiti české krve“. Této krve nejenže se nešetřilo a neušetřilo, nýbrž bylo jí pak v Sibíři prolito tisíckrát více, než by se bylo mohlo státi v Kyjevě. A oč dříve mohla být doma naše československá armáda, která na dalekém východě byla pak odsouzena k nekonečnému strádání a mučivému očekávání návratu!

A ukrajinismus? Kdo z poslanců na říšské radě vídeňské, zejména starších, nevzpomíná kalných pramenů „rusínských“ politiky? Nebyli to tito politikové, kteří vždy hlasovali proti nám?

A kdo a co byl Hruševský? To nebyl žádný boj za „osvobození národa“, to byl boj na oslabení

Ruska. Mír brest-litevský přece jasně dokázal, v čí prospěch obojí hnutí, bolševické i ukrajinské pracuje a proč právě Němci jsou největšími fedrovateli těchto snah. A ještě názorněji to ukázal první hetman Ukrajiny z milosti Němců, Skoropadský, jenž odejel do Berlína, aby se tam poklonil, jako pravý vasal svému lennímu pánu, Vilému II., jenž nedlouho před tím zřídil i samostatnou vládu polskou ve Varšavě. Důvod dialekticko-pedagogický zajisté tu u Němců nepadal na váhu, jak to tvrdí ukrajinští agitátoři. Neboť proč Němci sami nepředcházejí tu svým vlastním příkladem? Má přece němčina takovou bohatost dialektů, jako ne tak hned jiný jazyk, a mnohé z nich honosí se i literaturou větší než malorusština, ba nářečí dolnoněmecké jest bližší hollandštině nežli spisovné němčině. A přece si přepychu rozkolu literárního nedopřává žádně z nich — vědět Němci dobře, proč. Takový luxus je dobrý jen pro Rusy — a tím samým pro celé Slovanstvo. A tato německá práce nese již ovoce. Je mnoho dobrých, poctivých Malorusů, kteří mají za to, že pracují ve prospěch svého maloruského národa, když pracují pro ukrajinství. Vidíme to i u nás v Čechách, kam agitace ukrajinská vrhá své stíny. A tak po Rusku přicházíme na řadu hned my Čechové. My, jichž malá republika obklopena jest jen nepřáteli. Naše naděje v Rusku upínaly se na dvě věci: společnou hranici s Jihoslovií a společnou hranici s Ruskem, nota bene velkým, silným, jednotným Ruskem. O t. zv. korridor jihoslovanský jsme již připraveni, a ukrajinismus pracuje parou, aby nás připravil o společnou hranici s Ruskem. A u nás jsou lidé tak prozíraví, že k tomu sami napomáhají. V karpatské Rusi máme upřímné přátele — ale to jsou Velkorusové a my pomáháme ukrajinismu je ubíjeti, abychom ztratili tu jedinou, ale vydatnou oporu silného Ruska, tu, jak vždycky jsem říkal, lenošku československého státu, o níž svá záda můžeme bezpečně opřít.

Avšak dále k naší anabasi. Po šťastné bitvě u Bachmače nebylo možno hned jeti dále, ani pak,

když asi za dva dni přijel 6. český pluk za námi. Ještě v úterý 27. února létaly německé aeroplány nad námi a teprve v noci vyjeli jsme ke Konotopům, abychom po jízdě více než týdenní dorazili do Balašova, kde opět bylo nutno zdržeti se několik dní.

V Balašově mi navrhl kapitán Kadlec, abych jel napřed do Penzy, kde nacházel se štáb českého vojska. Právil, že bude to pro mne s výhodou, poněvadž ešelon musí zůstatí ještě v Balašově. Jelikož podotkl, že mi tak praví na výslovné vyzvání odbočky Národní Rady, měl jsem za to, že v nitru předáků odbočky hnuly se lepší, lidštější city, a v plné důvěře k této změně jsem jednal podle návrhu Kadlecova a dal se na cestu do Penzy. Jako průvodčí byli mi přidáni tři čeští vojáci, což ve mně nevzbudilo žádné nedůvěry, tím méně, protože byli to hodní hoši, kteří ze své misse měli upřímnou radost. Dne 14.-27. jsme byli v Penze. Ale zde bylo mi sděleno, že pánové z odbočky Národní Rady ničeho o mém povolání do Penzy nevědí a že prý se musí „orientovati“. Počal jsem již tušiti pravé pozadí celé té hry a známou ruku neviditelných strůjců. A skutečně — druhý den bylo mi oznámeno, že odvolání mé z ešelonu 7. pluku se stalo prý ku přání tohoto pluku, který prý nechtěl u sebe moji přítomnost trpěti. To byla očividná nepravda, poněvadž nejen že mně o takovém nepřátelském smýšlení ešelonu nebylo ani nejmenšího známo, nýbrž naopak byl jsem po celou jízdou předmětem přátelské a největší pozornosti jak mužstva tak i důstojnictva. Důkazem toho byl fakt, že důstojníci, když osobní vagon byl k dispozici, co nejochotněji udělali mi místo a vykárali ve voze třetí třídy celé oddělení o dvou lavicích pro mne a pro vojína, který, vida již na mně příznaky choroby, se mne v Bachmači přímo synovsky ujal a celou cestu nejoddaněji pečoval o moje pohodlí, pokud ovšem za daných poměrů bylo myslitelné. Byl to p. Rudolf Polach, mistr pekařský a obchodník z Bučovic na Moravě. Z vlídných a ochotných důstojníků mi utkvělo

v paměti pouze jméno poručíka p. Straky, jenž jako inženýr byl kapitánem Kadlcem komandován, aby před Bachmačí zrušil železniční most a tak Němcům znesnadnil další pochod. Výše zmíněná ochota důstojníků ešelonu měla pro mě, valem zhoršující se zdraví veliký význam, neboť až do Bachmače musil jsem jeti v tak zvaných „tepluškách“, t. j. nákladních vagoncích, kam se pouze postavila kamna a kde jinak chybělo vůbec všecko. Považuji tedy za naprosto nemyslitelné, že by mé odvolání z ešelonu 7. pluku mělo svůj původ v nelibosti tohoto pluku; naopak silně se kloním k domněnce, že právě přichylnost mužstva a přátelství důstojníků přispěly k urychlení mého odstranění a potomního mého exilu na Kavkaze. Jestliže pak na tvrzení pánů z Odbočky je kousek pravdy, pak by byla vysvětlitelná jen výtečností jejich zahraničního aparátu, který byl ovšem s to, vydupati takový projev nelibosti třeba i ze země.

Jedním slovem, byla mi „se zřetelem k mému věku a zdraví“ udělena rada, abych vojenskou výpravu opustil a uchýlil se někam do klidnějšího místa. Dáno mi na vybranou: buď Omsk v Sibíři, nebo Armavir na Kubáni anebo Gelendžik na Černém moři. Prohlásil jsem, že jasně vidím, že to znamená vyhnanství, a vida nezbytí přijal jsem bolestnou tuto rozluku od československé armády. Za místo svého pobytu vybral jsem sobě Gelendžik, poněvadž mi sdělili, že se tam nachází české sanatorium pro rekonvalescenty českého vojska.

Očekával jsem tedy v Penze hodinu svého odjezdu. Čekání to bylo mi příjemně tím, že jedné chvíle potkal jsem se tam s českým vojákem, který mi hlásil, že krajan můj z Mnichova Hradiště, dr. Jancák (nyní obvodní lékař v Skalsku), má pro mne fotografii mé rodiny, svěřenou mu pro mne při jeho odchodu do války. Voják mi sdělil jeho adresu jen nedokonale, ale přes to za nedlouho jsme jej našli a on hned, sotva že mne shlédl, již radostně sahal

do náprsní kapsy a fotografii mi odevzdával. V té době měla pro mne cenu nesmírnou; byla to téměř po roce zase první zpráva z domova, ale bohužel také již poslední za mého pobytu v Rusku.

Po čas svého pobytu v Penze měl jsem příležitost trochu se zotaviti a hlavně noci jsem dobře trávil, neboť — bytů nebylo vůbec — dostal jsem pro sebe vyhrazeno ve vlaku lehátko I. třídy a nechyběla mi ani pomoc lékaře. Na cestu do Gelendžiku byl mi přidělen zmíněný již p. Polach a kromě toho kap. Zajíček, bývalý policejní důstojník z Vidně, s nímž jsem se stýkal již v Kyjevě, když byl velitelem zajateckého tábora v Dárnici.

Doba mého odjezdu z Penzy byla stanovena na den 29. března večer. Abychom si zajistili seč možno snesitelnou jízdu, vyhledal p. Zajíček vagon 3. třídy, úplně prázdný a posunutý daleko za nádraží. V té naději jsme se však velice sklamali. Čekali jsme ve vagoně již drahnou dobu, když tu — již pozdě večer — začalo se hrnouti do něho obecenstvo. Nahrnulo se ho tolik, že ještě než se vlak hnul, nebylo v něm místo; lidé seděli a leželi na zemi. Mé místo bylo na hořejším lehátku (nad sedadlem tam, kde v našich vlacích bývá síť na zavazadla), takže když jsem musil sestoupiti, šlapal jsem po lidských tělech, což se stalo za tu noc vícekrát. Obecenstvo, které s námi jelo, bylo bezohledné, byli to lidé ve vojenských uniformách a většinou neurvalí. Jeden sedl si mně do nohou, druhý se umístil u mých prsou a opíraje se nohama o protější lehátko celou váhou mne do nich mačkal. Protest byl nejen nemožný, ale i nebezpečný. Za mého tělesného stavu působila mi taková posice hotová muka. Když již začalo svítati, přijal jsem tedy návrh kap. Zajíčka, abychom na nejbližší stanici vystoupili a čekali na příležitější pokračování cesty. Učinili jsme tak a stáhli též svoje zavazadla. Sestoupivše tázali jsme se, na které stanici se nacházíme.

Ku svému údivu a ustrnutí obdrželi jsme odpověď: „V Penze“. My totiž vůbec nejeli; co jsme považovali za jízdu, bylo pouhé posunování vozů, které v polodřímotě nebylo k rozeznání. Tak jsme prazbytečně byli tyráni celou noc. Otázka další jízdy byla příznivě rozřešena okolností, že sousední vagon byl sanitní a že za dobré slovo a příspěvek „na přilepšenou pacientům“ jsme byli do něho přijati; bylo v něm dosti míst prázdných, která jsme zaujali a mohli na nich dosti pohodlně i ležeti. Jeli jsme tak až do Povorina, kde však sanitní vůz, jedoucí dále jiným směrem, jsme musili opustiti a přestoupiti zase do „teplušky“, která nás zavezla do Caricyna. Tam jednodenní přestávka — a večer šlo to zase dále přes Tichorěckou k Jekatěrinodaru. Ale v Tichorěcké, kde nahrnula se do vlaku ohromná massa lidu, dostali jsme se zase do nákladního vozu bez kamen, nikoli tedy do „teplušky“, což pro zhoršení mého tělesného stavu mělo tentokrátě následky osudné. Přemáhal jsem se silně, ale když vlak místo v 6 hodin večer se hnul z Tichorěcké až po desáté hodině a zima ve stojícím nevytopeném voze dorážela s přibývajícím večerem čím dále neúprosněji, můj vysílený organismus kapituloval. Nebylo ostatně divu; trvala tato cesta v nákladních vozech a „tepluškách“ sedm týdnů. A tak, ačkoli nebylo již daleko do Novorossijska a odtud po moři dále do Gelendžiku, musil jsem, když vlak se zastavil na nádraží v Jekatěrinodaru, požádati své průvodce, abychom sestoupili a aby mi vyhledali nějaký útulek, kde bych mohl ulehnutí. Jekatěrinodar byl v té době obsazen bolševiky, ale k městu již se přibližoval Kornilov, jenž uniknuv šťastně z vězení*), odebral se na Don, kde generál Alexějev zřizoval již své „partisány“, zárodek to budoucí dobrovolnické armády.

*) Kerenský sám mu k tomu pomohl, prohlásiv jej ve své řeči — za nevinná.

Cesta z Penzy do Jekatěrinodaru a potom na Kavkaz byla pro mne cestou křížovou, ne snad jen pro ty těžkosti fyzické, které v mém věku byly často nad moje síly, ale i pro bolesti morální. Viděti na vlastní oči ten strašlivý rozvrat Ruska, toho velikého, mohutného, slovanského Ruska, na které vždycky s takovou důvěrou jsme upírali své zraky, býti svědkem zoufalého boje mezi hrstkou dobrovolců se skupených kolem Kornilova a Alexějeva a nepřehlednými rozeštvanými massami, které s disciplínou ztratily někdy i lidskou povahu, — to vše pro každou slovanskou duši, tedy i pro moji, musilo znamenati muka. Hroutila se největší slovanská říše — a mně bylo projížděti místy, kde, jak se zdálo, dohořivaly poslední zbytky bývalé její moci, cti a slávy. Těžké dojmy z této tragedie, odehrávající se před mýma očima, byly sesíleny ještě tíživým pocitem našeho provinění před národem ruským. Jak často jsem vyčetl v očích ruských lidí trpkou výčitku! Jak často pozoroval jsem v rozhovoru náhlé zamlknutí, když v řeči bez úmyslu se zavadilo o fatální, neočekávanou „neutralitu“ českou — —

V Jekatěrinodaru byl jsem přijat s velikou laskavostí a upřímnou, nezapomenutelnou pohostinností v českoruské rodině p. inž. Husníka, kde zacházelo se se mnou tak srdečně, jako bych patřil k rodině. V intimním tom, patriarchálním ovzduší — domácnost p. Husníka zahrnovala v sobě tři generace rodiny — ztrávil jsem, ovšem částečně i na lůžku, tři týdny. V městě samém ovšem nebylo o klidu ani řeči. Vojsko gen. Kornilova rapidně postupovalo na Jekatěrinodar a tak přídavkem ke své nemoci a rekonvalescenci měl jsem neustále strašlivou dělostřelbu, která trvala někdy nepřetržitě 48 hodin. Detonace bývaly tak silné, jako by děla stála na naší ulici. Po týdenní palbě byl však Kornilov, bohužel, nejen bolševiky odražen, ale i sám padl, želen všemi ruskými vlastenci.

Na památku tohoto svého pobytu v bolševickém

Jekatěrinodaru (vrátil jsem se tam později ještě jednou, když Alexějevem a Denikinem bylo město opět vyrváno bolševikům), vyžádal jsem si následující laskavou obsílku, kterou dostal p. Husník od bolševiků, a uvádím ji zde jako charakteristický vzorek bolševického úředního slohu: „Příkaz č. 19. vrchního velitele vojsk severního Kavkazu. V Jekatěrinodaru, 22. dubna 1918. Celá buržoasie, jak zaplativší tak i nezaplativší kontribuci, jest povinna dostaviti se dnes k 6. hodině večer do budovy zimního divadla. Kdo se nedostaví, bude zastfelen. Vrchní velitel, soudruh Antonomov“.

Ale přes všecku vůni tohoto slohu byl jsem nucen, když po třech nedělích jsme opouštěli Jekatěrinodar, opatřiti si bolševický pas, což se šťastně podařilo. Pomocí jeho dostal jsem se pak — tentokrát jen v průvodu p. Polacha, neboť kap. Zajíček odebral se do Gelendžiku již napřed — do Novorossijska a odtud po moři dále do Gelendžiku. Tam jsem přijel 2. května, ještě sice ve stavu velice zuboženém, ale procházkami po mořském pobřeží a koupelemi jsem se zase poměrně brzy zotavil. V t. zv. českém sanatoriu pí. Schillerové očekávalo mne po dlouhé době i veliké osvěžení duševní, neboť dáma ta dala mi k dispozici svoji bohatou knihovnu.

Tak život můj v Gelendžiku plynul klidně až do konce srpna, když z nenadání jsem dostal návštěvu dvou českých důstojníků, podplukovníka Němečka a inž. kapitána Čásky, kteří sídlili v Jekatěrinodaru a přibyli sem za mnou s naléhavou žádostí, abych vzhledem k postavení Čechů, jež v očích ruské intelligence a vojenských kruhů bylo velice otřeseno, se odebral s nimi do Jekatěrinodaru a chopil se zase konání svých národních povinností. V nitru jsem váhal, neboť se mi zdálo, že oba kurýři, kteří dovolávali se zejména gen. Alexějeva, vidí snad věci příliš černě, ale na jejich zvýšené naléhání jsem se rozhodl a jel s nimi do Jekatěri-

daru, kde skutečně jsem shledal, že mé přítomnosti jest potřeba.

Shledal jsem tam též, že při dobrovolnické armádě gen. Alexějeva byl během léta zřízen inž. Králem technický prapor, jenž byl pak přeměněn v prapor pěchotní. Velitelem jeho byl Král jako plukovník a s ním tam sloužil podplukovník Němeček, kteří však oba v době mého příchodu do Jekatěrinodaru následkem neblahých vnitřních rozporů — jak to mezi Čechy již jinak nemohlo býti — v něm již nesloužili. Král odešel k tak řečené armádě astrachaňské a Němeček vstoupil přímo do ruské armády, kde byl přidělen k železničnímu oddělení. V ní sloužil též jako ruský kapitán český inženýr Čáska, vynálezce pohyblivé prothesy, který kromě nebezpečných výzvědů na poli válečném samém konal i v kanceláři výzvědného oddělení pracnou službu překladatele spousty jinojazyčných žurnálů. Byli to tito dva poslední pánové, kteří vyhledali mne v Gelendžiku a s nimiž odejel jsem hned zpět do Jekatěrinodaru.

Tam jsem ovšem bez průtahu navštívil gen. Alexějeva. Generál, který již v minulém prosinci poslal mi z Novočerkasska po inž. Královi do Kyjeva dopis s prosbou, aby české vojsko se k němu připojilo, přijal mne s velice přátelskou srdečností a byl jsem jím i Denikinem — ten rovněž byl v Jekatěrinodaru — vybídnut k některým důležitým úkolům s poukazem, že jest se mi jich podjati jako zástupci českého národa při dobrovolnické armádě. Rád jsem tak ovšem učinil a po dlouhé době nuceného klidu bylo mi štěstím, ocitnouti se opět mezi českými vojáky. Ku přání velitelstva navštívil jsem také český bataillon v Stavropoli a staral se o jeho potřeby.

Bohužel, moje styky s gen. Alexějevem, který byl tenkrát vrchním vojevůdcem armády, ukončily se brzy — jeho smrtí. Starý, slavný generál se v Jekatěrinodaru rozstonal a zemřel na to docela za

krátko. Já pak až do vlastní své smrti nezapomenu na svoje setkání s ním. Vidím ho dosud jakoby před sebou, jak rozechvěným hlasem se mne tázal: „Řekněte, Osipe Osipoviči, mohli jsme my, Rusové, očekávat od Čechů takovou neutralitu?“ Když slavného vůdce jsem hleděl přesvědčiti, že český voják by nikdy Ruska neopustil a že s politikou několika jednotlivců nelze stotožňovati celý český národ, smutně přikyvoval hlavou nebohý stařec, který za dobu ruského rozvratu celý zbělel. Přikyvoval, ale ku konci dlouhé besedy přece jen povzdechl: „Považte, když jsme se dodělali takových úspěchů se 1600 dobrovolců, kde bychom už dnes byli, kdybych měl jen jednu jedinou, ale vaši, českou, slavnou brigádu. Vždyť já ji znám nejlíp, vždyť já jsem byl jejím křestným otcem!“ Chtěl jsem na to cos odpověděti, ale starý generál trpce mi vpadl do řeči: „Rozumím, rozumím, všemu rozumím. Což dělat, usouzeno bohem. Všichni nás opustili, ale my se nedáme, Osipe Osipoviči, my, věřte mi, sami si své veliké Rusko vybojujeme.“ (Napadá mi u příležitosti této posmrtné vzpomínky, že jindy to zase bylo, kdy gen. Alexějev hořce sobě zasteskl v přítomnosti dvou českých důstojníků: „Prodali Slavjanstvo, prodali —“).

Národní smutek po Alexějevu byl veliký a upřímný. Jeho místo zaujal Denikin, ale k uctění památky Alexějeva nepřijal titul vrchního vojevůdce. Náčelníkem politického oddělení, kteroužto funkci zastával před tím také sám Alexějev, stal se nyní gen. Dragomirov.

V Jekatěrinodaru stýkal jsem se i s někdejšími předsedou kyjevského Svazu drem. Václavem Vondrákem, který sem přibyl po velikých utrapách, by před tím zatčen, tři měsíce vězněn a neustále podrobován křížovým výsledkům se strany Němců. Mívali jsme pak časté porady; bylť dr. Vondrák velice vážen štábem a konal tu velice cenné služby,

zvláště pak, když pozvolna začali přijížděti k nám do štábu vynikající diplomaté a politikové ruští, jako předseda dumy Rodzianko, člen její Sulgin, bývalý ministr zahraničních záležitostí Sazonov a jeho „továryš“ Neratov, Tatišcev, dr. Gerovský a jiní.

Také tento můj druhý pobyt v Jekatěrinodaru byl osobně příjemný. Nejprve jsem bydlil v bytu, který byl úředně rekvírován pro podplukovníka Němečka, totiž ve velkém rodinném bytě společníků firmy Kurguzov a Tarabanov a jejich příbuzných, kde jsem poznal skutečnou ruskou pohostinnost. Na to byl jsem opětně hostem zmíněné již přelaskavé rodiny Husníkovy.

V českém bataillonu v Stavropole jsem slyšel různé zprávy o osudu inž. Krále, proti kterému panovala jistá nevěle, že odešel k armádě astrachaňské a že pro ni najímá české vojáky. Armáda ta platila totiž za germanofilskou a skutečně také pěstovala jisté styky s Němci, když tito zaplavili Ukrajinu. Při tom se vyprávělo, že Král byl zatčen a pro desertci zastřelen. Král, jak se pak ukázalo, zhynul tragickou smrtí skutečně, ale věc se později vysvětlila zcela jinak. U gen. Romanovského sešel jsem se z nenadání s kap. Rjabovem, jedním z těch ruských důstojníků Kornilovců, který mne v Kyjevě několikrát byl navštívil a který se mi nyní představil jako ministr vojenství armády astrachaňské, jejíž jménem vyjednává nyní o splnutí obou armád. On dotvrdil mi, že armáda jejich byla opravdu ve stycích s Němci, ale jen z důvodů taktických, aby jí nebylo překáženo v jejím organisování, načež chtěla se sloučiti s Alexějevem, resp. Denikinem. To mi později dotvrdil i gen. Dragomirov s tím, že sloučení je na nejlepší cestě a že zbývá již jen rozřešiti otázku vrchního velení. Na můj dotaz o činnosti Králově sdělil mi Rjabov, že ani on sám nepracoval jinak, než v tomtéž smyslu a směru, v němž oficiálně byl podporován. Král měl již značnou část válečných potřeb pohromadě rovněž i něco mužstva. To vše mělo se již

poslati českému praporu, když Král najednou zmizel a tím formace tohoto českého oddílu úplně padla. Jelikož o dalším osudu Králově Rjabov ničeho nevěděl a stále určitěji začaly proskakovati pověsti o vraždě, žádal jsem u štábu, aby po zmizelém bylo zavedeno pátrání. Bylo mi vyhověno a měl jsem jmenovati dva členy, štáb pak předsedu vyšetřovací komise. Ta, když svoje pátrání zahájila, našla v bytu Králově v Novočerkassku pouze jeden kufr, který mi byl pak odevzdán. Byly v něm různé, historicky cenné papíry, ale žádná stopa po jeho majiteli. Náhodou však v tom čase padl do rukou vojenské policie v Jekatěrinodaru český voják, který byl zatčen pro nedovolené nosení důstojnického odznaku a který v českém spolku byl označován s velikou určitostí jako spoluvinník na vraždě — zároveň s některými jinými českými vojáky, jež přivedlo do podezření nápadné plýtvání penězi. Do vězení podezřelého vojáka byl proto vojenským soudem poslán zkušený státní detektiv, který s ním zavedl velice obratný výslech. Výsledkem jeho byl protokol s překvapujícími zvěstmi, jenž mi byl zaslán k nahlédnutí. Zatčený voják popíral přímou vinu, ale doznal, že Král byl zavražděn a že jeho vraždě byl přítomen. Nešťastný inženýr, vojenskou hodností plukovník, míval u sebe značné sumy peněz, čímž se netajil, a to také bylo příčinou jeho zkázy. Zločinci — bohužel samí čeští vojáci — Krále zatkli pod záminkou, že jsou k tomu oprávněni a odjeli s ním k řece Mányči, kde jeden z nich jej ze zadu zastřelil revolverem. Mrtvolu oloupili a hodili do řeky. O lup se rozdělili a zatčený doznal, že obdržel z něho podíl přes 2000 rublů. Zdaž i ostatní vrahové byli později vypátráni a spravedlnosti odevzdáni, mně není známo. Tak nešťastně skončil tento nadaný, naší věci úplně oddaný muž a neúnavný pracovník, jehož některé slabé stránky byly daleko vyváženy neohrožeností a zručností, která zjednala mu přízně i důvěry jak dříve na Balkáně, tak i pak v Rusku. Čest budiž jeho památce!

Mimochodem se jen zmiňuji, že pluk Němeček, jakožto člen vyšetřovací komise zjistil, že byl učiněn pokus, odklidit z bytu Králova celou pozůstalost; to se však podařilo jen částečně a Králův archiv byl mi přivezen a odevzdán s mnoha cennými listinami, mezi nimi i mými, ačkoli některé chyběly.

Po ústupu Němců z Ukrajiny konal se v Jekatěrínodaru veřejný sjezd ruských politiků a státníků, na nějž dostavil se též Miljukov, který nedlouho před tím byl v Kyjevě, aby tam jednal s Němci. Prohlásil se tam, jak známo, pro německou orientaci Ruska, kdežto na př. neohrožený redaktor „Kijevlanina“ Šulgin a dr. Vondrák odmítli přijmouti z rukou Němců zpět svůj vlastní majetek, zabraný jim od bolševiků. Miljukov na sjezdě i mluvil a přiznal se, že pochybil, ale setkal se s naprostým chladem a přátelství prarů Rusů již se mu nevrátilo.

Má činnost v Jekatěrínodaru, který v té době byl Mekkou ruské inteligence, působila výborně na moje zdraví a podařilo se jí zahojiti i mnohou duševní ránu. Péče o český prapor v Stavropoli působila mi sice mnohé starosti, neboť vojákům bylo stále zápasiti s nedostatkem oděvu a obuvi, ale to byla všeobecná bolest celé dobrovolnické armády ruské a já doufám, že aspoň po mém odjezdu bylo nedostatku vojáků odpomoženo značnými zásobami látek ve skladišti českého spolku, na nějž jsem naléhal, aby látky ty byly co možno nejdříve zpracovány. Jiná obtíž byla v pomalém rozmnožování českého vojska. Měli jsme v té příčině poradu u francouzského zástupce při dobrovolnické armádě a ten se nabídl, věnovati 10.000 rublů na výdaje spojené s nájímáním. Usneseno, aby peníze ty byly odevzdány předsedovi spolku, p. inž. Stárkovi, a spolkem byly zvoleny osoby, jež měly „nábor“ prováděti. Bohužel snaha ta zůstávala stále bez výsledku a já byl nucen požádati pana předsedu za vrácení peněz do rukou dárce, aby z toho nevzniklo nedorozumění na neprospěch českého jména.

Nedlouho po ruském sjezdu přijel do Jekatěrínodaru kurýr ze Sibíře od Kolčaka a od štábu českého vojska. Přinesl zprávu, že štáb prohlásil všeobecnou mobilisaci Čechů a že jest záhodno, aby se tak stalo i zde. Ve schůzích našich důvěrníků stalo se usnesení kladné. Avšak vyvolalo mocný odpor u všech těch, kterým se dosud podařilo, ukryti se před touto povinností. Ve schůzích spolku, k tomu cíli svolané, nejen že se stalo téměř jednohlasné usnesení (všech proti jednomu hlasu), aby se mobilisace odvolala, ale na mne, na něhož se tu útočilo tonem, jako bych byl spáchal nějakou vlasteneckou zradu, vznesen appel, bych se staral o to, aby Čechům bylo možno odejeti tím nebo oním způsobem domů. A tak, vržen okolnostmi opět do ovzduší našich zahraničních „civilistů“, stál jsem zas tváří v tvář onomu českému pecku, které na půdě Ruska mne uvítalo už v r. 1916. Poslal jsem dotaz českému bataillonu do Stavropole — a ten vyslovil se rozhodně pro mobilisaci, kterou také sám ve svém stanovišti provedl. Když mne navštívili někteří čeští důstojníci bataillonu a já jim sdělil počínání jekatěrínodarských — jak za hranicemi všeobecně se říkalo — „ulejváků“, prohlásili mi, že proti každému, kdo by se povinnosti té chtěl vyhnouti, zakročí exemplárně.

Výsledku akce mobilisační jsem se nedočkal, neboť jsem mezi tím odejel domů. Akce tato měla však ten negativní následek, že mnoho těchto ziskuchtivých zbabělců jednoduše z města uteklo. Ovšem, jak jsem pak doslechl, mnohým z nich se to nevyplatilo. Upadli do rukou bolševiků, kteří je obrali o všechny jejich úspory, jdoucí do tisíců.

Současně česká vojenská obec v Jekatěrínodaru utrpěla těžkou jednu ztrátu, po inž. Královi již druhou. Když sibiřský kurýr se vracel, odebral se tímtež směrem současně i náš český kurýr, kapitán Čáska. Neposýlali jsme ho sami nikam, naopak dr. Vondrák i já jsme mu to rozmlouvali, poukazující na nebez-

pečí této výpravy, která musila se bráti hluboko na jih, pak aeroplánem přes nepřátelské tábory bolševiků i vzbouřených domorodců, Kaspickým mořem a konečně bůh ví jakými prostředky komunikačními ku vzdálenému cíli; ale vlastenecký zápal Čáskovi nedal, aby se nevydal na cestu, ze které — dosud se nevrátil. Ani do této chvíle, kdy tento svůj spis dávám do tisku. Báli jsme se o jeho život již tenkrát, ale nyní počínám míti již jistotu, že osud Čáskův jest zpečetěn. Dej bůh, abych se mýlil. Byl to muž neobyčejné obětavosti, píle a svědomitosti. Před svým odjezdem, jako by byl přece jen tušil, že osud chystá mu zničení, svěřil mi některé svoje listiny a svoje obsáhlé zápisky, které jsem přivezl do Čech. Pro posouzení naší zahraniční akce mají dokumentární cenu prvního řádu.

Český bataillon, který u Stavropole bojoval dvakrát velice statečně proti bolševikům, cítil se velmi unaven a žádal mne, abych vymohl jeho přeložení jinam k odpočinku. Gen. Denikin ochotně mi vyhověl a nařídil přechod praporu do Jekatěrinodaru. Leč zde nebylo dosti místa pro umístění všeho mužstva a proto na moji další intervenci byl prapor poslán dále do Novorossijska s určením pozdější přeplavby do Oděssy. Za své hrdinství osvědčené v bojích u Stavropole byl pak prapor ve vojenském rozkaze nejlichotivějšími výrazy pochválen.

Té doby — nadešel podzim roku 1918 — bylo shroucení německé armády všeobecně již známo a německé vojsko opouštělo kvapem jih Ruska. Loďstvo Spojenců vniklo do Černého moře a opanovalo je úplně, až část jeho přistála v Novorossijsku a velitelství této části ohlásilo na 25. listopad svou návštěvu gener. Denikinovi do Jekatěrinodaru. Byl to veliký okamžik, kdy vzdálení a tak dlouho od sebe odloučení spojenci ze západu a východu mohli si stisknouti ruku. Pro celý Jekatěrinodar byl to den sváteční. Při hostině, jim na počest uspořádané, měl jsem čest pronésti

děkovací přípitek za osvobození našeho národa, načež zástupce Francie provolal rusky slávu osvobozeným Čechám. Po tomto přípitku zahrála hudba „Hej Slovane“ a sálem zaburácel bouřlivý potlesk. Odpoledne byla představena kozácká „džigitovka“*) a večer konala se hostina kozáků na počest hostem, při čemž ode všech řečníků kozáctva byla zdůrazňována touha po jediném, velickém, silném Rusku a po vybojování toho cíle pod vůdcovstvím Denikinovým, jenž byl předmětem stálých ovací. Tatáž nálada panovala i na zejtří v sezení kozáckého parlamentu kubánské oblasti, kde jako mluvčí Čechů jsem byl vřele uvítán a kde na má slova v stejném smyslu pronesená bylo mi odpověděno bouřlivým souhlasem. Místopředseda sněmu děkoval mi pak v delší řeči a uložil mi vyříditi českému národu blahopřání k svobodě a bratrský pozdrav kozáctva kubánské oblasti. Tedy žádný ukrajinský separatismus! A v té chvíli a ve zvláštním tom prostředí, v samém srdci ruského kozáctva, vzpomněl jsem si mimoděk na ty doby ze začátku světové války, kdy v Čechách se říkalo a věřilo, že první kozák, který se objeví na moravských hranicích, bude pro Čechy znamenati kurýra slovanské svobody ...

Přišla i bez kozáků, ale ne — slovanská. Ale přišla přece. A v první té chvíli čistého nadšení i naše česká obec v Jekatěrinodaru radovala se z toho, co jest, a nekalila si radost myšlením na to, co mohlo býti. Nadšení ze samostatnosti české opanovalo nás úplně. Když pak již nedalo se pochybovati o zaručenosti zpráv, oznamujících českou neodvislost, sepsal jsem o tom oficiální oznámení a zaslal je generálu Denikinovi, který mi odpověděl tímto přípisem:

Vrchní velitel
Dobrovolné armády.

Dne 20. listopadu 1918.

Velectěný pane, Josefe Josefoviči!

S pocitem nejživější radosti přečetl jsem Vaše sdělení o zřízení samostatného, svobodného českosloven-

*) Jízdecká kozácká produkce, spojující v sobě bravuru, eleganci a krkolomnost.

ského státu. Osvobození jižních a západních Slovanů od cizineckého jha ode dávna tvořilo vřelý sen ruského národa.

K hlubokému politování záležitost tato tak slavně zahájená Hosudarem Imperátorem Alexandrem II. Osvoboditelem nemohla býtí dovedena do konce následkem nepřemožitelného odporu našich společných nepřátel rakousko-uherských a německých. Se zvláštním uspokojením vzpomínám prvních dnů války, onoho vzplanutí všeobecného nadšení, se kterým ruská veřejnost uvítala první manifest vrchního velitele velikého knížete Nikolaje Nikolajeviče, v němž prohlášeno bylo osvobození československého národa zároveň s druhými ujařmenými Slovany. Myšlenka tato najednou potom byla potvrzena Hosudarem Imperátorem Mikulášem II. a po něm i veškerým ruským národem, zosobněném v Hosudarstvené dumě a snícím o tom, aby přinesl svobodu svým slovanským bratřím při ukončení vítězné války s Němci a Maďary.

Všemohoucí Pán usoudil jinak.

Zpráva o utvoření neodvislého československého státu dodá ruskému národu nové síly v předsevzatém jím osvobození vlasti, znásilněné bolševiky.

V době světového hnutí a všeobecné srážky zájmů, ve dnech národního nevýslovného hoře měli jsme možnost přesvědčiti se, kdo jsou naši praví a oddaní přátelé. Ruský národ nezapomene nikdy, jak bratři Čechové i Srbové zachovali se k němu v těžké hodině. My povždy pečlivě budeme chrániti ve vděčné paměti ten fakt, že československé vojsko, utvořené dobrovolníky Čechy hned od prvního okamžiku války, neustále rostlo a se zvětšovalo přes kruté zkoušky, které v té době vytrpěla ruská armáda, a že na konec vyrostlo v mohutnou sílu, poskytující nám neocenitelnou podporu v boji s Německem a jeho zploucencem bolševismem.

Pověřuje Vás, abyste předal vládě československého státu naše nejsrdečnější pozdravy, prosím Vás též, abyste tlumočil naše pevné přesvědčení, že naše bratrské vztahy, upevněné společně prolitou krví, najdou dalšího rozvoje v nejživějších kulturních i hospodářských vzájemných našich snahách.

Louče se s Vámi, vysoce vážený Josefe Josefoviči, přináším Vám srdečný vděk za Vaši nepřetržitou a plodnou práci na nivě slovanské vzájemnosti, obzvláště ruskočeského sblížení, a prosím, abyste přijal ujištění dokonalé mé úcty a oddanosti.

A. Denikin.

Osvobození naší vlasti a opuštění ruské půdy německým vojskem oživilo přirozeně nepotlačitelnou touhu po návratu domů. Rozhodl jsem se pro co nejrychlejší návrat do vlasti. Obrátiv se na generály Denikina a Dragomirova a obdržev od nich potřebné papíry, vydal jsem se po srdečném rozloučení se všemi českými i ruskými přáteli na dalekou cestu,

Dne 6. prosince večer jsem opustil Jekatěrinodar. doprovázen přiděleným mi od štábu plukovníkem Německem a dvěma poručíky Nováky. Cesta naše vedla nejprve do Novorossijska a odtud po lodi do Oděssy, kde byl jsem velice laskavě přijat francouzským gener. konsulem z Kyjeva, p. Henno a jeho choť. V Oděsse, na kterou vojsko Petljurovo učinilo útok, musili jsme stráviti plných osm dní, neboť železničního spojení do Rumunska vůbec nebylo a nedostatek dopravních lodí bránil cestě do Galace. Konečně však přece dočkali jsme se lodi a přes Galac mohli pak jeti dále do Bukarešti. Odtud pak dále do Ršavy, kde ocitli jsme se již na půdě bývalého Rakouska. Tam však musili jsme opětně čekati čtyři dni, než se našla ztracená moje zavazadla.

Cesta naše do vlasti, opět namáhavá a zdlouhavá, trvala sice plný měsíc, ale obtíže její byly již jen hříčkou proti zažitkům cesty z Kyjeva do Jekatěrinodaru. Dne 6. ledna 1919 dorazili jsme šťastně do matičky Prahy.

Vše další, s čím jsem se ve vlasti po svém příjezdu shledal, přecházím mlčením, neboť nespadá to do rámce tohoto spisu. Jedině, jako poslední doplněk své činnosti zahraniční a k vůli jasnosti v účtech zde ještě poznamenávám, že peníze, které jsem r. 1915 z rukou dra. Kramáře obdržel na cestu za hranice, jsem po svém návratu na patřičná místa vrátil.

* * *

Takové jest stručné vypsání mé práce za hranicemi z let 1915-1918. Nestranný a spravedlivý pozorovatel — doufám — sám si učiní o ní úsudek. Vyskytly-li se pak někde obviňující hlasy (ale udalosti světa vyvíjejí se tak, že těch hlasů je stále méně a méně), že ze své zahraniční činnosti měl bych se zodpovídati soudu národa, podotýkám k tomu jen tolik: nad tento soud nic by mi nebylo vítanějšího. Pro národ jsem jel ven — a národem, jenom národem, přeji si býti zvážen a souzen!

Psáno r. 1920 v Klášteře nad Jizerou.

